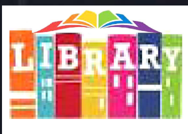
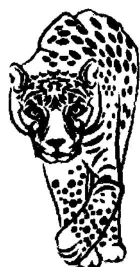
JAGUAR

Zihin ve Evren

MATERYALİST NEO-DARWİNCİ DOĞA GÖRÜŞÜ NEDEN NEREDEYSE KESİNLİKLE YANLIŞ

Thomas Nagel

THOMAS NAGEL, Belgrad doğumlu (1937) Amerikalı filozof. Özellikle "zihin felsefesi" alanında yaşayan en önemli isimlerden biri olarak kabul edilen Nagel, 1980'den bu yana New York University'de felsefe ve hukuk dersleri vermektedir. Felsefe yazılarına henüz yirmi iki yaşındayken başlayan Nagel, bu kitabın sonunda da ayrıca yer verilen "Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?" [What Is it Like to Be a Bat?, 1974] adlı makalesiyle zihin felsefesinde çığır açıcı bir etki yaratmıştır. 2012'de yayımlanan -şimdilik son- kitabı *Zihin ve Evren: Materyalist Neo-Darwinci Doğa Görüşü Neden Neredeyse Kesinlikle Yanlış* [Mind and Cosmos: Why the Materialist Neo-Darwinian Conception of Nature is Almost Certainly False] felsefe ve bilim dünyasında geniş yankılar uyandırmıştır. Etik, teoloji ve hukuk disiplinlerinde de önemli çalışmaları olan Nagel, birçok ödül ve nişan sahibidir.

ÖZGE ÇAĞLAR, İstanbul Üniversitesi'nden mezun oldu. Doktorasını Lancester University'de tamamlayan Özge Çağlar Aksoy halen Boğaziçi Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü'de öğretim görevlisidir. Pek çok değerli eseri İngilizceden Türkçeye çeviren Aksoy, Eva Illouz'un *Aşk Neden Acıtır* [Why Love Hurts] adlı incelemesini de Türkçeleştirmiş ve bu kitap 2013 yılında Jaguar Kitap tarafından yayımlanmıştır.

Zihin ve Evren: Materyalist Neo-Darwinci Doğa Görüşü Neden Neredeyse Kesinlikle Yanlış [Mind and Cosmos: Why the Materialist Neo-Darwinian Conception of Nature is Almost Certainly False] © *Çeviren* Özge Çağlar Aksoy *Editör* Gizem Ayvaz *Sayfa Tasarım* Hakan Güngör *Baskı-Cilt* Ana Basın Yayın San. Tic. A.Ş. [Sertifika No: 20699]

ISBN: 978-605-6501-96-8

1. Baskı: Mart 2015, İstanbul

JAGUAR KİTAP
Prof. Dr. Cemil Bilsel Cad. Sayan Han No: 8/22 Eminönü/İstanbul
Tel: 0 212 522 94 22
www.jaguarkitap.com
iletisim@jaguarkitap.com
Sertifika No: 27215

ZİHİN VE EVREN

Materyalist Neo-Darwinci Doğa Görüşü Neden Neredeyse Kesinlikle Yanlış

THOMAS NAGEL

Çeviren
Özge Çağlar Aksoy

Anne'e

İÇİNDEKİLER

Giriş

Bu kitabın amacı zihin-beden probleminin canlı hayvansal organizmalarda zihin, beyin ve davranışlar arasındaki ilişkiyle ilgili sınırlı bir problem olmadığını, daha ziyade bütün evreni ve evren tarihini anlama biçimimizi ciddi şekilde etkilediğini öne sürmektir. Fen bilimleri ve evrimsel biyoloji bu konudan ayrı tutulamaz ve kanımca problemin zorluğunun doğru şekilde anlaşılmasının, fen bilimlerinin doğanın düzenini açıklamaktaki yeriyle ilgili düşüncelerimizi eninde sonunda değiştirmesi kaçınılmazdır.

Felsefenin meşru görevlerinden biri, en gelişmiş ve en başarılı çağdaş bilimsel bir düşüncenin bile sınırlarını araştırmaktır. Kabul etmek pek hoş olmasa da düşünce tarihi süreci içinde bulunuyoruz ve bizden sonraki nesiller hayal bile edemeyeceğimiz keşifler yapıldığına ve düşünce biçimleri geliştirildiğine şahit olacak. İnsanlar nihai bir inanış noktası olduğuna dair güçlü bir umut taşır ancak entelektüel tevazu, şu an sahip olduğumuz araçların prensipte evreni tümüyle anlamak için yeterli olduğu varsayımının cazibesine karşı koymayı gerektirir. Sınırlara dikkat çekmek, bilimsel arayışın bir parçası olmaktan çok felsefi bir görev olmakla birlikte, sınırların bilinmesinin er ya da geç yeni bilimsel fikirlerin ortaya çıkmasını sağlayabileceğini umabiliriz. Bilim

insanları neyi ne kadar bilmediklerinin farkındadır, ancak bu gerçekten bilinenin sınırlarını kabul etmekten öte, var olan belirli metotlarla prensipte neyin anlaşılıp anlaşılamayacağını tanımaya çalışmaya yönelik farklı bir problemdir.

Benim amacım biyoloji, kimya ve fiziğin buluşlarından çıkarımlar yaparak kapsamlı ve teorik bir dünya resmi; bu bilimlerin ele aldığı konular arasında hiyerarşik bir ilişki ortaya koyan ve bunların bir araya getirilmesiyle, prensipte evrendeki her şeyin eksiksiz ve tam bir açıklamasının yapılabileceğini varsayan natüralist bir *Weltanschauung* (dünya görüşü) oluşturmaktır. Bahsettiğim dünya görüşü, söz konusu bilimlerden hiçbirinin uygulamaları için gerek şart değildir ve kabul edilip edilmemesi bilimsel araştırmaların çoğunu etkilemeyecektir. Bana kalırsa pek çok bilim adamı, materyalist indirgemeciliğin yanıt verdiği geniş kapsamlı kozmolojik sorularla ilgilenmemektedir. Bu bilim adamlarının ayrıntılı araştırmaları ve anlamlı bulguları, genel olarak bu tür sorulara verilen cevaplardan herhangi birine işaret etmez. Ne var ki bir bütün olarak doğanın düzeni hakkında görüşlerini ortaya koyan bilim adamları ve felsefeciler arasında indirgemeci materyalizm büyük ölçüde tek ciddi olasılık olarak görülmektedir.[1]

Bu argümanın başlangıç noktası, zihin felsefesinde, fen bilimlerinin her şeyi açıklayan bir teoriyi prensipte sunabileceği umudundan hareket eden bir görüş olan psikofiziksel indirgemeciliğin başarısız olmasıdır. Eğer bu umut gerçeğe dönüşmeyecekse, az çok bütünlüğü olan başka bir görüşün evreni bildiğimiz haliyle tümüyle içerip içeremeyeceği sorusu karşımıza çıkar. Zihnin fiziksel dünyayla ilişkisi hakkındaki kapsamlı görüşlerin geleneksel temsilleri arasında kanımca

1 Anlaşılır bir açıklama için bkz. Steven Weinberg, *Dreams of a Final Theory* (New York: Pantheon Books, 1992), 3. Bölüm.

mevcut kanıtlar, geleneksel materyalizm, idealizm ve düalizm alternatiflerine kıyasla bir tür nötr monizmi[2] destekler niteliktedir. Benim yapmak istediğim bildiklerimizle – özellikle de zihin ve onunla bağlantılı her şeyin, evrenin fiziksel, kimyasal ve sonrasında biyolojik evriminin sonucu olarak canlı organizmaların ortaya çıkması ve gelişimine nasıl bağlı olduğu hakkında bildiklerimizle örtüşen olasılıkları incelemektir. Öne sürmek istediğim şudur: Eğer psikofiziksel indirgemecilik yanlışsa, bu süreçler ürettiklerinin ışığında tekrar değerlendirilmelidir.

Psikofiziksel indirgemeciliğin başarısızlığı felsefi bir tartışmadır, ancak kanımca biyolojide indirgemeciliğin doğruluğuna şüpheyle yaklaşmak için bağımsız ampirik nedenler mevcuttur. Biyolojide fiziko-kimyasal indirgemecilik geleneksel bir görüştür ve buna herhangi bir şekilde karşı çıkılması sadece bilimsel olarak değil aynı zamanda politik olarak da yanlış görülür. Ancak uzun zamandır bizim ve bizimle aynı türden organizmaların nasıl var olduğu hakkındaki materyalist açıklamayı, evrim sürecinin nasıl işlediğine dair standart versiyon dahil olmak üzere, inanması güç bulduğumu söylemeliyim. Yaşamın kimyasal temeli ve genetik kodun karmaşıklığıyla ilgili daha çok şey öğrendikçe, standart tarihsel açıklama da o kadar inandırıcılıktan uzak hale geliyor.[3] Elbette bu yalnızca çağdaş bilimi uzman olmayan kişilere açıklayan literatürü etraflıca okumuş, sıradan bir insanın fikridir. Literatürün söz konusu mevzuyu, bu

2 *Neutral monism*: Felsefede nihai gerçekliğin ne zihinsel ne de fiziksel olmadığını ve bu anlamda her şeyin tek bir nötr öğeye indirgenebîleceğini savunan görüş. *–çn*

3 Hemen herkesi ikna ettiği söylenebîlecek, kabul gören bir açıklama için bkz. Richard Dawkins, *The Blind Watchmaker: Why the Evidence of Evolutİn Reveals a Universe without Design* (New York: Norton, 1986).

alanlardaki son derece sofistike bilimsel düşünceyi yansıtmayan bir basitlik ve güven ile ortaya koyduğu söylenebilir. Ancak bana öyle geliyor ki, evrenin düzeni hakkındaki mevcut anlayış, genelde ortaya konduğu haliyle, herhangi bir dayanağı olmayan hakim varsayımların ürünüdür ve sağduyuya ters düşer.

Hayatın kaynağı ve evrimi hakkındaki indirgemeci neo-Darwinci açıklamaya naif bir şüphecilikle yaklaşma taraftarıyım.[4] Hayatın, bildiğimiz haliyle, bir dizi fiziksel rastlantıya ek olarak doğal seleksiyon mekanizmasının sonucu olduğu, ilk bakışta oldukça inanılmazdır. Bu naif cevaptan tüm yönleriyle başarılı ve tatmin edici fiziksel/kimyasal bir açıklama için değil, fakat örneklerle desteklenen alternatif bir açıklama kuramı için vazgeçmemiz gerekir. Burada eksik olan, bana göre, hikâyenin göz ardı edilemez bir doğruluk ihtimaline sahip olduğuna dair güvenilir bir argümandır. Bu noktada iki soru karşımıza çıkar. Birincisi, biyoloji ve genetiğin kimyasal temeli hakkında bilinenler göz önüne alındığında, çoğalabilen yaşam formlarının dünyada kendiliğinden, salt fizik ve kimya yasalarının işleyişi sayesinde meydana gelme ihtimali nedir? İkinci soru ise hayat başlar başlamaz harekete geçen evrim sürecindeki değişim kaynakları hakkındadır: İlk yaşam formları dünyada ortaya çıktığından bu yana geçen jeolojik zamanda, fiziksel rastlantı sonucu olarak, var olan organizmaları üretecek doğal seleksiyona imkan veren bir dizi uygun genetik mutasyonun gerçekleşmiş olma ihtimali nedir?

Bilim çevrelerinde ilk soru hakkında ikincisine kıyasla çok daha fazla belirsizlik söz konusudur. Birçok insan hayatın

---

4 Darwin'in temel açıklamaları hakkında aydınlatıcı bir çalışma için bkz. EllÏt Sober, "Darwin's DiscussÏns of God", *Did Darwin Write the "Origin" Backwards?: PhÎosophical Essays on Darwin's Theory* (Amherst, NY: Prometheus Books, 2011) içinde, 121-28.

kaynağı hakkında indirgemeci bir açıklama getirmenin çok zor olduğunu düşünmesine rağmen, çoğu insanın, evrim tarihini doğal seleksiyonla desteklemek adına, çoğalan organizmalar ortaya çıktıktan sonra rastlantısal genetik değişimin yeterli olduğu konusunda hiçbir şüphesi yoktur. Ne var ki bunlar uzak geçmişte, uzun bir tarihsel dönem süresince çokça kendine özgü olaylarla ilgili olduğundan, elimizdeki kanıtlar oldukça dolaylıdır ve genel varsayımlar önemli bir rol oynamak zorundadır. Benim şüpheciliğim dini ya da herhangi bir alternatif inanca dayanmıyor. Bu yalnızca, bilimsel fikir birliğine rağmen, mevcut bilimsel kanıtların bu konuda sağduyunun şüpheciliğini rasyonel olarak daha az önemli görmemizi gerektirmediğine dair bir inanç. Hayatın kaynağına ilişkin de bu bilhassa geçerlidir.

Dünya şaşırtıcı bir yerdir ve onu anlamak için gereken temel araçlara sahip olduğumuz fikri günümüzde Aristoteles'in zamanında olduğundan daha inandırıcı değildir. Sizi, beni ve geri kalan herkesi var etmiş olması dünyanın en şaşırtıcı yönüdür. Moleküler biyolojideki çağdaş araştırmalar hayatın kaynağı ve evrimiyle ilgili salt kimya ve fizik yasalarına dayanan mekanik bir açıklamaya dair haklı şüphelere açık bir kapı bırakıyorsa, buna psikofiziksel indirgemeciliğin başarısızlığını da ekleyerek, doğa tarihinde mantıksal olarak mekanikten ziyade teleolojik bir düzenin oluşumu gibi farklı türde ilkelerin de söz konusu olduğu öne sürülebilir. Bu şüphelerin birçok kişiye şaşırtıcı ve kabul edilemez geleceğinin farkındayım, ancak bunun nedeni içinde bulunduğumuz kültürde neredeyse herkesin indirgemeci araştırma programını, bunun dışındakilerin bilim olmadığı gerekçesiyle kutsal ve dokunulmaz olarak görmeye zorlanmasıdır.

Projem, formu itibariyle, bir araya gelmesi imkansız görünen bir dizi koşulu yerine getirmeye çalışmaya benzer.

Anti-indirgemeciliğe ek olarak iki başka kısıtlama da önemlidir: Birincisi, dünyanın gerçek bilgisine sahip olma iddiasındaysak, bazı şeylerin son derece tuhaf olduğu ve dolayısıyla rastlantısal olamayacakları şeklinde açıklanmaları gerektiği varsayımı; ikincisi ise, her şeyi bir dizi ortak öğe ve ilke temelinde birleştiren tek bir doğa düzeni ortaya koyma idealidir – kaçınılmaz olarak oldukça eksik olan düşünce biçimlerimizin her şeye rağmen ulaşmaya çalışması gereken bir ideal. Kartezyen düalizm bu ikinci amacı reddeder ve hem materyalizmin hem de idealizmin indirgemeci programları bu amaca ulaşılması konusunda başarısız girişimlerdir. Aynı zamanda birleştirme kavramı da, doğal dünyanın belirli özelliklerini, kendisi doğal düzenin bir parçası olmayan, ilahi bir müdahale ile açıklayan teizm türü ile bağdaşmamaktadır.

Fen ve biyoloji bilimlerindeki büyük ilerlemeler, zihnin fiziksel dünyanın dışında tutulmasıyla mümkün kılınmıştır. Bu, dünya hakkında zamandan bağımsız, matematiksel olarak formülleştirilmiş fiziksel yasalarla ortaya konan nicel düşünce biçiminin var olmasını sağlamıştır. Ancak zihni de içeren daha kapsamlı bir düşünceye ulaşmak için yeni bir başlangıç yapmak bir noktada kaçınılmaz olacaktır. Böyle bir düşüncenin zamandan bağımsız olmasının yanı sıra tarihsel boyutunun olması da şarttır. Tarihsel bilginin bilimin bir parçası olduğu görüşü, biyolojinin evrim teorisi tarafından değiştirilmesiyle bilinir hale gelmiştir. Ancak yakın geçmişte, büyük patlama teorisinin kabul görmesiyle, kozmoloji de bir tarihsel bilim haline gelmiştir. Zihin, hayatın bir gelişimi olarak bu uzun kozmolojik tarihin en son aşaması olarak resme dahil edilmelidir ve kanımca, zihnin ortaya çıkışı, tüm bu süreci ve sürecin dayandığı öğeler ile ilkeleri gölgede bırakmaktadır.

Burada sorulması gereken bu bakış açısına, zihin olgusunu içermeyen bir evren için geliştirildiklerinden ötürü fen bilimlerini de dahil edip edemeyeceğimizdir. Zihinle ilgili bilgiler kişisel bakış açısı kapsamına alınamaz, çünkü zihin kısmen fiziksel bir sürecin ürünüdür; ancak aynı sebeple fen biliminin her şeyden ayrı, bütün ve tam olduğu iddiası da er ya da geç sona ermelidir. Ve bu, şu soruyu ortaya atar: Çağdaş fen bilimlerinde bu kadar önemli bir yere sahip olan indirgemecilik bu değişimde ne kadar ayakta kalacaktır? Eğer fizik ve kimya yaşamı ve bilinçliliği tam olarak açıklayamıyorsa, ortaya koydukları önemli doğrular, bu şeyleri bünyesinde barındırabilen genişletilmiş bir doğa düzeni kavrayışında diğer öğelerle nasıl birleştirilebilir?

Söylediğim gibi, yaşam hakkındaki indirgemeci açıklamalara dair şüpheler hakim bilimsel fikir birliğine ters düşmektedir, ancak bu fikir birliği, hem yaşam formlarının rastlantı sonucu mutasyonu ve doğal seleksiyonla evrim geçirdiği konusunda, hem de bu evrimi geçirebilen fiziksel sistemlerin cansız maddeden oluştuğu konusunda, yeterince ciddiye alınmadığını düşündüğüm olasılık problemleriyle karşı karşıyadır. Genetik şifrenin karmaşıklığı ve yaşamın kimyasal süreçleri üzerindeki kontrolü hakkında daha fazla şey öğrendikçe, bu problemler daha zorlaşıyor gibi görünmektedir.

Tekrar söyleyecek olursak doğal seleksiyon süreci, yeterli ve uygun mutasyonlar olmadan evrim tarihini açıklayamaz ve evrim tarihinin jeolojik zamanda genetik değişimi belirleyen ve sınırlandıran başka bazı faktörler olmadan, sadece kimyasal bir rastlantının sonucu olup olamayacağı sorusu kanımca cevapsız kalmaktadır. Aşama aşama evrim geçiren bir dizi fenotip olduğu düşüncesi, DNA'daki mutasyonlar aracılığıyla meydana gelmeleri hiç de tartışmalı değilmiş

gibi, artık akla yatkın olmaktan uzaktır – Richard Dawkins'in gözün evrimini açıklaması gibi.[5] Hayatın kaynağı düşünüldüğünde problem çok daha zordur çünkü doğal seleksiyon seçeneği uygun bir açıklama olmaktan çıkar. Ve genetik şifrenin oluşması –kodu çözebilen ve komutlarını yerine getirebilen mekanizmalara ek olarak nükleotit zincirlerin aminoasitlerle gelişigüzel eşleşmesi– salt fizik yasaları dikkate alındığında özellikle ihtimal dışı görünür.[6]

Bu sorular hakkında düşünürken hakim bilimsel dünya resmine yönelik oldukça farklı bir yönden gelen eleştiriler ilgimi çekti: Akıllı tasarım savunucularının dini bakış

---

5 Bkz. Dawkins, *The Blind Watchmaker*, 77-86. Jerry Fodor ve Massimo Piattelli-Palmarini *What Darwin Got Wrong* adlı kitaplarının İk bölümünde Darwinci evrim teorisinin organizmaların işlevsel karakterini açıklarken, doğal seleksiyonun dış etkisine çok fazla ağırlık verdiğini ve genetik değişimin kaynaklarına yeterince ağırlık verİmediğini öne sürerler. Bu, kitabın ikinci bölümündeki doğal seleksiyonun tasarlanmış olduğu iddiasına yönelik güçlü eleştirİerinden bağımsızdır bir görüştür ki bana, başkalarına olduğu gibi, yanlış anlamaya dayanıyor gibi görünmektedir.

Aynı zamanda genetik materyaldeki değişimin kaynaklarının daha kısıtlı bir açıklama gerektirdiği yönünde kanıtlar olduğunu savunan daha ana akım isimler de vardır. Marc W. Kirschner ve John C. Gerhart, *The Plausibİity of Lıfe: Resolving Darwin's Dİemma* (New Haven, CT: Yale University Press, 2005) adlı kitapta genetik değişimin, evrimsel değişime olanak sağlamak için yanlı olduğunu öne sürer, fakat bunun doğayla İgİi daha geniş indirgemeci görüşün gözden geçirİmesini gerektirdiğini söylemez. Stuart Kaufman çeşitli kitaplarda değişimin tesadüf nedeniyle olmadığını ve kendİiğinden gerçekleşen örgütlenme İkelerinin evrim tarihinde doğal seleksiyondan daha önemli bir rol oynadığını İeri sürer. Bkz. *At Home in the Universe: The Search for Laws of Self-Organizatİn and Complexity* (New York: Oxford University Press, 1995); *Investigatİns* (New York: Oxford University Press, 2000); *Reinventing the Sacred: A New View of Science, Reason, and Religİn* (New York: Basic Books, 2008).

6 Aslına bakılırsa böyle bir açıklama isteği hakkında son derece karışık bir durum söz konusu olabİir – Roger White'ın ifade ettiği ve 4. bölümde tartıştığım nedenle.

açısından Darwinizm'e yönelik saldırıları son yıllarda artış göstermiştir. Michael Behe ve Stephen Meyer gibi yazarlar en azından kısmen dini görüşleriyle hareket etse de, hayatın kaynağı ve evrim tarihinin fizik ve kimya ile tümüyle açıklanabileceği ihtimaline karşı ortaya koydukları ampirik argümanlar kendi içinde oldukça ilginçtir.[7] Bir diğer şüpheci David Berlinski, bu problemleri tasarım çıkarımına değinmeden açıkça ortaya koymuştur.[8] Kişi, tasarımcının etkilerine dair açıklama alternatifine yakınlık duymuyorsa bile bu gelenek karşıtlarının, geleneksel bilimsel fikir birliği aleyhinde ortaya koyduğu problemleri ciddiye almalıdır.[9] Genellikle olduğu üzere küçümsenmeyi hak etmediklerini, bunun hiç de adil olmadığını düşünüyorum.

---

7 Bkz. Michael J.Behe, *Darwin's Black Box: The BÌchemical Challenge to EvolutÌn* (New York: Simon & Schuster, 1996); Behe, *The Edge of EvolutÌn: The Search for the Limits of Darwinism* (New York: Free Press, 2007); Stephen C. Meyer, *Signature in the Cell: DNA and the Evidence for Intelligent Design* (New York: HarperOne, 2009).

8 Bkz. David Berlinski, "On the Origins of Life", *Commentary*, Şubat 2006, Berlinski, *The Deniable Darwin, and Other Essays*, (Seattle: Dizcovery Institute Press, 2009) içinde yeniden basılmıştır. Ayrıca bkz. Brian Goodwin, *How the Leopard Changed Its Spots: The EvolutÌn of Complexity* (New York: Scribner's, 1994).

9 Mevcut teorÎer hakkında her şeye rağmen indirgemeci bir çözüm beklentisi içinde olanlarca getirÎen eleştirÎer de vardır. Örneğin Robert Shapiro, *Origins: A Skeptic's Guide to the CreatÌn of Life on Earth* (New York: Summit Books, 1986); Shapiro, "A Simpler Origin for Life", *Scientific American*, 12 Şubat 2007. Hayatın kaynağı ve dünyanın dışında hayat olması ihtimali hakkında yapılan mevcut araştırmaların çeşitli yönleri hakkında oldukça anlaşılır bir açıklama için bkz. Steven Benner, *Life, the Universe and the Scientific Method* (GainesvÎle, FL: FfAME Press, 2008). Bunun kimyanın görevi olduğunu varsaymasına rağmen şöyle söyler: "Mevcut teorinin elimizdeki problemi *hiçbir zaman* çözemeyeceği konusunda gerçek bir potansiyel söz konusudur ve bu durum Îgli bÎimlerde gerçek bir devrim olma ihtimaline açık bir kapı bırakır" (287). Elbette ki akıllı tasarımı kastetmez.

Bu görüşlere yöneltilen ağır eleştiriler elbette ki tasarım görüşüne karşı çıkılabileceğini göstermiştir; ancak akıllı tasarım karşıtlarının –var olan kanıtlar göz önüne alındığında geleneksel indirgemeci görüşe şüpheyle bakanlar– genel gücü bu eleştirilerle yok edilmiş gibi görünmemektedir.[10] Hiç değilse soru henüz cevaplanmamış olarak görülmelidir. Bu düşüncelerin temeliyle ilgilenenlere sadece konunun iki tarafının da önde gelen bazı savunucularını dikkatle okumalarını önerebilirim – akıllı tasarımı eleştirenlerce öne sürülen tespitlere özel bir dikkat yönelterek. Kişi tasarımcının var olma olasılığı hakkında ne düşünürse düşünsün, hakim doktrine –yaşamın cansız maddeden oluştuğu ve şu anki haline rastlantısal mutasyon ve doğal seleksiyon sayesinde geçirdiği evrimle geldiği– kesin gözüyle bakılamaz. Bu, doğrulanmış bilimsel bir hipotez olmaktan çok bilimsel projeyi yönlendiren bir varsayımdır.

Tasarım alternatifini gerçek bir seçenek olarak görmeyerek kendi temelsiz varsayımıma değinmek istiyorum. Birçok insanın, ilahi amacın dünyadaki dışavurumunu, gülen bir

---

Mevcut ve en çok öne çıkan araştırmalardaki problem şudur: Genetik materyalin bireysel bÎeşenlerinin bir araya gelmesi araştırmacıların o kadar yoğun denetimi ve yönlendirmesi altındadır ki, sürecin akıllı rehberlik olmaksızın meydana gelmiş olabÎeceği konusunda çok az kanıt sağlar. Ve bu bÎeşenlerin bÎgiden yana zengin bir şekÎde kodlanmış bir dizi oluşturacak şekÎde nasıl bir araya gelmiş olabÎeceği gibi önemli bir soru cevapsız kalır.

10 Literatür çok geniştir. Örneğin Kenneth R. MÎler, *Finding Darwin's God: A Scientist's Search for Common Ground between God and EvolutÎn* (New York: Cliff Street, 1999); PhÎip Kitcher, *Living with Darwin: EvolutÎn, Design, and the Future of Faith* (New York: Oxford University Press, 2007); EllÎtt Sober, *Evidence and EvolutÎn: The Logic Behind the Science* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2008); tartışmanın her iki tarafı hakkındaki bir örnek için bkz. NeÎ A. Manson, yay., *God and Design: The Teleological Argument and Modern Science* (New York: Routledge, 2003).

insanın yüzünde onun duygularının dışavurumunu görmesi kadar doğal bir şekilde görmesini sağlayan –doğrusunu söylemek gerekirse mecbur kılan– *sensus divinitatis*'ten (ilahi his) yoksunum.[11] Dolayısıyla fiziğe alternatif her şeyi açıklayan bir teori hakkındaki yorumların üstün bir varlığa gönderme yapmaktan ziyade doğa düzeninin yapısındaki zorluklarla ilgilenir. Bu, tasarım hipotezinden daha birleştirici bir açıklama olurdu. Tasarım hipotezini savunanlarla hemfikir değilim. Ne var ki sahip oldukları tutkunun bir kısmını tam da bizi dinden kurtaracağı düşüncesine borçlu olan bilimsel bir dünya görüşüne karşı çıktıkları için akıllı tasarım savunucularının minnettarlığımızı hak ettiğine inanıyorum.

İndirgemeci materyalizmin muhtemelen uzunca bir süre etrafımızdaki dünyanın somut bilgisi ve kontrolü için başlıca kaynağımız olmaya devam edecek büyük başarılarına rağmen bu dünya görüşünün yerinden edilme zamanının geldiği görüşündeyim. Benim yaptığım üzere açıklayamadığı birçok şey olduğunu iddia etmek, bir alternatif önermek değildir. Ancak sınırların farkına varılması alternatifler aramanın ön koşuludur, ya da en azından bu alternatiflerin olasılıklarına açık olmaktır. Ve materyalist açıklama arayışının kimi yönlerden çıkmaz sokaklar olarak görülebileceği anlamına gelebilir. Eğer bilinçli organizmaların dünyada ortaya çıkması zamandan bağımsız fizik yasalarından kaynaklanmayan oluşum ilkelerinin sonucuysa, bu aynı zamanda hayatın kaynağının sadece kimyasal olduğuna dair açıklamalar hakkında karamsar olmak için de bir neden olabilir.

11 Başka yerlerde de belirttiğim üzere, bu görüşü kabul etmemekle kalmayıp şiddetle karşı çıktığımı söylemeliyim.

Anti-indirgemecilik ve Doğanın Düzeni

1

Bilimsel natüralizm ve anti-indirgemeciliğin farklı türleri arasındaki anlaşmazlık, yeni felsefi görüşlerin temelini oluşturur. Bir yanda her şeyin en temel düzeyde, biyolojiyi de içine almak suretiyle, fen bilimleri tarafından açıklanabileceği umudu vardır.[12] Diğer yanda ise dünyamızın bilinç, yönelimsellik, anlam, amaç, düşünce ve değer gibi belirleyici özelliklerinin gerçekliğinin en temel düzeyde –ne kadar sofistike olsa da fen bilimleri tarafından ortaya konan türde– sadece fiziksel olgulardan oluşan bir evrene dahil edilip edilemeyeceğine dair şüpheler vardır.

Bu anlaşmazlığın bir tarafından bahsederken "materyalizm" ya da "materyalist natüralizm" ifadelerini, diğeri içinse "anti-indirgemecilik" ifadesini kullanacağım, her ne kadar bunlar kaba adlandırmalar olsa da. Materyalist dünya görüşünü, var olan şeylerin potansiyel olarak eksiksiz bir açıklaması olarak savunma girişimleri birçok şekilde karşımıza çıkar ve hepsinin indirgemeciliği tipik anlamda içerdiği söylenemez; örneğin zihinsel kavramların davranışsal açıdan analizi ya da zihinsel/ruhsal durumların beyindeki durumlarla bilimsel olarak özdeşleştirilmesi gibi. Çoğu materyalist natüralist,

12 Daniel Dennett yazılarında bu görüşe sadakatle bağlı kalır.

görüşlerini indirgemeci olarak nitelendirmez. Ancak zihin ve onunla ilgili olguları bu dünya görüşüne dahil etmekle ilgili farklı girişimlerin tümü, böylesi bir dünya görüşünün yeterliliğinden şüphe duyanlara, gerçekliğin tüm kapsamını, söz konusu amaç için yeterince zengin olmayan ortak bir temele indirgeme girişimleri olarak görünür. Dolayısıyla karşıt görüşler anti-indirgemecilik olarak aynı başlık altında toplanabilir.

Anti-indirgemeci şüpheler çoğunlukla olumsuz bir eğilime sahiptir. Vardıkları sonuç, fen bilimlerinin tek başına açıklama getiremeyeceği bazı şeyler olduğu yönündedir. Başka düşünce biçimlerine ihtiyaç olduğu ya da gerçeklikte, en gelişmiş fiziğin bile tanımlayabileceğinden daha fazlası olduğu savunulur. İndirgeme bazı konularda başarısızsa bu, fen bilimlerinin sınırlı bir erişim alanı olduğunu gösterir, dolayısıyla eksik öğeleri açıklamak için başka şeylerle desteklenmesi gerekir. Ancak durum bundan daha ciddi olabilir. Eğer kişi zihnin ve zihne eşlik eden diğer şeylerin, değer ve anlam gibi, fiziksele indirgenebileceğinden şüphe duyuyorsa, indirgemeci materyalizmin biyoloji alanında bile uygulanabileceğinden ve dolayısıyla materyalizmin fiziksel dünya hakkında bile yeterli bir açıklama getirebileceğinden şüphe etmek için bir takım nedenler vardır. Bu kırılmanın nedenini incelemek ve bir dünya görüşü aracılığıyla bu yolda olumlu bir şeyin düşünülebilir olup olmadığını ele almak istiyorum.

İnsanlar ve zihni olan diğer yaratıklar birer organizmadır ve bizim zihinsel kapasitelerimiz görünüşe göre fiziksel yaradılışımıza dayanmaktadır. Şu halde bizim gibi organizmaların varlığını açıklayan bir görüş, aynı zamanda zihnin varlığına da açıklık getirmelidir. Ancak eğer zihnin kendisi salt fiziksel değilse, fen bilimi tarafından tam olarak

açıklanması mümkün değildir. Bu durumda, benim öne süreceğim gibi, fiziksel yaradılışımızın beraberinde zihni de getiren yönlerinin fen bilimi tarafından tam olarak açıklanamayacağı yargısından kaçınmak zordur. Eğer genel olarak kabul edildiği üzere evrimsel biyoloji fiziksel bir teoriyse, bilincin varlığını ve fiziksel olarak indirgenebilir olmayan olguların ortaya çıkmasını açıklayamaz. Dolayısıyla zihin biyolojik evrimin bir ürünüyse, eğer zihne sahip olan organizmalar mucizevi anormallikler değil de doğanın ayrılmaz bir parçasıysa, biyoloji sadece fiziksel bir bilim olamaz. Bu durumda doğanın düzeni hakkında materyalizmden oldukça farklı bir görüş ihtimali belirir: Zihni fizik yasalarının yan etkisi olmaktan çıkarıp, başlı başına merkezine koyan bir görüş.

Materyalizme karşı anti-indirgemeci argümanların vardığı sonuçların daima tamamen olumsuz kalamayacağı açık görünüyor. Materyalist natüralizmin hakimiyeti sonuna yaklaşmakta olsa bile onun yerini alabilecek fikirlere ihtiyacımız var. Zihin, değer ve anlam ile ilgili çeşitli indirgemeci programları, inandırıcılıktan uzak olmalarına rağmen harekete geçiren şeylerden biri kapsamlı bir alternatifin eksikliğidir. İndirgeme karşıtı görüşleri kabul etmenin tek yolu fiziksel evrenin, diğer yönlerden son derece bütünlüklü olan matematiksel düzenine zihinsel deneyimler (*qualia*), anlamlar, yönelimler, değerler, nedenler, inançlar ve arzular gibi özel, ekstra öğeler eklemek gibi görünebilir. Ancak bu evrenin düzenini genel olarak kavrama arzumuza cevap vermez. İndirgemeci programın gerçekten alternatifi olabilecek bir görüşün, zihin ve ona eşlik eden her şeyin nasıl evrenin yapısal bir parçası olduğunu da açıklaması gerekir.

Temel önermeleri sorgulamak adına bilinen bir argümanı tam tersi şekilde ele almak istiyorum. Materyalizm

indirgemeciliği gerektirir; dolayısıyla indirgemeciliğin başarısız olması materyalizme bir alternatif gerektirir. Amacımı indirgemeciliğe karşı çıkmaktan çok onu reddetmenin sonuçlarını incelemek ve bir çözüm önermekten çok problemi ortaya koymaktır. Materyalist natüralizm indirgemeciliğe götürür çünkü ilk bakışta fiziksel olmayan tüm bildik şeylerin gerçekliğini reddetmek kabul edilemez görünür. Ancak eğer akla yatan bir indirgeme yapılamıyorsa ve eğer zihnin gerçekliğini reddetmek kabul edilemez olmaya devam edecekse, başlangıçtaki önerme, yani materyalist natüralizmin yanlış olduğu ve bu yanlışlığın sadece kısmi olmadığı karşımıza çıkar. Belki de doğanın düzeni sadece fiziksel değildir; ya da belki de, en kötü ihtimalle, her şeyin dayandırılacağı kapsamlı bir doğa düzeni yoktur – sadece birbiriyle bağlantılı olmayan düşünce biçimleri vardır. Ancak sonuç ne olursa olsun, doğal dünyayı anlamak için anlaşılması gerekenin ne olduğu gibi daha geniş bir görüşle başlamak gerekir.

2

Temel noktam zihnin sadece sonradan oluşmuş, bir rastlantı ya da bir eklenti olmadığı, doğanın temel bir parçası olduğudur. Zihin felsefesindeki anti-indirgemeci görüşlerin yanında, bilimin altyapısını oluşturan koşullardan biri de böylesi genişletilmiş bir gerçeklik kavramı için bağımsız destek sağlar. Bilim, dünyanın anlaşılabilir olduğu varsayımından hareket eder. Diğer bir deyişle, kendimizi içinde bulduğumuz ve deneyimlerimiz sayesinde hakkında bilgi edindiğimiz dünya, tanımlanabileceği gibi anlaşılabilir de. Yanılgıyla sonuçlanan arayışlar da dahil olmak üzere, her bilgi arayışının altında bu varsayım yatar. Anlaşılabilirlik

varsayımı, on yedinci yüzyıldan beri gelişen doğa bilimlerinde, salt insan algısıyla gözlemlenebilir olmayan gizli bir doğa düzeninin varlığıyla ilgili öngörü ve deneyimle doğrulanan olağanüstü keşifler yapılmasını sağlamıştır. Temelde anlaşılabilir bir düzenin yattığına yönelik varsayım olmadan, bilim devriminin çok öncesine dayanan bu keşifler yapılamazdı.

Bu düzen nasıl açıklanabilir? Cevaplardan biri açıklanamayacağı olabilir: Açıklama, anlaşılabilirlik varsayımının açığa çıkarmamızı sağladığı düzenin kendisiyle son bulur. Belki de bu düzenin bir boyutu, daha derin bir boyuta dayanarak açıklanabilir – bilim tarihinde defalarca olduğu gibi. Ancak bu bakış açısına göre dünyanın anlaşılabilirliği, en sonunda "Bu bir şekilde böyledir" dışında söylenecek hiçbir şeyin olmadığı bir noktaya ulaşacaktır.

Bilimin başarısını bu şekilde görme eğiliminde olmadığımı söylemeliyim. Bana öyle geliyor ki, bilimin açığa çıkardığı yasalarla izah edildiği haliyle dünyanın anlaşılabilirliği, neden böyle olduğu sorusuna dair en derin açıklamanın bir parçası olarak düşünülmedikçe bilimsel dünya görüşü tam olarak anlaşılamaz. Dolayısıyla aynı veriye dair bir açıklamayı, daha basit ve rastlantıya daha az dayanan varsayımlarda bulunduğu için diğerine tercih ediyorsak, bu sadece estetik bir tercih değildir: Bunun nedeni daha çok bilgi veren açıklamanın sadece de bu yüzden doğru olma ihtimalinin daha çok olduğunu düşünmemizdir.

Bu varsayım bir tür yeterli sebep ilkesidir –dünya hakkındaki her şey bir düzeyde anlaşılabilir ise ve çoğu şey, en evrensel olanlar bile, başlangıçta gelişigüzel görünse dahi, bunun nedeni bilmediğimiz başka şeyler olmasıdır, ki bu da sonuç olarak neden gelişigüzel olmadıklarını açıklar.

Doğa düzeninin temelinde rasyonel anlaşılırlık olduğu düşüncesinin beni, genel anlamda, bir idealist –öznel bir

idealist değil, çünkü tüm gerçekliğin en nihayetinde görünüş olduğuna varmıyorum– fakat Plato ve mutlak idealistler olarak nitelendirilen Schelling ve Hegel gibi bazı Kant sonrası felsefeciler geleneğinde nesnel bir idealist yaptığı söylenebilir. Her teorik bilim insanında bu tür bir idealizm olması gerektiğini ve salt ampirizmin yeterli olmadığını düşünüyorum.

Dünyanın anlaşılabilir olması tesadüf değildir. Bu bağlamda zihin doğa düzeniyle iki misli ilişkilidir. Doğa, zihinleri olan bilinçli varlıklar meydana getirecek ve bu varlıklarca anlaşılabilecek niteliktedir. Dolayısıyla bu varlıklar kendilerini de anlayabilecek nitelikte olmalıdır. Ve tüm bunlar, zihni hesaba katmadan yapılan açıklamalarda olduğu gibi şans eseri oluşumların yan ürünleri değil, evrenin temel özellikleridir.

3

Tüm doğa bilimlerinin bir parçası olduğu en büyük soru aynı zamanda felsefenin de en büyük sorusudur: Dünya hangi yolla ya da yollarla anlaşılabilir? Doğa bilimi hiç kuşkusuz bu anlaşılabilirliği ortaya çıkaran en önemli yollardan biridir. Ancak doğa bilimlerinin büyük başarılarına rağmen, fen bilimlerinin var olanın ne kadarını anlaşılabilir kılabileceğini sormak hem bilimin kendisi hem de felsefe için önemlidir: Dünyanın anlaşılabilirliği ne ölçüde zaman-uzamsal düzeni yöneten, evrensel ve matematiksel olarak ortaya konabilen yasalara dayanır? Eğer bilim şu anki haliyle sınırlı bir erişim alanına sahipse, fen biliminin açıklayamadığı şeyleri anlaşılabilir kılacak başka düşünce biçimleri var mıdır?

İlk olarak böyle bir sınır olmadığı, fizik yasalarının zihnin doğa düzeniyle iki misli ilişkisi dahil her şeyi açıklamak için gereken kaynaklara sahip olduğu görüşünü dikkate almak gerekir. Bilimi mümkün kılan anlaşılabilirlik (bizim için anlaşılabilir olması) açıklama gerektiren kavramlardan biridir. Yapılması gereken, materyalist dünya resmini böyle bir açıklamayı içerecek şekilde genişletmeye çalışmaktır; dünyanın fiziksel anlaşılabilirliğini kendisinin üzerine örterek. Bu tür natüralizme göre dünyayı bilimsel olarak anlayabilen zihinlerin varlığı bilimsel olarak açıklanabilir bir olgudur: Fiziksel düzenin oldukça özel ve kendine özgü biyolojik bir yan etkisi olarak.

Hikâye şöyle devam eder: Daha kapsamlı bir düşünce biçimine ihtiyaç yoktur; insan bilgisinin tarihi bize doğa düzenini açıklayan nihai bir yol olduğuna inanmamız için bir neden sağlar ve bu yol fizik yasalarıdır. Var olan ve olup biten her şey prensipte fiziksel evreni yöneten yasalar tarafından açıklanabilir. Kuşkusuz doğanın düzenini tüm göstergeleriyle kavrayamayız çünkü fazlasıyla karmaşıktır ve dolayısıyla yalnızca pratik sebeplerden dolayı daha uzmanlaşmış düşünce biçimlerine ihtiyacımız vardır. Ancak her şeyi meydana getiren ve tümü gözlemlenebilir zaman-uzamsal karmaşıklığın göstergeleri olan öğeleri yöneten evrensel ilkeleri ortaya çıkarmaya çalışabiliriz. Bunlar, temel güçleri ve parçacıkları ya da başka varlıkları ve etkileşimlerini tanımlayan, matematiksel olarak ortaya konabilir temel fizik yasalarıdır, en azından daha temel bir boyut ortaya çıkarılana kadar. Dolayısıyla zaman ve uzamda yayılan fiziksel evrenin en sistematik olası tanımı, her şeyin en temel açıklamasına giden yoldur.

Fizik ve kimya bu hedefe ulaşmak konusunda olağanüstü bir başarı göstermiştir. Ancak materyalist görüşün

eksiksizlik ideali yolundaki en büyük adımı, sonrasında moleküler biyoloji ve DNA'nın keşfi tarafından da desteklenen ve zenginleştirilen evrim teorisidir. Modern evrim teorisi, hayatın varlığı ve gelişiminin parçacık fiziğinin denklemlerinin bir başka sonucu olabileceği yönünde genel bir resim çizer. Detayları hakkında henüz kimsenin uygulanabilir bir fikri olmasa bile, yaşamın fizik yasaları tarafından yönetilen kimyasal süreçlerin ürünü olduğunu ve sonrasında evrimin de aynı şekilde, fizik ilkelerinin müthiş karmaşık sonuçları olan kimyasal mutasyonlar ve doğal seleksiyon sayesinde gerçekleştiğini düşünmek mümkündür. Bilincin fiziksel olarak tam anlamıyla nasıl açıklanacağı problemi cevapsız kalmasına rağmen, geleneksel natüralist görüşe göre biyoloji, prensipte fizik ve kimya tarafından tamamen açıklanmıştır ve evrimsel psikoloji, insan hayatı hakkında belirleyici olan her şeyin, fizik parçacıklarının temel yasalara uygun olarak davranışının fazlasıyla karmaşık bir sonucu olarak görülebileceği gibi genel bir görüş ortaya koyar. Bu, en sonunda bu yasaları ortaya çıkarmamızı sağlayan bilişsel kapasitelerin açıklamasını da içerecektir.

Çoğunlukla olduğu üzere bu görüşün neredeyse tartışmasız olarak görülmesi gerektiğini anlaşılmaz buluyorum. Bilmediğimiz çok şey olduğu ve düşünce yolundaki ilerleyişte bizi bekleyen büyük fırsatlar olduğu herkesçe kabul edilir. Ancak bilimsel natüralistler bu ilerlemenin nasıl bir yöntemle olacağını ve özellikle mentalist, teleolojik ya da değerlendirici anlayışların temel düşünce biçimleri olarak tümüyle terk edildiğini söyleme iddiasındadırlar. Doğa düzeninin sadece anlaşılabilir olmadığı, aynı zamanda bu anlaşılabilirliğin belli bir formunun olduğu, bunun da, temelde yatan en basit ve en nadir unsurları kapsayan, en basit ve en bütünsel fizik yasalarında bulunduğu varsayılır. Bilimsel optimistlerin her

şeyin teorisi ile kast ettiği budur. Temel yasaların kendileri vazgeçilmez gerçekler olarak görülmedikçe, bu yasaların neden geçerli olduğu sorusu cevapsız kalır. Ancak belki de bu görüşün cazibesinin bir nedeni şudur, eğer yasalar yeterince basitse onlarla yetinebiliriz ve düzen böyle demenin tatmin edici olduğunu düşünebiliriz. Zaten başka bir alternatif var mıdır?

Sorum tam olarak budur. Bu tür bir natüralizmin eksiksiz ve tam olduğunu savunmak için gereken indirgemeci programın akla yatkın olmaması, başka alternatifler düşünmek için bir nedendir: Var olan şeylerin açıklanmasında zihin, anlam ve değeri, madde ve zaman-uzam kadar önemli gören alternatifler. Cansız dünyayı açıklamak için fizik ve kimyanın temel öğeleri ve yasalarından çıkarımlar yapılmıştır. Bu öğelerden oluşan bedenlere ve beyinlere sahip bilinçli, düşünen yaratıkların nasıl var olabildiğini açıklamak için ise daha fazlasına ihtiyaç vardır. Eğer dünyayı bütünüyle anlamak istiyorsak, yeterli çeşitlilikte verilerle başlamamız gerekir ve bu veriler kendimiz hakkında apaçık gerçekleri de içermelidir.

4

Böyle bir düşünce arayışının ilerlemesi gereken yolun sınırlarını belirlemek için materyalizmin zıt kutbu olan görüşle, yani temel ve evrensel fizik yasaları dahil, her şeyin temelde fizik yasalarıyla değil zihin tarafından açıklandığı görüşüyle ilgili bir şeyler söylemek istiyorum. Bu, bilindiği üzere doğal dünyanın varlığı ve niteliğine açıklama getiren görüşlerden biri olan tanrıcılıktır (teizm). Zihni fizik yasalarının sonucu olarak açıklayan materyalist

görüşün tam tersi olan tanrıcılık, fizik yasalarını zihnin sonucu olarak görür.

Her şeyi kapsayan bir düşünce arayışına cevap olarak düşünüldüğünde tanrıcılık, anlaşılabilirliği salt betimsel bir son noktaya karşı durarak, yönelim ya da amaç açısından değerlendirir. Dünyanın sınırları dışında, bilim tarafından ortaya konan yasalarla yönetilen doğa düzeni dahil her şeyi kapsamak adına tanrıcılık, zihin ya da yönelimi evrenin hem fiziksel hem de zihinsel karakterinden sorumlu bir yere koyar. İlahi zihnin son nokta olarak kabul edilmesi gerektiği fikriyle düşünce arayışı sürecini eksik bırakır, tıpkı betimsel materyalist açıklamanın yaptığı gibi.

Materyalist ya da tanrıcı açıklamaların dünyayla ilgili eksiksiz bir düşünce sağlaması için, ya fizik yasalarının ya da Tanrı'nın varlığı, özellikleri ve dolayısıyla yarattıklarının, şu an olduğundan farklı olmaması gerekir. Fizikçiler genellikle ilkini kabul etmezler,[13] ancak tanrıcılar ikincisine inanma eğilimindedir. Bu, tanrıcı dünya görüşünün determinist olması gerektiği anlamına gelmez: Tanrı'nın temel doğası, olasılığa dayanan yasalar yaratmasına ve eylemleri özgür seçimler olan, özgür iradeye sahip varlıklar yaratmasına neden olmuş olabilir. Ancak tanrısal yönelim her şeyin temelini oluşturur.

Tanrıcılığın bir ateiste bile ilginç gelen noktası, fen biliminin açıklama getiremediği şeyleri başka türlü açıklamaya çalışmasıdır. Natüralist ve indirgemeci dünya resmindeki yetersizliklerin gerçek ve ciddi olduğunu düşünüyorum. Bilimin şu anki haliyle anlamamıza yardımcı olmadığı ve fen biliminin yapısal özelliklerinden görebildiğimiz gibi

13 Ne var ki Einstein'ın bunu cevaplanmamış bir soru olarak gördüğü söylenebİir, şöyle sorar: "Evreni yaratırken Tanrı'nın başka bir seçeneği var mıydı?"

açıklamayacağı şeyler vardır. Daha tavizsiz yaklaşan mentalist ya da hatta normatif bir düşünce biçimine gerek olduğu söylenebilir. Tanrıcılık bu sonucu, dünyadaki zihinsel fenomenleri kapsamlı bir zihinsel kaynağın işleyişine, bunları bu kaynağın minyatür versiyonları olarak dayandırarak ele alır.

Ne var ki kapsamlı bir dünya görüşü olarak tanrıcılığı materyalizmden daha inandırıcı bulmadığımı söylemeliyim: Ben ikisinin arasındaki alanla ilgileniyorum. Kesin anlaşılabilirlikle ilgili birbirine temelden zıt bu iki görüşten başka bir ihtimal olmadığına inanmıyorum. Tüm açıklamaların sona erdiği bir nokta vardır. Hem tanrıcılık hem de materyalizm en son aşamada tek bir düşünce biçimi olduğuna inanır. Ancak zihni ve kapsadığı her şeyi tanrısal yönelimin dışa vurumu olarak değil de, doğanın ve fizik yasalarının temel bir ilkesi olarak gören alternatif, dinsel olmayan bir görüş mümkün olabilir mi? Matematiksel fiziğin zorlu öğelerinden daha zengin bir dizi malzeme içermeye çalışsa bile, bütünlüklü bir doğa düzeni görüşünün özelliklerini taşıyabilir mi? Fakat bundan önce, diyalektik amaçlar adına, tanrıcılık ve materyalist natüralizm arasındaki zıtlığa ve ikisinde de neyin eksik olduğuna biraz daha değinmeme izin verin.

5

Her şeyin anlaşılabilir olduğunu savunan düşünce türleri arasındaki farkın en açıkça görüldüğü nokta, kendimizle ilgili anlayış ve düşüncelerdir. Bu konu aynı zamanda fen bilimlerinin neyi açıklayıp açıklayamayacağı hakkında yapılan en sıcak tartışmaların da nedenidir. Hem tanrıcılık hem de evrimsel natüralizm, kendimizi oldukça farklı kaynaklar kullanarak, dışarıdan anlamaya yönelik girişimlerdir.

Tanrıcılık bu anlayışı, amaçlarını ve dünya görüşünü tümüyle anlayamasak bile, dünyanın –bizim için olmasa bile– anlaşılabilir olduğuna inanmayı mümkün kılan aşkın bir zihne dayandırarak dolaylı bir düşünce sunar. Bizden aşkın bir şey olduğu yönündeki bu düşünceye, kendimiz ve yönelimlerimiz hakkında sahip olduğumuz doğal ve psikolojik bilgilerden çıkarım yaparak ulaşılır. Buna karşın evrimsel natüralizm biz dahil her şeyden çıkarımlar yaparak, dünyayla ilgili başka bazı şeylerde uygulamak için geliştirmiş olduğumuz bilimsel bir düşünce biçimine varır. Ancak bu iki yaklaşımın ortak arzusu, yani kendimizi kendi bakış açımızdan doğan ama sonra onu aşan bir düşünceye dahil etmek, en az aralarındaki fark kadar önemlidir.

Bu ortak aşkınlık isteğinin bir gerekçesi var mıdır ve eğer varsa nedir? Kendimizi içeriden anlamaya çalışmak, ki bu yeterince zordur, yeterli değil midir? Ne var ki bu hedef karşı konulmaz gibi görünür – dünyada doğal olarak sahip olduğumuz bakış açısıyla, hayatta gerektiği gibi yol alamayız ve kendimizi daha kapsamlı bir dünya görüşüne dahil etmemiz gerekmektedir. Ve bu kapsamlı dünya görüşünün başarılı olması için kendisini de içermesi gerekir.

Ne kadar aşkın olursa olsun, dışsal bir görüşün çıkış noktası kendi bakış açımızdır (aksi nasıl mümkün olabilir?) ve önemli ölçüde eleştiri, değişiklik ve ayrıca genişletme yapılmasına zemin hazırlasa bile, bu bakış açısının ana hatlarıyla genel anlamda tutarlı olması gerekir. Örneğin insan bilgisi konusunda hem tanrıcılık hem de natüralizm, etrafımızdaki dünyayı anlamak için kendi yetilerimize nasıl güvenebileceğimizi açıklamaya çalışır. Bir uçta Descartes'ın algıyı tanrıcı bir şekilde doğrulayan, yetilerimizden sorumlu olan Tanrı'nın bizi sistemli olarak kandırıyor olamayacağı kanıtına dayanan bilimsel akıl yürütmesi vardır. Diğer uçta

ise doğal seleksiyonla evrim geçiren algısal ve bilişsel yetilerin, bizi doğru şeye inanmak konusunda yönlendirmede çoğunlukla güvenilir olmasının beklenebileceğini savunan doğalcı epistemoloji yer alır.

Bu önermelerin ikisi de radikal şüpheciliğe, yani dünyayla ilgili inançlarımızın sistemli bir şekilde yanlış olma ihtimaline karşı bir savunma getiremez. Böyle bir savunmanın döngüsel olması kaçınılmazdır, çünkü gerek tanrıcı gerekse evrimci açıklamada bilişsel kapasitelerimizin doğruluğuna duyduğumuz güven, o kapasitelerin kullanımına dayanmak zorundadır. Tanrıcılık için bu, meşhur Kartezyen döngüdür ancak benzer bir döngü natüralizm için de söz konusudur.[14] Buna ek olarak evrimsel natüralizmin, bilgimiz hakkında getirdiği açıklama, sahip olduğumuz bilgi üretme kapasitelerimize uygulandığında ciddi anlamda yetersiz ve eksik kalmaktadır. Aşağıda bu iddiaya döneceğim.

Kendimizle ilgili bilgi ve düşünce sağlayan bu iki projenin şüpheleri çürütmemesine rağmen, aşkın bir şey olduğu yönündeki meşru amacın daha mütevazı ve belki de daha gerçekçi olduğunu düşünüyorum. Şüphelerden kurtulamıyor ve normal düşünme kapasitemizi daha çok güven duyduğumuz bir şeye dayandıramıyor olabiliriz; fakat doğamızdaki ve oluşumumuzdaki bariz belirsizliklere rağmen yine de düşüncelerimize duyduğumuz doğal güveni mantık çerçevesinde nasıl ayakta tutabileceğimizi göstermek mümkün olabilir. Sahip olduğumuz bilgiyi doğruluğundan şüphe edilemez şekilde sağlama alan bir dayanak bulmaya değil, kendimizle ilgili bilgi sağlarken o bilgiye gölge düşürmeyen bir düşünce biçimi bulmaya çalışmak gerekir. Amaç dünyanın nasıl bir parçası olduğumuzun akla uygun bir resmini sunmaktır.

14 Bkz. Barry Stroud, "Naturalized Epistemology", *The Significance of Philosophical Scepticism* (Oxford: Clarendon, 1984), 6. Bölüm.

6

Daha mütevazı bu girişimde bile hem tanrıcılık hem de natüralist indirgemecilik yetersiz kalır. Tanrıcılık, kapasitelerimizi yeterince tatmin edici bir şekilde açıklayamazken natüralizm de yeterince güvenilir bir açıklama getiremez.

Tanrıcı açıklama, indirgemeci natüralist açıklamaya kıyasla daha avantajlı bir durumdadır, çünkü açıkça ortada olan durumların gerçekliğini kabul eder ve açıklamaya çalışır. Ancak bu görüş belli bir dinin doktrinleriyle doldurulsa bile (ki sadece kanıt ve mantıkla ulaşılabilir olmayacaktır) dünyadaki yerimiz hakkında oldukça kısmi bir açıklama sunar. Düzenin nasıl olduğuna dair en-üst düzey bir açıklamanın belirli bir türde, yani yönelimsel ya da amaçsal olduğunu ortaya koyan, ve bu yönelimin nasıl işlediği hakkında elde edilen sonuçları açıklamak dışında söyleyecek bir şeyi olmayan bir hipotez olarak kalır.

Bu görüşün içinin tamamen boş olduğu söylenemez, çünkü her yönelimsel açıklama bazı yoruma dayalı varsayımlar içerir, bu Tanrı hakkında olsa bile. Yönelimsel bir yaratıcının iyi olarak gördüğü amaçlara sahip olduğu düşünülmelidir, böylelikle amaçlar rastlantısal olmayacaktır. Tanrıcı açıklama değer kavramını burada kaçınılmaz olarak işin içine katacaktır ve belirli bir din, her ne kadar meşhur kötülük problemini doğursa da, bu kavramı çok daha kesin hale getirebilir. Tanrı'ya inanmanın güçlüğünü saymazsak, kanımca tanrıcılığın dezavantajı, kapsamlı bir düşünce arzusuna cevap olarak hiçbir açıklama sunmaması değil, bunu doğanın düzeninin kapsamlı bir açıklaması olacak şekilde yapmamasıdır. Tanrıcılık anlaşılabilirlik arayışını bu dünyanın dışına iter. Eğer Tanrı varsa, doğal düzenin bir parçası değil, doğa yasalarına bağlı olmayan bağımsız bir etkendir. Bir doğa düzeni yaratarak

bir ölçüde harekete geçebilir ancak doğrudan yaptığı şeyler bu düzenin bir parçası olamaz.

Tanrıcı bir anlayış, dünyayı tanrısal yönelimin dışa vurumu olarak görmeyi güç bulanlar için, bilişsel yetilerimize olan doğal güvenimizi yıkmaz. Ancak bizim gibi varlıkların dünyanın *nasıl* bir parçası olduğunu açıklamaz. Hala eksik olan, doğal düzenin kendisinin anlaşılırlığıdır –içeriden bir anlaşılırlık. Bu tür bir anlaşılırlık tanrıcılığın bazı türleriyle bağdaşabilir– örneğin eğer Tanrı müdahale etmeden bıraktığı bağımsız bir doğa düzeni yaratmışsa. Ancak aksi halde dünyanın akıl dışı gerçekleri olarak görülebilecek olan hayatın cansız maddeden yaratılması, bilinç ya da mantığın doğuşu gibi sistematik özelliklerinin doğrudan tanrıcı açıklamasıyla bağdaşmaz. Tanrının müdahale ettiğini savunan varsayımlar kapsamlı bir doğa düzeni olduğunu reddetmek anlamına gelir. Bu görüşü savunanların çıkış noktaları kısmen, bana da doğru gelen bir inanıştır, yani bu gerçeklerin sadece fizik yasalarına dayanması ihtimalinin çok düşük olduğu ya da hiç olmadığı. Ancak bir diğer olasılık doğayla ilgili tamamen farklı bir sistematik açıklama türü olabileceğini düşünmektir, bunları ne açıklanamayacak akıl dışı gerçekler ne de tanrısal müdahalenin ürünleri olarak görmeyen bir açıklama. En azından benim temelsiz düşünsel tercihim bu yöndedir.

Natüralist teorilerle ilgili ise farklı bir sorun söz konusudur: Güven verici ancak yeterince açıklayıcı olmamaktan çok, materyalist teoriler doğanın düzenini, içindeki yerimizi dışarıdan herhangi bir şeye başvurmadan açıklayarak içsel olarak anlaşılabilir kılmaya çalışır. Ancak sundukları açıklamalar yeterince güvenilir değildir. Evrimsel natüralizm sahip olduğumuz kapasiteleri, bu kapasitelerin güvenilirliklerine zarar verecek şekilde açıklar ve böyle yaparak

kendisine zarar vermiş olur. İndirgemeciliği ilgilendiren bu sorunlardan sonra söz edeceğim, ancak şimdilik kısaca değinmeme izin verin.

Kendimizi dışarıdan, natüralist bir şekilde anlamaya çalışırsak, geri kalan şeyleri anlamlı kılacak bir sistem yaratmak için kaçınılmaz olarak "anlamlandırma" kapasitelerimizin bir bölümüne dayanmamız gerekir. Mantıksal ve olasılıksal kavrama yetimizden ahlak anlayışımıza kadar her şeyi analiz etmek ve değerlendirmek için evrim teorisine dayanırız. Buna göre ampirik bilim güvenilir, ayrıcalıklı bir bilgi türüdür ve diğer bilgi türlerine, sadece nasıl ya da neden işledikleri bilimsel bir açıklamayla doğrulandığı ölçüde güvenebiliriz. Bu, her şeye rağmen bazı yetilerimize güvenmeyi gerektirir. Ancak bazı yetilerin diğerlerinden daha güvenilir olduğu düşünülür ve bu yetilere döngüsel olmayan, dışsal bir gerekçe sağlayamasak bile en azından kaynaklarına ve işleyişlerine dair dışsal bir açıklamanın bu yetilere zarar vermediğine inanmamız gerekir. Başka bazı yetilerimiz evrimsel kökenleri tarafından güvenilmez olarak görülse bile bilişsel kapasitelerimize duyduğumuz güvenin temeli zarar görmemelidir.

Yapısal açıdan bu yine de Kartezyen bir idealdir, fakat başrol tanrısal ihsanın a priori ispatına değil evrim teorisine aittir. Ancak Alvin Plantinga ile hemfikir olduğum nokta şudur, tanrısal ihsandan farklı olarak, evrim teorisinin kendi bilişsel kapasitelerimize uygulanması, bu kapasitelere olan güvenimizi tümüyle yok etmese bile sarsmalıdır.[15] Günlük var oluş mücadelesinde avantaj sağlayan inanç oluşturma mekanizmaları, genel anlamda dünyanın bir bütün olarak teorik açıklamasını oluşturmaya yönelik güvenimize yetki

---

15 Alvin Plantinga, *Warrant and Proper Functİn* (New York: Oxford University Press, 1993), 12. Bölüm.

vermez. Kanımca evrim hipotezi, bilişsel kapasitelerimiz güvenilir *olsa* bile, –bilimde yaptığımız gibi– onları doğrudan doğruya kullanırken sandığımızın aksine onlara güvenmek için herhangi bir nedenimiz olmadığını ifade eder. Özellikle de bizi yanlış yönlendiren diğer bilişsel eğilimlerimizi düzeltmek için bu kapasitelere güvenmemizin neden haklı olduğunu açıklamaz. Evrim hikâyesi mantığın otoritesini ciddi şekilde sarsar. Bu, içgüdülerimizi doğrulamak için çoğunlukla güvendiğimiz manevi ve diğer normatif kapasitelerimiz için daha çok geçerlidir. Kendimizle ilgili evrimsel bir anlayışın, ahlaki gerçekçilik –yani ahlaki değerlendirmelerimizin inançlarımızdan bağımsız olarak doğru ya da yanlış olduğu[16]– görüşünden neredeyse kesinlikle vazgeçmemizi gerektireceği konusunda Sharon Street ile hemfikirim. Evrimsel natüralizm, kanaatlerimizden hiçbirini ciddiye almamamız gerektiğini ifade eder, evrimsel natüralizmin kendisinin dayandığı bilimsel dünya resmi dahil.

Bu iddiaların savunmasını ilerleyen bölümlerde yapacağım, ancak eğer doğrularsa ne gibi sonuçları olabileceğine değinmeme izin verin. Evrimsel natüralizmin doğal yetilerimize olan güvenimize zarar vermeden kendimizle ilgili aşkın bir düşünce biçimi sağlamaktaki başarısızlığı, böylesi bir aşkın düşünce arayışından vazgeçmemize yol açmamalıdır. Ahlaki inançlarımızın nesnel doğruluğuna ya da hatta matematiksel veya bilimsel akıl yürütmemizin nesnel doğruluğuna duyduğumuz güveni, bu kapasitelerin doğal seleksiyonun ürünü olduğu varsayımıyla tutarlı olup olmadığına dayandırmak için hiçbir neden yoktur. İnsanın zihinsel yetileri hakkındaki evrimsel açıklamaların ne kadar kuramsal olduğu düşünüldüğünde, en temel düşünce

16 Sharon Street, "A Darwinian Dİemma for Realist Theories of Value", *PhÎosophical Studies* 127, no.1 (Ocak 2006): 109-66.

biçimlerini sorgulamak için fazlasıyla zayıf bir zemin oldukları söylenebilir. Düşündüğümüzde oldukça açık görünen önermelerin doğruluğuna olan güvenimiz bu kadar kolayca sarsılmamalıdır (ve eklemek isterim ki, yanlış bilinç olmadığı sürece de bu tür zeminlerde sarsılamaz).

Konuyu aynı şekilde zıt yönden de ele almak mantıklı olacaktır: Yani evren ve nasıl var olduğumuzla ilgili varsayımları son derece güvendiğimiz sıradan değerlendirmelere ilişkin olarak ele almak. Ne tür varlıklar olduğumuz ve evrenin bizi nasıl var ettiğiyle ilgili gerçeklerin bu güvenle bağdaştığına inanmak mantıklıdır. Sonuçta inandığımız her şey, en kapsamlı kozmolojik teoriler bile, sağduyuya, açıkça inkar edilemeyecek olana dayanmalıdır. Diğer konulardaki inandırıcılıktan uzak sonuçlarına rağmen evrimsel natüralizme öncelik tanınması, kanımca, kendimizi dışarıdan anlama konusunda tanrıcılığa alternatif tek yol olduğu yönündeki din dışı fikir birliği yüzündendir –ve herhangi bir kanıt olmadan, sadece kendimizle ilgili içsel anlayış ve düşüncelerimizin evrendeki izdüşümü olduğundan reddedilmesi gerekir.

7

Ne evrimsel natüralizm ne de tanrıcılığın kendimizle ilgili ulaşmak istediğimiz kapsamlı anlayışı sunmaması, dünyadaki varlığı gizemini koruyor olmasına rağmen mantığımızın işleyişine duyduğumuz doğrudan güvene tehdit oluşturmamalıdır. Ne tanrıcı ne de indirgemeci olmayan aşkın bir düşünce biçimi beklentimizi sürdürebiliriz. Ancak bu, önemli destekçileri olmasına rağmen kabul edilebilir olmadığını düşündüğüm üçüncü bir olasılığı reddetmek

anlamına gelir: Kendimizi dışarıdan anlama projesinden tamamen vazgeçmek ve kendimizi yeterince zor bir iş olan dünyaya yönelik bakış açımızı içeriden anlama işiyle sınırlandırmak. Fen bilimi insana ait bu bakış açılarından biridir, ancak diğer bakış açılarıyla onları içermeden yan yana var olabilir. Bu, P. F. Strawson'ın "betimsel metafizik"[17] adını verdiği çoğulcu yöntemdir ve Wittgenstein'ın felsefedeki antimetafizik görüşüyle çokça ortak notaya sahiptir.

Ancak içsel anlayışın şüphesiz değerli ve daha aşkın bir projenin önemli bir ön koşulu olmasıyla birlikte, burada nasıl durup, kendimizle ilgili dışsal bir anlayışa ulaşmaya çalışmayabileceğimizi anlamıyorum. Bundan geri durmak için, tek bir gerçeklik arayışının bir hayal ya da yanılgı olduğuna, birçok farklı dilde ifade edilen çok çeşitli doğrular ve çok çeşitli düşünceler olduğuna ve tüm doğruların dayandırıldığı tek bir dünya görüşünde bunların sistemli bir şekilde birleştirilemeyeceğine inanmak gerekir. Bu, diğer alternatifler kadar radikal bir iddiadır.[18]

Cevap versek de vermesek de soru önümüzde durmaktadır. Kendimizle ilgili materyalist açıklamanın –evrim teorisi sayesinde gelişimi dahil– eksik olduğu sonucuna varsak dahi, milyarlarca yıllık doğal seleksiyon süreciyle bakteri soyundan gelen, büyük patlamadan bu yana uzun evren tarihinin ürünleri olduğumuz bir gerçektir. Bu, kendimizle ilgili dışsal

17 Bkz. P.F. Strawson, *Individuals: An Essay in Descriptive Metaphysics* (Londra: Methuen, 1959).

18 Jaegwon Kim'in şu açıklamasıyla oldukça hemfikirim: "Metafizik farklı dÎlerin, teorÎerin, açıklamaların, kavramsal sistemlerin bir araya geldiği ve karşılıklı ontolojik ÎişkÎerinin aydınlatıldığı ve netleştirÎdiği bir alandır. Bu ortak alanın varlığı bÎişsel aktivitelerimizle ÎgÎi geniş ve taraflı olmayan bir gerçekçÎiğin varsayımıdır. Böyle bir ortak alan olmadığına inanıyorsanız, pekala, bu da metafiziktir." *Mind in a Physical World: An Essay on the Mind-Body Problem and Mental CausatÏn* (Cambridge, MA: MIT Press, 1998), 66.

anlayışın doğru ve gerçek bir parçasıdır. Sorulması gereken bunu bildiğimiz diğer şeylerle, –bu sonucun kendisinin de dayandığı nedenler dahil– kendi temelini çürütmeyen bir dünya görüşünde nasıl birleştirebileceğidir.

Kendi varlığımız dünyanın, eylem ve inançların nedenlerinin bir şekilde farkında olma becerisine sahip, bazı mutlak doğruların ayırdında olabilen ve doğa düzeniyle ilgili alternatif hipotezlerin kanıtlarını değerlendirebilen bilinçli varlıklar meydana getirdiği gerçeğini açıkça gösterir. Bunun nasıl mümkün olduğunu bilmiyoruz, ancak sistematik bir açıklama –dünyanın düzenini açıklayan genişletilmiş bir açıklama– olduğuna inanmamak zordur.

Eğer en belirgin ahlaki ve mantıksal akıl yürütmelerimizin nesnel geçerliği olduğundan eminsek, ki olmamız gerekir, merdivenin ilk basamağındayız demektir. Bu belirli bir normatif yoruma bağlı kalmamızı gerektirmez, kanımca daha fazlasını gerektirir. Bazen dingincilik (*quietism*) adı da verildiği üzere, başka açıklamalara karşı direnç göstermeye devam edemeyiz. Kendi bakış açımıza dair duyduğumuz güvenin, dünyadaki varlığımızla ilgili daha kapsamlı bir görüşle tamamlanması gerekir.

Doğal dünyayla ilgili bilimsel teoriler oluşturmak için algı ve mantığı kullanmaya devam etmekteyiz; neden var oldukları konusunda, bu yetilerin güvenilirliklerine duyduğumuz güvenle bağdaşan ikna edici –ne natüralist ne de Kartezyen tanrıcı– dışsal bir açıklama olmamasına rağmen. Bilinçli zihinlerin varlığı ve bunların etik ve matematiğin apaçık doğrularına erişimi, dünya ve içindeki yerimizle ilgili herhangi bir teorinin henüz açıklamadığı veriler arasındadır. Bunların var olan düzenin bir parçası olduğu açıktır, tıpkı algı ve bu verileri en iyi neyin açıklayabileceği hakkındaki bilimsel akıl yürütmenin fiziksel dünyayla ilgili sağladığı

veriler gibi. Sadece en son ortaya çıkan düşünce biçiminin diğerlerinden üstün olduğunu, dolayısıyla açıklayamadığı şeylerin gerçek olmadığını varsayamayız.

Kendimizle ilgili elverişli bir anlayış materyalizme alternatif olabileceğinden, zihinsel ve rasyonel öğeler içermesi gerekir. Ancak benim düşünceme göre bu öğeler doğal dünyayla ilgili olabilir ve kusursuz bir varlık şöyle dursun, aşkın, tekil bir zihne ihtiyaç yoktur. Evrenle ilgili herhangi bir görüşün eksiksiz olması için içermesi gereken kaçınılmaz gerçek şudur: Canlı organizmaların ortaya çıkması, neticede bilinç, algı, arzu, davranış ve nedenlere bağlı inanç ve yönelimlerin oluşumuna mahal vermiştir. Eğer tüm bunların doğayla ilgili bir açıklaması olacaksa, bu kavramların olasılıklarının hayvanların ortaya çıkmasından ve evrende hayat olmadan çok daha öncesinde de mevcut olması gerekir. Tatmin edici bir açıklama, bu olasılıkların gerçekleşmesinin yok denecek kadar ihtimal dışı olmadığını, aksine doğa yasaları ve evrenin yapısı göz önüne alındığında kayda değer şekilde ihtimal dahilinde olduğunu gösterecektir. Zihin ve mantığı materyalist olmayan bir doğa düzenin temel yönleri olarak ortaya çıkaracaktır.

Bu sadece antroposantrik bir zafer gösterisi değildir. Muazzam nüfusuyla tüm hayvanlar alemi ve sonsuz sayıda böcek, örümcek, doğanın düzeni hakkında aynı soruyu ortaya çıkarır. Yaşamı başka herhangi bir yerde değil sadece dünyada gözlemlememizle birlikte doğayla ilgili hiçbir gerçek, kozmolojik olarak daha önemli değildir. Yaşamın ve geçirdiği evrimin kimyasal temeli hakkında ne kadar çok bilgi sahibi olursak olalım, ki olmaya devam ediyoruz, bu fenomen hala büyük ölçüde genişletilmiş bir anlaşılabilirlik temeli gerektirmektedir.

Özetle, aşkın kavramlar olarak materyalizm ve tanrıcılığın eksikleri ve evrendeki yerimizle ilgili aşkın bir görüş arayışından vazgeçmenin imkansızlığı, genişletilmiş ama yine de natüralist, psikofiziksel indirgemeden kaçınan bir düşünce umudunun önünü açar. Bu düşüncenin temel özelliği, hayatın ortaya çıkışını, bilinci, mantığı ve bilgiyi, ne doğanın fiziksel yasalarının rastlantısal yan etkisi ne de doğaya dışarıdan yapılan kasıtlı bir müdahalenin sonucu olarak değil; daha ziyade, doğal dünyayı içeriden yöneten bir düzenin, belki de kaçınılmaz ama şaşırtıcı olmayan sonucu olarak açıklamak olmalıdır. Bu düzenin fiziksel yasaları içermesi gerekir, ancak eğer hayat sadece fiziksel bir fenomen değilse, yaşam ile zihnin kaynağı ve evrimi sadece fizik ve kimya ile açıklanabilir olmayacaktır. Genişletilmiş ancak yine de birleştirici bir açıklamaya ihtiyaç vardır ve öyle sanıyorum ki, bu açıklamanın teleolojik öğeleri de içermesi gerekecektir.

Bilim tarihinde şu aşamada yapılabilecek tek şey, çözümler önermek yerine problemin farkına varılması adına görüşler ortaya koymaktır. Ancak indirgemeciliğin önündeki bazı engelleri ve bunların sonuçlarını en net şekilde ortaya koyan bir örnekle başlayarak bu konuyu daha ayrıntılı ele almak istiyorum.

Bölüm Üç

Bilinç

1

Bilinç olgusu salt fen bilimlerinin kaynaklarına dayanan kapsamlı natüralizmin önündeki en büyük engeldir. Bilincin varlığı, evrenin fiziksel tanımının, zenginliğine ve açıklayıcı gücüne rağmen, gerçeğin yalnızca bir parçası olduğunu ve fizik ve kimya her şeyi açıklıyor olsaydı doğa düzeninin çok daha az içinden çıkılmaz olacağını işaret ediyor gibi görünmektedir. Bu problemin ciddiye alınması ve olası sonuçlarının değerlendirilmesi, bütünüyle natüralist bir dünya resminin ortaya çıkarılmasına karşı tehdit oluşturur. Öte yandan uygulanabilir başka alternatifler düşünmek de oldukça zordur.

Bizi içinde bulunduğumuz açmaza getiren problemin tarihçesine kısa bir şekilde değinmek istiyorum. Modern zihin-beden problemi, on yedinci yüzyıldaki bilimsel devrim ve bu devrimi yönlendiren nesnel fiziksel gerçeklik kavramının doğrudan sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Galileo ve Descartes, fen biliminin, zaman ve uzam içinde uzanan dışsal bir gerçekliğin matematiksel olarak tam ve kesin bir tanımını yapması gerektiğini öne sürerek önemli bir kavramsal ayrım yapmıştır –şekil, hacim ve hareket gibi zaman-uzamsal birincil nitelikler ve bunların aralarındaki

ilişkileri yöneten yasalarla sınırlı bir tanım. Buna karşın öznel görünüşler –fiziksel dünyanın insan tarafından nasıl algılandığı– zihne tahsis edilmiş ve renk, ses ve koku gibi ikincil nitelikler, duyuların üzerinde etki ederek gözlemcilerin zihninde bu görünüşleri üreten fiziksel cisimlerin güçleriyle ilişkisel olarak analiz edilmiştir. Öznel görünüşleri ve insan zihnini, insanın yönelim ve amaçlarıyla birlikte, bu güçlü fakat içinden çıkılmaz zaman-uzamsal, nesnel fiziksel gerçeklik kavramının gelişmesine olanak sağlamak için fiziksel dünyanın dışında bırakmak gerekmiştir.

Ne var ki zihinsel olan her şeyin modern fen biliminin kapsamı dışında bırakılmasının er ya da geç sorgulanması kaçınılmazdı. Biz insanlar dünyanın bir parçasıyız ve bütünsel bir dünya resmi çizme arzusunun önüne geçilemez. Bu bütünlüğü fizik ve kimyanın alanını genişleterek sağlamaya çalışmak, bunların doğa düzeninin büyük bölümünü açıklamaktaki başarılarının ışığında normal görünür. Bu başarılar şimdiye dek indirgeme ve sonrasında yeniden yapılandırma formunda karşımıza çıkmıştır: Her şeyi oluşturan temel öğeleri ortaya çıkarmak ve gözlemlediğimiz karmaşıklığı meydana getirecek şekilde nasıl bir araya geldiklerini göstermek.

Bedenlerimizin ve merkezi sinir sistemlerimizin diğer şeylerle aynı öğelerden oluştuğu ve birincil niteliklerin, daha karmaşık olmakla birlikte yine de matematiksel ve zaman-uzamsal olarak açıklanabilen modern versiyonlarına dayanarak tamamen tanımlanabilir olan fiziksel dünyanın bir parçası olduğu artık açıktır. Moleküler biyoloji, kendi fiziksel yapımız, bunun işleyişi ve gelişimi hakkındaki bilgimizi artırmaya devam etmektedir. Son olarak, bildiğimiz kadarıyla, bizim ve diğer yaratıkların öznel deneyimleri de dahil olmak üzere zihinsel yaşamlarımız, beynimizdeki

fiziksel olaylarla ve bedenlerimizin fiziksel dünyanın geri kalanıyla olan fiziksel etkileşimiyle çok yakından ilişkili, hatta muhtemelen sıkı sıkıya bağlantılıdır.

Zihni tek bir fiziksel dünya görüşüne dahil etme umudunu destekleyen şeyin nörofizyoloji ve moleküler biyolojideki bu gelişmeler olduğu söylenebilir; her halükarda bu yöndeki fikir birliği yenidir. Descartes bunun yapılamayacağını düşünmüştür –hem zihin hem de madde tamamen gerçektir ve etkileşim içinde olmalarına rağmen indirgenemez bir biçimde birbirlerinden farklıdır. Düalist görüşe göre, fen bilimi zihinsel olguların dışarıda bırakılmasıyla tanımlanır. Düalizme karşıt görüşler her dönemde var olmuştur ancak Descartes'tan sonraki birkaç yüzyılda öncelikli olarak, zihnin temel gerçeklik olduğunu ve fiziksel dünyanın bir şekilde ona indirgenebilir olduğunu savunan idealizm karşımıza çıkar. Zihin konusundaki bu bölünmeyi aşma yönündeki girişimler, birincil-ikincil nitelikler ayrımını reddeden ve fiziksel şeylerin Tanrı'nın zihnindeki düşünceler olduğunu savunan Berkeley'den, fiziksel dünyayı duyulardan oluşma bir yapı olarak analiz etmiş olan mantıksal pozitivistlere kadar uzanır. Yirminci yüzyılın sonlarına doğru analitik felsefede ise, fizikselden başlayarak tersi yönde birleştirme girişimleri nedenleri kısmen belirsiz olan hızlı bir değişimle idealizmi büyük ölçüde yerinden etmiştir.

Materyalizm fiziksel dünyanın indirgenemez bir şekilde gerçek olduğunu ve eğer zihin diye bir şey varsa, onun bu fiziksel dünya içerisinde ifade edilmesi gerektiğini savunur. Zihni başlangıçta dışında bırakıldığı nesnel fiziksel gerçekliğin içine çekerek fizik biliminin ilerleyişi, moleküler biyoloji aracılığıyla sürmüştür. Varsayım fiziğin felsefi açıdan sorunsuz olduğu yönündedir ve karşıt görüşlerin başlıca hedefi

Descartes'ın makinedeki hayaletidir[19]. Amaç bir alternatif bulmaktır ve bir dizi başarısızlık da işte burada başlar.

Zihni fiziksel dünya resmine dahil etme stratejilerinden biri, zihinsel kavramların gerçek doğasının analizi olarak sunulan kavramsal davranışçılıktır. Bu çeşitli şekillerde denenmiştir. Zihinsel fenomenler değişik şekillerde, davranış, davranışsal eğilimler ya da davranışsal örgütlenme biçimleri ile tanımlanmıştır. Ryle ile ilişkilendirilen ve Wittgenstein'dan ilham alan[20] bir diğer versiyonda zihinsel fenomenler, ne fiziksel ne de fiziksel olmayan herhangi bir şeyle tanımlanmamakta; zihinsel durumların ve süreçlerin isimlerinin gönderme yapan ifadeler olmadığı söylenmektedir. Bunun yerine zihinsel kavramlar, gözlemlenebilir davranışsal uygulama koşulları –davranışsal doğruluk koşulları yerine davranışsal kriterler ya da ifade edilebilirlik koşulları– açısından açıklanıyordu.

Tüm bu stratejiler özünde doğrulamacı bir yapıya sahiptir, yani zihinsel bir ifadenin içeriği hakkında söylenecek her şeyin, bir gözlemcinin bakış açısından, onu doğrulayan ya da onaylayan veya ifade edilmesini haklı çıkaran bir şey olduğunu varsayar. Öyle ya da böyle zihinsel özellikleri, başka şeylerle ilişkilendirdiğimiz zihinsel durumlara dayanarak dışarıdan gözlemlenebilir durumlara indirgerler. Bu görüş başarılı olmuş olsaydı, zihni fiziksel dünyaya kolayca dahil edebilirdi.

Zihinsel fenomenlerin davranışsal göstergeleri olduğu şüphesiz doğrudur, ki bu göstergeler zihnin başka yaratıklarda da var olduğu yönündeki başlıca kanıtımızdır. Ne var ki

19 Makinedeki hayalet, felsefeci GÎbert Ryle'ın Descartes'ın zihin-beden düalizmini tanımlarken kullandığı ünlü bir ifadedir. –çn

20 GÎbert Ryle, *The Concept of Mind* (Londra: Hutchinson, 1949); Ludwig Wittgenstein, *PhÎosophical InvestigatÎns*, çev. G.E.M. Anscombe (New York: MacmÎlan, 1953).

tüm bu teorilerin zihinsel olanı analiz etmede yetersiz kaldığı söylenebilir, çünkü zihinsel durumları başka şeylere bağlamak adına dışarıdan gözlemlenebilir olmayan önemli bir şeyi dışarıda bırakırlar: Birinci şahıs tarafından açıkça bilinen zihinsel fenomenler, bilinçli öznenin içsel bakış açısı; örneğin, şekerin ağzınızda nasıl bir tat bıraktığı, kırmızının nasıl göründüğü ya da öfkenin nasıl hissedildiği gibi. Bunların her biri, bu deneyimlerin açıkladığı davranışsal tepkilerden ve ayırt edici kapasitelerden fazlası gibi görünmektedir. Davranışçılık kişinin içsel zihinsel durumunu hesaba katmaz.

1950'lerde materyalizme alternatif olarak, analitik olmayan bir yol önerildi: Zihinsel olanın içimizde bir şey olduğunu, dışarıdan gözlemlenebilir davranışın ise sadece bir gösterge olduğunu savunan bir görüş. Bu, U. T. Place ve J. J. C. Smart[21] tarafından kavramsal bir analiz olarak değil, bilimsel bir hipotez olarak sunulan psiko-fiziksel özdeşlik teorisiydi. Zihinsel olayların beyindeki fiziksel olaylar olduğu savunuluyordu: Y=F (Y acı ya da tat alma hissi gibi zihinsel bir olay, F merkezi sinir sisteminde karşılık bulan fiziksel bir olaydır). Bu, kavramsal bir gerçek olmadığından, a priori olarak bilinemez; "Su=H_2O" gibi teorik bir özdeşlik olması gerekir ve sadece gelecekteki bilimsel gelişimle doğrulanabilir.

Problem şu ki, analitik olmayan bu özdeşlik başka bir soruyu ortaya atar: F'yi aynı zamanda Y yapan özellik nedir? F'yi tanımlayan fiziksel özelliklerden kavramsal olarak farklı bir özellik olması gerekir. *Özdeşliğin kavramsal değil bilimsel bir gerçek olması için bu şarttır.*[22] Şüphesiz materyalistler

21 U. T. Place, "Is ConscÏusness a Brain Process?", *British Journal of Psychology* 47 (1956): 44-50; J.J.C. Smart, "SensatÏns and Brain Processess", *PhÎosophical Review* 68 (1959): 141-56.

22 Bu Max Black'in özdeşlik teorisine itirazıdır, bkz. Smart, "Sensations and Brain Processes", 148n11.

düalist bir cevap vermek istemeyecektir –yani, F, Y'dir çünkü fizyolojik özelliklerine ek olarak fiziksel olmayan bir özelliğe de (örneğin, fiziksel olmayan, deneyimsel bir özellik) sahiptir gibi. Ancak bir cevap vermeleri ve bu cevabın materyalizmle tutarlı olması gerekmektedir. Dolayısıyla özdeşlik teorisinin savunucuları kavramsal bir analize dayanmaktan kaçınmak istemelerine rağmen, beyindeki süreçlerin zihinsel karakterini düalizmden kaçınarak analiz etmek için analitik davranışçılığın farklı türlerine doğru çekilme eğilimi gösterirler. Beyinsel bir süreci zihinsel bir süreç yapan şeyin, ek yapısal bir özellik değil ilişkisel –fiziksel davranışla ilişkili– bir özellik olduğunu ileri sürerler.

Böylece analize nedensel bir öğe eklenmiş olmaktadır: "Genellikle belirli bir davranışa neden olan ve belirli bir uyarandan kaynaklanan içsel durum." Bu, kavramsal olmayan bir özdeşlik ifadesindeki aynı şeye gönderme yapan ve eş anlamlı olmayan iki farklı göndermeyi açıklama ihtiyacından kaynaklanır. Materyalistler "acı" ve "beyin durumu" gibi anlamları aynı olmayan iki ifadenin nasıl aynı şeye gönderme yapabileceğini açıklamak ve bunu "acı"nın neye gönderme yaptığını açıklarken fiziksel olmayan herhangi bir şeye başvurmadan yapmak zorundaydı.[23]

Bu stratejiler, nedensel davranışçılık, işlevselcilik ve zihinsel kavramların beyinsel durumlara, bu durumların organizma ve çevresi arasındaki ilişkiyi kontrol etmekteki nedensel rolü sayesinde nasıl gönderme yapabildiğiyle ilgili diğer teori başlıkları altında giderek karmaşık bir hal almıştır. Ancak tüm bu stratejiler aynı nedenle tatmin edici değildir: Beyin resme dahil edildiğinde bile, o olmadan zihnin de olmayacağı önemli bir şeyi açıkça dışarıda bırakırlar. Ve

23 Bkz. D.M. Armstrong, *A Materialist Theory of the Mind* (Londra: Routledge & Kegan Paul, 1968).

dışarıda bıraktıkları şey, Descartes ve Galileo tarafından modern fiziksel kavramı oluşturmak adına fiziksel dünyanın kasıtlı bir şekilde haricinde tutulan öznel görünüşlerdir.

Bir başka problem sonrasında Saul Kripke tarafından ortaya konmuştur. Özdeşlik teorisyenleri Y=F için, "Su=H_2O" ya da "Isı=Moleküler Hareket" gibi başka teorik özdeşlikleri model almışlardır. Ancak Kripke bu özdeşliklerin (kavramsal ve a priori olmamakla birlikte) mutlak gerçekler olduğunu öne sürer, oysa Y/F ilişkisi olumsal görünür.[24] Descartes'ın düalizm görüşünün temeli budur; zihni fiziksel beden olmadan ve bedeni zihin olmadan düşünebildiğimizden, bunlar tek bir şey olamaz, demiştir.[25]

"Su=H_2O" özdeşliğinin bilimsel olarak ortaya konmuş tipik bir teorik özdeşlik olduğunu düşünelim. Bu, suyun *yalnızca* H_2O olduğu anlamına gelir. H_2O olmadan su olmaz ve su için H_2O'dan fazlasına ihtiyaç yoktur. Etrafta onu görecek, hissedecek ya da tadına bakacak hiç kimse olmasa bile sudur. Suyu genel olarak algılanabilir nitelikleriyle tanımlarız, ancak algısal deneyimlerimiz suyun bir parçası değildir; sadece onun duyularımız üzerindeki etkileridir. Suyun yapısal özellikleri, yoğunluğu, elektriksel iletkenliği, kırılma indeksi, 0 ve 100 santigrat derece arasındaki akışkanlığı vs., tümüyle H_2O ve onun özellikleriyle açıklanır. H_2O'nun fiziksel özellikleri kendi başına su için yeterlidir.

Dolayısıyla Y, F ise, ve başka bir şey değilse, F kendi başına, fiziksel özellikleri bilindiğinde, şekerin tadı, acı hissi, ya da her neyle özdeş ise onun için yeterli olmalıdır. Ancak böyle değil gibi görünmektedir. Herhangi bir F için, herhangi bir deneyim olmaksızın bir F olması gerekir. Tat

24 Saul A. Kripke, *Naming and Necessity* (Cambridge, MA: Harward University Press, 1980).

25 René Descartes, *Meditatİn 6.*

alma deneyimi beyindeki durumla olumsal bir ilişkiye sahip ekstra bir şey gibi görünmektedir –beyindeki durum tarafından oluşturulmuş olmak yerine kendisi bir şey *üreten*. Dolayısıyla beyindeki durumla, suyun H_2O ile aynı olduğu şekilde özdeş olamaz.

Konuyla ilgili sadece kısa ve öz bir bilgi verdim. Bu problemler etrafında çok geniş ve karmaşık bir literatür oluşmuştur, ancak bu literatür çoğunlukla konunun ne kadar içinden çıkılmaz olduğunu onaylamaya yarar. Materyalizmin ilerleyişindeki çeşitli açmazlar, modern bilimin doğuşuyla ortaya çıkan Y/F düalizminden kurtulmanın birçok insanın hayal ettiğinden daha zor olabileceğini gösterir. Hatta bazı felsefecileri zihinsel olayların, hayaletler ve Santa Claus gibi, hiç var olmadığını savunan eleyici materyalizme sürüklemiştir.[26] Ancak eğer bunu bir seçenek olarak görmez ama yine de bütünsel bir dünya resmine ulaşmak istersek, kanımca materyalizmi arkamızda bırakmamız gerekecektir. Bilinçli özneler ve onların zihinsel yaşamları, fen bilimlerinin tanımlayamadığı gerçekliğin kaçınılmaz bileşenleridir.

Zihin ve beyin arasındaki ilişkinin olumsal olduğu fikrinin muhtemelen bir yanılgı olduğunu ve aslında mutlak olmasına rağmen, mevcut kavramların yetersizliği nedeniyle göremediğimiz kavramsal olmayan bir bağlantı olduğunu düşünüyorum.[27] Büyük bilimsel gelişmeler çoğunlukla yeni kavramlar yaratılmasını gerektirir –gerçekliğin, başta rastlantı sonucu gibi görünen doğayla ilgili düzenlerin aslında nasıl mutlak olduğunu açıklamak için gerekli, gözlemlenemeyen

26 Bkz. Paul K. Feyerabend, "Mental Events and the Brain", *Journal of Phîosophy* 60 (1963): 295-96.

27 Bu çalışmamda konuyla îgîi daha ayrıntılı görüşler bulabîirsiniz: "The Psychophysical Nexus", *Concealment and Exposure, and other Essays* içinde, (New York: Oxford University Press, 2002), 194-235.

öğelerini varsayarak. Bu gibi şeylerin varlığının kanıtı tam da eğer var olmuş olsalardı, diğer türlü anlaşılmaz olan şeyleri açıklayacak olmalarıdır.

Şüphesiz zihin-beden problemi yeterince zordur ve bu problemi oldukça farklı türden şeyleri açıklamak için geliştirilmiş kavram ve yöntemlerle çözme çabalarına kuşkuyla yaklaşmamız gerekir. Bunun yerine bu alanda en azından elektromanyetik alanları fiziğe dahil eden izafiyet teorisi ya da yapısal kısıtlamaları nedeniyle, "her şeyin teorisi" olmamasına rağmen daha genel bir düşünce biçimi yolunda bir aşama olarak görülmesi gereken gerçek bilimsel devrim kadar radikal bir kavramsal devrim olacak teorik bir ilerleme beklentisi içinde olmalıyız. Biz insanlar hem dışarıdan nesnel olarak fiziksel, hem de içeriden öznel olarak zihinsel olan karmaşıklığın büyük örnekleriyiz. Belki de bu özdeşlik temeli dünyaya yayılabilir.

2

Şimdiye kadar fen bilimlerinin, dünyanın bu kadar dikkat çekici bir parçası olan bilinç olgusunun indirgenemez özelliklerini anlamamızı sağlamayacağını ileri sürdüm. Ancak indirgemeciliğin zihin felsefesinde başarısız olmasının zihin-beden probleminin ötesine uzanan sonuçları vardır. Çok daha geniş bir görüş olan natüralizm, psikofiziksel indirgeyicilik olmadan hayatta kalamayacak bir görüştür. Bu natüralist program hem metafiziksel hem de bilimseldir. Hem dünyadaki her şeyin fiziksel olduğunu hem de dünyada olup biten her şeyin en temel açıklamasının, bilsek de bilmesek de, fiziksel şeyler ve olaylara ve bunların bileşenlerine uygulanan fizik yasalarında yattığını savunur.

Birçok zihin felsefecisi, belki de çoğu, her şeye rağmen indirgemeci projeye bağlılığını sürdürmektedir; ortaya koyduğum zorlukları sadece indirgemeciliği başarılı bir şekilde uygulayarak çözülmesi gereken problemler olarak görürler. Bu bakış açısını paylaşan kişiler, bunu izleyen argümanı hipotetik bir argüman olarak görebilir. Bu argümanın amacı *şayet* psikofiziksel indirgeyicilik devre dışı bırakılacak olursa, bunun sadece bilinç hakkındaki anlayışımızı değil, evren hakkındaki tüm natüralist anlayışımızı da etkileyeceğini ortaya koymaktır. Biyolojiyle başlayarak ve gerçeğin temel öğeleriyle ilgili görüşlere sızarak, mevcut standart materyalist natüralizmin fiziksel dünyanın bir açıklaması olarak bile savunulamaz olduğunu ortaya koyar, çünkü biz bu dünyanın bir parçasıyız. Bu hipotetik sonucun indirgemecilerce hoş karşılanacağını düşünüyorum çünkü anti-indirgemeciliğin zihin felsefesinde nasıl mantık dışı ve hesapsız bir görüş olduğunu gösterir.

İndirgemeciler, materyalist dünya görüşünün bütünlüğünün önünü açan şeyin bilincin tüm kapsamı dahil, zihnin işlevsel ya da nedensel rolünün analizi olduğuna inanır. Buna göre bilinç analizi, davranışsal kapasitelerin ve işlevlerin kaynağı ve doğası hakkındaki biyolojik –evrimsel– açıklamaya dayanarak yapılabilir ve böylece daha temel fizik bilimiyle nihai bağlantı sağlanmış olur. Tüm bunlar çokça spekülasyon ve evrimci varsayım içermekle birlikte bilinçliliğin fiziksel dünyanın bir parçası olarak nasıl dahil edileceği genel fikri yeterince açıktır. Dünyayla belli davranışsal etkileşimler kurma becerisine sahip fiziksel organizmaların varlığı nedeniyle dahil edilir ve sonrasında genetik çeşitlilik ve doğal seleksiyonla açıklanır. Eğer bu gibi organizmaların nasıl var olduğunu materyalizmin nasıl açıklayabileceği konusunda bir problem varsa, bunun

özellikle bilinçle hiçbir ilgisi yoktur ancak evrim teorisinin biyolojinin kimyaya ve fiziğe indirgenmesi için gerçekten bir temel oluşturup oluşturmadığı gibi genel bir problem söz konusudur.

Ancak bilinçliliği, davranışa ve onun fiziksel nedenlerine dayanarak analiz etmek uygulanabilir değilse, başka bir soru karşımıza çıkar. Bilinç organizmaların sadece fiziksel özelliklerine dayanarak analiz edilemeyen bir şey olsa bile, varlığının her şeye rağmen dünyayı anlamak gibi daha büyük bir projenin bir parçası olarak açıklanması gerekir. Dahası bu türde herhangi bir açıklamanın, bilinçliliğin dünyada ortaya çıkmasını ve farklı türlerinin bilinci olmayan fiziksel yaşam formlarının evrimsel gelişimine sıkı sıkıya bağlı olduğu gerçeğini açıklaması gerekir. Bunların kesin olarak hangi yaşam formları olduklarını bilmiyoruz ancak bizim türümüzün ötesine uzandıklarından mantık çerçevesinde emin olabiliriz. Hayatın evriminin, bilincin oluşması ve türleri hakkındaki açıklamanın en azından bir parçası olması gerekir.

Dolayısıyla problem şudur: Sadece çevreye fiziksel olarak uyum sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bilinçli öznelerde olan organizmaların ortaya çıkışını, evrim teorisini bile içerecek şekilde aydınlatmak için nasıl bir açıklamaya ihtiyaç vardır? Tek bir cümleyle özetleyecek olursak ben bunun salt fiziksel bir açıklama olamayacağı görüşündeyim. Açıklanması gereken sadece organik yaşamın kişinin zihinsel deneyimleri (*qualia*) ile ilişkisi değil, daha ziyade kişiye ait öznel bakış açılarının oluşmasıdır – bu, tek başına fen bilimleriyle tanımlanabilen herhangi bir şeyden mantıken farklı türde bir oluşumdur. Eğer evrim teorisi sadece fiziksel bir teoriyse, merkezi sinir sistemine sahip, davranışsal olarak karmaşık hayvansal organizmaların ortaya çıkması için prensipte

bir çerçeve sunulabilir. Ancak öznel bilinç, fiziksel bir şeye indirgenebilir değilse, bu hikâyenin bir parçası olamaz ve dolayısıyla fiziksel evrim tarafından tamamen açıklanmamış olur – bu gibi organizmaların fiziksel evrimi bilinçlilik için nedensel anlamda gerek ve yeter şart olsa bile.

Sadece böyle bir bağlantının ortaya konması kabul edilebilir bir son nokta değildir. Fiziksel evrim sürecinin gözleri, kulakları, merkezi sinir sistemi vb. olan yaratıklar meydana getirdiğini ve bu yaratıkların bildiğimiz şekilde bilinçli *olmasının* doğanın akıl dışı bir gerçeği olduğunu söylemek bir açıklama değildir. Sadece bir neden ortaya koymak, anlamlı ve kayda değer bir açıklama sunmak anlamına gelmez, bir nedenin neden bir sonuca yol açtığı hakkında başka bazı bilgi ve düşünceler olması gerekir. Savunmak istediğim şey, bilinç bu organizmaların en önemli özelliklerinden biri olduğundan, bu gibi yaratıkların ortaya çıkması hakkındaki açıklamaların bilincin ortaya çıkmasını da açıklaması gerektiğidir. Bu farklı bir soru değildir. Biyolojik evrimle ilgili açıklamanın bilinçli organizmaların ortaya çıkmasını da buna bağlantılı olarak aydınlatması gerekir.

Salt materyalist bir açıklama bunu yapamayacağından, evrim teorisinin materyalist versiyonu tek doğru olamaz. Bizim gibi organizmaların bir şekilde bilinçli *oluverdiğini* söylemek mümkün değildir; dolayısıyla bu organizmaların fiziksel yapısı hakkındaki açıklamalar aynı zamanda zihinsel yapılarına da açıklama getiremiyorsa yeterli olmayacaktır. Diğer bir deyişle materyalizm, dünyayı açıklayan fiziksel bir teori olarak bile eksiktir çünkü bilinçli organizmalar fiziksel dünyadaki en çarpıcı varlıklardan biridir.

Bu problemin nedeni, indirgemecilikteki yanlışlara rağmen zihnin sadece biyolojik bir olgu olduğu yönündeki varsayımdır. Zihinsel olgular fiziksel olgulara indirgenemez

olduğundan, bilinçli fiziksel organizmaların ortaya çıkması bilinen natüralist açıklamalarca aydınlatılamamıştır. Bilinç, salt materyalist bir biyolojik anlayışla dünya hakkında muazzam ve açıklanamaz akıl dışı bir gerçek olarak görülmek zorunda olacaktır. Organik yaşamla ilgili bilgilerle bir şekilde natüralizmle bağlantılı olarak açıklansa bile, hayatı var eden doğal düzen hakkındaki görüşlerimizde önemli bir değişiklik yapması kaçınılmazdır.

Hem bilinçliliğin hem de canlı organizmaların oluşmasını nasıl bir bütünsel doğal dünya görüşü açıklayabilir? Anti-indirgemecilik bu soruyu sormamıza izin verir, ancak sorunun cevabı daha kesin bir şey gerektirir. Ve (sadece!) fiziğin temel kavramlarının gözden geçirilerek değiştirilmesine, bu değişim –elektromanyetik alanlar ve göreli zaman-uzamda olduğu gibi– ne kadar köklü olursa olsun, dayanmaması gerekir. Fiziksel dünyanın bir parçası olduğumuzu ve bizi meydana getiren evrim sürecinin de aynı fiziksel dünya tarihinin bir parçası olduğunu varsaymaya devam edersek, doğa düzeniyle ilgili fiziksel görüşe, fizikselden fazlasma sahip olan organizmaları nasıl meydana getirebildiğini açıklayabilecek bir ekleme yapılması gerekir. Fen bilimlerinin kaynakları bu amaç için yeterli değildir, çünkü bu kaynaklar tamamen farklı türde verileri açıklamak için geliştirilmiştir.

Bilincin hayvanlarda ortaya çıkmasının biyolojik evrimin sonucu olduğu açıktır, ancak bu güçlü ampirik gerçek her şeye rağmen bir açıklama değildir – böyle bir sonucun neden beklenebilir olduğunu ya da nasıl gerçekleştiğini anlamamızı sağlamaz. Bu durumda hayatın tipik bir özelliği olan fiziksel adaptasyonları açıklamak için yeterli olan, hayatta kalmanın fiziksel uygunluğa bağlı olduğu yönündeki doğal seleksiyon açıklaması yeterli değildir. Aslına bakılırsa fiziksel çoğalmanın fiziksel uygunluğa

bağlı olması, bilinçli ve çok çeşitli bilinç türlerine sahip organizmaların ortaya çıkmasıyla sonuçlanmış olabilirdi, ancak bunun neden böyle olduğuna dair hiçbir fiziksel ya da başka türlü bir açıklama söz konusu değildir.

Bu tür olguları anlaşılabilir yapmak için postmateryalist bir teorinin organizmaların fiziksel ve zihinsel özelliklerinin nasıl birlikte geliştiği hakkında bütünsel bir açıklama sunması gerekir ve bu açıklamayı sadece zihnin fiziksel özelliklere ek olarak geldiği ibaresini eklemeyerek yapmalıdır. Zihinsel sonucun aydınlatıcı bir şekilde açıklanması ihtiyacı, bu sonuca yol açan bütün sürecin anlaşılmasını da gerektirir.

3

Bir önceki bölümde ele aldığım üzere evrenin temelde anlaşılabilir olduğu yönündeki açıklama düşüncesi ve ulaşmak istediği anlaşılırlık hedefi üzerinde ağırlıkla duruyorum. Bu bağlamda her şeyin bir açıklaması olmadığı söylenebilir. Açıklama gerektiriyor gibi görünen bazı şeyler, örneğin birkaç yakın akrabanın peş peşe ölmesi, birbiriyle ilgisiz şekilde açıklanabilen bir tesadüften ibaret olabilir. Ancak doğal dünyanın sistematik özellikleri birer tesadüf değildir ve onları açıklama gerektirmeyen akıl dışı gerçekler olarak görebileceğimize inanmıyorum. Düzenler, modeller ve işlevsel örgütlenme açıklama gerektirir –gerçekleşme sıklıkları arttıkça bu gereklilik de artar. Bu gibi olguların farkında olduğumuzda, bilmediğimiz –ve eğer bilseydik olguları anlaşılabilir yapacak– bir şey olduğu sonucuna varırız. Ve bir sonucun onunla doğrudan ilişkili nedenini bilmenin, onu her zaman anlaşılabilir kılmadığına kesin gözüyle bakıyorum –beyinsel aktivitenin bilinçliliğe neden olması buna en iyi örnektir.

Açıklama, nedensellikten farklı olarak, sadece bir olayla değil, tanımlanan bir olayla ilgilidir. Bir açıklamanın, neden *bu tür* bir olayın meydana geldiğini göstermesi gerekir. Aynı aileden birkaç kişinin peş peşe ölmesinin nedenlerini bilebiliriz, ancak münferit ölümlerin nedenleri arasında grubu etkileyen bir bağlantı yoksa –kan davası ya da genetik bir hastalık gibi– bu neden o aileden birkaç kişinin öldüğünü açıklamayacaktır.

Bir örnek daha verelim. Hesap makinemde "3" "+" "5" ve "=" tuşlarına bastığımda ekranda neden "8" göründüğünün fiziksel bir açıklaması vardır. Ancak ekrandaki şekil hakkındaki bu nedensel açıklama, makinenin neden doğru cevabı verdiğini açıklamaz. Tanımlanan sonucu açıklamak için hesap makinesini yöneten algoritmaya ve tasarımcının buna fiziksel bir gerçeklik verme amacından bahsetmemiz gerekir.

Evrim teorisinin bilinçliliği açıklayacak natüralist açılımı, tasarımcının yönelimlerine değinmez. Ancak bilincin oluşmasını *da* açıklamak istiyorsa, sadece davranışsal olarak karmaşık organizmaların değil, bilinçli organizmaların da ortaya çıkmasının nasıl mümkün olduğu hakkında bazı açıklamalar sunması gerekir.

Standart evrim teorisinin organizmaların sadece fiziksel özelliklerini açıklaması, bilinçlilik hesaba katılmadığında bile yeterince zordur. Önceden söylediğim gibi sonuçların fiziksel ve işlevsel karmaşıklığı, indirgemeci tarihsel açıklama için şartları oldukça zorlar. Doğal seleksiyon teorisinin, eğer ki sadece fiziksel yasaların işleyişine dayanıyorsa, genetik materyaldeki rastlantısal mutasyonların uygun fenotiplerde doğal seleksiyona olanak sağlayan bir dizi değişime yol açmış olmasının, dünyada üç milyar yılı aşkındır süren evrim tarihini meydana getirmek için neden ihtimal dışı

olmadığının sadece fiziksel bir açıklaması olduğunu varsayması gerekir.[28] Bu, herhangi bir tarihsel açıklama gibi, çokça olumsallık içereceğinden yaşam tarihi tek başına evrim teorisi tarafından açıklanamaz. Ancak olumsallıklar ve onların etkileri teorinin fiziksel yapısıyla tutarlı olmalıdır. Ve fizikle bağlantıyı tamamlamak için, cansız maddeden başlayan ve sadece fiziksel mekanizmalara bağlı olan bir dizi bazı adımların, en sonunda tüm bu becerilere sahip, milyarlarca karakter uzunluğunda belirli bir şifre ve bu şifreyi proteinlere çeviren ribozomlar içeren, çoğalan bir molekül ile sonuçlanmış olabileceği yönünde göz ardı edilemez bir olasılık olduğunu varsayması gerekir.[29] "Bir şekilde olması gerekiyordu, neden bu şekilde olmasın?" demek yeterli değildir. İndirgemeci materyalizme aksiyomatik bir bağlılığın göstergesi olmasının dışında, bilim çevrelerinde senaryonun tümüyle sadece kimyasal bir açıklaması olduğuna dair güveni anlayılması güç buluyorum.[30]

---

28 Evrimsel biyologlar şimdilerde değişim kaynaklarının bilinen anlamda "gelişigüzel" olmadığının altını çizmektedir – doğal seleksiyonun etkilediği genetik materyaldeki mutasyonlar birçok yönden kısıtlıdır ve eşit derecede olası değildir, ve bu sürece önemli ölçüde katkıda bulunur. Örneğin evrimsel gelişimsel biyolojideki (evo-devo) yeni olağanüstü keşifler, genetik değişimin kaynakları konusunda önceye kıyasla çok daha fazla sistem ve daha az ihtimal içeriyor gibi görünmektedir. Ancak indirgemeci bir teorinin bu gibi durumları sonuç olarak fiziksel ilkelerle açıklaması gerekecektir.

29 Günümüzde, birçok araştırmacı "RNA dünyası"nın DNA'nın oluşmasından önce var olduğuna inanır, ancak aynı olasılık soruları bu durumda da sorulabilir.

30 Karşılaştırma için bkz. Carl Sagan'ın *The Demon-Haunted World* isimli kitabı üzerine, Richard Lewontin, *New York Review of Books* içinde, 9 Ocak 1997: "Bizi olgusal dünyanın maddesel açıklamasını bir şekilde kabul etmeye zorlayan şey bilimsel yöntem ve kurumlar değil, tam tersi maddesel nedenlere maddesel açıklamalar getirecek araştırma yöntemleri ve bir dizi düşünce biçimi yaratması konusundaki *a priori* bağlılığımızdır, sezgilere ne kadar aykırı, ne kadar

Ancak bilinci ve biyolojik karmaşıklığı doğa düzeninin bir sonucu olarak açıklamak tamamen yeni bir zorluk katar. Bu noktada bütünsel bir açıklama umudundan vazgeçen mutlak düalizmi bir kenara bırakmak gerekir. Töz düalizmi ise biyolojinin zihnin varlığından hiçbir şekilde sorumlu olmadığını savunacaktır.[31] Benim ilgimi çeken ise bilinçli zihinsel fenomenlerden biyolojik evrimin sorumlu olduğunu savunan alternatif hipotezdir, ancak bu zihinsel fenomenler fiziksel olarak açıklanabilir olmadığından, bilinen evrim görüşünün tekrar gözden geçirilmesi gerekecektir.

Eğer böyleyse, sadece bilinçli olan bazı fiziksel organizmaların ortaya çıkmasını açıklamanın aksine bilincin ortaya çıkmasını da anlaşılabilir yapan özgün bir bilinçlilik açıklaması üretmek için fiziksel hikâyeye neler eklenmesi gerekir? Fiziksel evrim açıklamasına farklı türde hayvansal organizmaların, fiziksel yaradılışlarına bağlı olarak farklı türlerde bilinçli yaşantılara sahip olduğu yönünde bir ekleme yapmak tek başına yeterli değildir. Bu, hayvanların bilinçli olmasını evrimin fiziksel tarihinin akıl almaz bir yan etkisi olarak ortaya koyar ve sadece organizmaların fiziksel ve işlevsel yapısını açıklamış olur.

Benzer şekilde Elliot Sober, bilinçliliğin kanın kırmızı olmasına benzetilebileceğini öne sürmüş ve bilincin, işlevsel biyolojik özelliklerin başlı başına hiçbir işlevi olmayan ve doğal seleksiyonla doğrudan açıklanmayan bir yan etkisi

konudan uzaklaştırıcı olsa da. Dahası bu materyalizm mutlaktır, çünkü Tanrısal Etkinin fırsat yakalamasına izin veremeyiz."

31 Ancak madde düalizmi her şeye rağmen biyolojiyi şu an tartıştığımıza benzer büyük bir problemle bırakırdı: Fiziksel evrim neden zihne ve etkİeşim becerisine sahip türde organizmalara yol açmıştır? Muhtemelen cevap zihinsel maddeye, birbirini izleyen organizmaların uyum başarısında bir yer vermek olacaktır. Ancak evrimsel bakış açısında uygun türde zihinlerin neden ortaya çıktığı ve organizmalarla neden İişkİi oldukları tümüyle muamma olarak kalacaktır.

olduğunu ifade etmiştir. Bu durumda bilinçlilik Gould ve Lewontin'in[32] ifadesiyle dev bir spandrele benzer (bu bizim için oldukça işe yarar bir benzetmedir). Ancak sadece nedenin ortaya konmasının tatmin edici bir açıklama olamayacağı açıktır. Daha fazlası olmadan, gerek neden belirli organizmaların bilinçli olduğunu gerekse bilinçli organizmaların neden var olduğunu açıklamaz.

Bilinçliliğin tatmin edici bir şekilde açıklanması için, genel psikofiziksel bilinçlilik teorisi evrim hikâyesine dahil edilmeli ve şu noktalara açıklık getirmelidir: (1) Neden belirli organizmalar sahip oldukları bilinçli yaşantıya sahiptir? (2) Bilinçli organizmalar dünyadaki yaşam tarihinde neden ortaya çıkmıştır? Bu noktada böyle bir teori tam anlamıyla hayalden ibaret olmakla birlikte neyi başarması gerektiğiyle ilgili bazı sorular sormak her şeye rağmen mümkündür – özellikle de açıklamanın 1. ve 2. bölümleri arasındaki ilişki hakkında.

Bir organizmanın neden bilinçli bir yaşantıya sahip olduğunu ya da olmadığını ve eğer sahipse neden o türde bilinçli yaşantıya sahip olduğunu anlamamıza izin verecek genel psikofiziksel bir teoriye ulaşabileceğimizi farz edelim. Buna bilinç hakkında tarihsel olmayan bir teori diyebiliriz. Bu teori (1) numaralı görevi başarmış olurdu. Ancak kanımca tarihsel olmayan bu güçlü teori, bu organizmaların evrim sayesinde nasıl ortaya çıktığının salt fiziksel teorisiyle birleştirilse bile, sonuçta bilinçliliğin ortaya çıkmasını açıklayamaz. Dolayısıyla (2) numaralı görevi yerine getirmemiş olur; bilincin ortaya çıkmasını başka bir şeyin –tamamen anlaşılabilir olan fiziksel tarihin– rastlantısal ve dolayısıyla açıklanmamış doğal sonucu olarak bırakır.

32 Stephen Jay Gould ve Richard C. Lewontin, "The Spandrels of San Marco and the Panglossian Paradigm: A Critique of the Adaptİnist Programme", *Proceedings of the Royal Society of London B* 205:581-98.

A'nın B'yi açıkladığı ve B'nin bir sonucunun C olduğu sıralı bir açıklama düşünelim. Böyle bir sıralamanın kendi başına C'yi açıklayamadığı durumlar vardır. Yukarıda bahsettiğim örnekle paralel olarak C'nin "aynı aileden birkaç kişinin ölmesi" olduğunu farz edelim. Eğer A dört ölümden her birinin bağımsız nedenini veriyorsa, B de bu ölümlerin toplamı ise, ve bu kişiler aynı ailenin üyeleriyseler, o halde C, B'nin bir sonucudur, ancak kendi başına A tarafından açıklanamaz. Aslına bakılırsa aynı aileye mensup dört kişinin neden öldüğünü, neden aynı aileden dört kişinin öldüğünü açıklamadan açıklayabiliriz.

Ya da hesap makinesi örneğindeki diğer sıralı açıklamayı göz önüne alalım. A, "3+5=" tuşlarına bastığımda ne olduğunun fiziksel açıklamasıdır ve B'ye, yani ekranda "8" figürünün belirmesine neden olur. Daha da ileri gidecek olursak, bu figür 8 rakamının sembolüdür ve tuşladığımı figürler belirli bir işlemin sembolleridir, dolayısıyla makinenin girilen işlem için doğru cevabı vermesiyle C sonucuna ulaşırız. Ancak daha fazlası olmadan bu yalnızca bir iddiadır ve hesap makinesinin neden bu cevabı ya da doğru cevabı verdiğini açıklamaz. Hesap makinesinin aritmetik bir algoritma içerecek ve sonuçlarını sayılarla gösterecek şekilde tasarlanmış olduğu yönünde ek bir bilgi olmadan, tek başına fiziksel açıklama aritmetik sonucu tamamen gizemli ve akıl almaz olarak bırakırdı. Ekranda beliren figürün nedenini verir, ancak rakamı açıklamazdı.

Bundan şu sonuca varılabilir: A'dan B'ye ve B'den C'ye giden sıralı bir açıklama, A'nın B'yi ve B'nin C'yi açıklayışı arasında içsel bir ilişki olması kaydıyla C'yi açıklayabilir. Aile örneğinde dört kişiyi de aynı, türüne az rastlanır bir kalıtımsal hastalık öldürdüyse, bu şart yerine gelmiş olurdu: Kişilerden her biri bu hastalığa yakalanmıştır çünkü aynı

aileye mensupturlar. Hesap makinesi örneğinde de koşul sağlanmış olur çünkü makine sahip olduğu fiziksel yapıya ve işleve, tam da aritmetik algoritmayı somutlaştırmak için sahiptir.

A tarafından açıklanan B'nin sonucunun, hatta zorunlu sonucunun C olması gerektiği yeterli değildir. A'nın kendisiyle ile ilgili, C'yi olası sonuç yapacak bir şey olmalıdır. Kanımca eğer A evrim tarihi ise, B belirli organizmaların ortaya çıkması ve C de onların bilinçli olmasıdır; bu da şu anlama gelir ki, bir tür psikofiziksel teori tarihsel olmayan bir şekilde sadece sürecin sonuna değil, evrim sürecinin kendisine de uygulanmalıdır. Bu süreç sadece fiziksel organizmaların ortaya çıkmasının ve gelişiminin fiziksel tarihini değil aynı zamanda bilinçli varlıkların ortaya çıkmasının ve gelişiminin zihinsel tarihini de içermelidir. Ve bir şekilde sonucun her iki yönünü de anlaşılabilir yapan tek bir süreç olmalıdır.

Örneğin eğer indirgenemez bilinçli yaşamın açıklaması evrim teorisinin temel yapısını muhafaza edecek olursa, büyük olasılıkla şunları da içerecektir: (1) Bilinçlilik en azından sonraki aşamalarda organizmaların hayatta kalmasında ve üremesinde başlı başına önemli bir nedensel rol oynar. (2) Bilinçliliğin bu rolü oynayan özellikleri bir şekilde genetik olarak aktarılır. (3) Doğal seleksiyon adayları olan bireyler arasındaki genetik değişimler, en azından belli bir noktadan sonra, hem zihinsel hem de fizikseldir. (4) Dahası ve en önemlisi, bu mekanizmaların evrimin erken aşamalarında gerçekleşmesi için, koşulları yaratan başka mekanizmalardan sonra ortaya çıkmış olması kaçınılmaz görünmektedir.

Bu, evrimin sadece fiziksel nedenlerle yönlendirildiğine dair standart varsayımı terk etmek anlamına gelir. Aslına bakılırsa, fizikselden daha fazlasını da içeren bir açıklama

gerekebileceğini gösterir. Psikofiziksel indirgeyiciliği reddetmek, bizi doğal düzen hakkında oldukça temel bir sır perdesiyle baş başa bırakır – uzak durulması indirgemeciliğin başlıca motiflerinden biri olan bir sır perdesi. Bu iki yönlü bir sır perdesidir: Birincisi, her bir bireysel durumda fiziksel ve zihinsel arasındaki ilişki hakkında ve ikincisi, fiziksel organizmaların gelişiminin evrimsel açıklamasının bilincin nasıl geliştiğine dair psikofiziksel bir açıklamaya nasıl dönüştürülebileceği hakkındadır.

Bilincin varlığı dünyayla ilgili hem en bildik hem de en şaşırtıcı şeylerden biridir. Onu beklenen bir şey olarak değerlendirmeyen hiçbir doğa düzeni açıklaması, eksiksiz bir çerçeve çizdiği iddiasında bile bulunamaz. Ve eğer fen bilimi, hayatın kaynağı hakkında ne söylerse söylesin, bizi bilinç konusunda aslında karanlıkta bırakıyorsa, dünya hakkında temel anlaşılabilirliği sağlayamamış olacaktır. Düzenin neden bu şekilde olduğunun akla uygun farklı bir resmi olmalıdır ve bu resim fiziksel dünyayı da içermelidir, çünkü problem zihinle sınırlandırılamaz.

4

Düşünce biçimimizdeki bu boşluk dikkate alındığında, ne tür bir açıklama hayal edilebilir? Şimdiye dek standart evrim açıklamasına yapılabilecek olası eklemelere ya da değişikliklere değindim, ancak şimdi seçenekleri daha geniş bir yelpazeden değerlendirmek istiyorum. Tek yapılabilecek soyut ihtimalleri ortaya koymaktır, ancak herhangi bir açıklamanın başlangıç olarak iki yönü olacağı açıktır: Bazı karmaşık fiziksel sistemlerin nasıl aynı zamanda zihinsel olduğunun tarihsel olmayan yapısal açıklaması ve

bu sistemlerin evrende başlangıçtan bu yana nasıl ortaya çıktığının tarihsel açıklaması. Tarihsel açıklamanın bir dereceye kadar doğru yapısal açıklamaya dayanması gerekir çünkü yapısal açıklama, tarihsel açıklamanın aydınlatması gereken sonucu açıklar. İlk olarak yapısal açıklamayla ilgili olasılıkları ele almama izin verin.

Yapısal açıklama ya indirgemeci ya da oluşumcu (sonradan ortaya çıktığı yönünde) olacaktır. İndirgemeci açıklama karmaşık organizmaların zihinsel yapısını tümüyle temel bileşenlerinin özelliklerine dayanarak açıklayacaktır ve zihinselin fiziksele indirgenemez olduğu varsayımına dayanacak olursak bu, bizi oluşturan temel bileşenlerin sadece fiziksel olmadığı anlamına gelir.[33] Evrenin geri kalanıyla aynı öğelerden oluştuğumuzdan, bunun geniş çaplı ve radikal sonuçları olacaktır, ki bunlara aşağıda değineceğim.

Öte yandan oluşumcu bir açıklama karmaşık organizmaların zihinsel yapısını, zihinsel durum ve süreçleri bu organizmaların karmaşık fiziksel işleyişine –insanlar ve bir şekilde onlara benzeyen yaratıklarda bunların merkezi sinir sistemlerine– özellikle bağlayan ilkelerle açıklayacaktır. İndirgemeci açıklamadan farkı şudur; zihinseli fiziksele indirgememesine rağmen zihinsel ve fiziksel arasında ortaya koyduğu bağlantıların hepsi üst düzeydir. Sadece karmaşık

---

33 Burada terminolojik bir karışıklık tehlikesi söz konusudur. "İndirgemeci (*reductive*)" ifadesini karmaşık bütünlerin özelliklerini en temel öğelerinin özellikleri olarak analiz eden teorilerden bahsederken kullanacağım. "İndirgeyici (*reductionist*)" ifadesini ise üst düzey olguları sadece fiziksel öğeler ve onların fiziksel özelliklerine dayanarak analiz eden daha belirli türde bir teoriden bahsederken kullanacağım. Psikofiziksel indirgeyicilik buna bir örnektir. Akılda tutulması gereken anti-indirgemeci bir teorinin indirge yapmasının mümkün olduğudur, üst düzey olguları salt fiziksel olan öğelere indirgememek kaydıyla. Benim burada bahsettiğim bu tür bir indirgemeci teoridir.

organizmalarla ilgilidir ve bu organizmaları oluşturan öğelerin yalnızca fiziksel olduğu yönündeki görüşte herhangi bir değişiklik gerektirmez. Oluşumcu bir zihin açıklaması, zihnin oluştuğu biyolojik sistemi açıklayan fiziksel olarak indirgeyici açıklamayla tutarlıdır.

Gerçek bir zihin açıklaması sayılabilmesi için oluşumcu açıklamanın bazı yönlerden sistematik olması gerekir. Her bir zihinsel olay ya da durumun, organizmaların karmaşık fiziksel durumuna bağlı olarak sonradan oluştuğunu söyleyemeyiz. Bu bir açıklama olmadığı gibi, açıklama gerektiren akıl almaz bir durumdur. Ancak kanımca bağlantının, açıklanamaz bir dizi devasa ilişki gibi görünmesine son verecek ve onun yerine anlaşılır görünmeye başlamasını sağlayacak üst düzey psikofiziksel bir teori hayal edebiliriz. Örneğin fizyolojik psikolojinin görsel deneyimin görme merkezindeki olgulara sistematik bağlılığını ortaya çıkarmaya başlaması yenidir ve bu gibi bulguların genel bir teoriye öncülük edeceğini düşünebiliriz.

Bununla birlikte bu tür bir üst düzey teori, ampirik olarak ne kadar kesin de olsa, yapısal soruya nihai bir cevap olarak tatmin edicilikten uzak görünür. Eğer oluşum tek gerçekse bu, zihinsel durumların organizmada ya da onun merkezi sinir sisteminde bir bütün olarak, herhangi bir şekilde organizmayı oluşturan öğelere, bunların bu üst düzey teoriye bağlı olarak fizikseli zihinsele bağlayan kompleks bir formda düzenlenmesini sağlayan fiziksel karakteri haricinde dayanmadan bulunduğu anlamına gelir. Bu gibi sadece fiziksel öğelerin belli bir şekilde bir araya geldiğinde illa ki fiziksel parçaların özelliklerinden ve ilişkilerinden oluşmayan bir bütün meydana getirmesi gerektiği her şeye rağmen mucize gibi görünür, üst düzey psikofiziksel ilişkiler oldukça sistematik olsa bile.

Karmaşık yapıları, başka karmaşık yapılarla ilişkilendirerek aydınlatan bir açıklamanın son nokta olabileceği konusundaki bu tatminsizlik, modern bilimdeki indirgemecilik ısrarının ana nedenidir. Karınaşık bir yapı hakkındaki gerçeklerin, onu oluşturan öğelerle ilgili gerçeklerle açıklanması gerektiği varsayımından vazgeçmek zordur. Bu, üst düzey yeni olguların ortaya çıkamayacağı anlamına gelmez, ancak bu olguların daha temel bileşenlerinin yapısı ve etkileşimleriyle analiz edilebilir olduğu umulur. Bu zararsız oluşumculuğun tipik örneği, sıvıyı oluşturan moleküllerin etkileşimlerine dayanarak açıklanan akışkanlıktır. Ancak biyolojik karmaşıklığın belli aşamalarında zihnin ortaya çıkması buna benzemez. Ele aldığımız oluşumcu görüşe göre bilinçlilik tamamen yeni bir şeydir.

Bu oluşum sistematik olsa bile temelde açıklanamaz kaldığından, anlaşılabilirlik ideali doğrultusunda yapısal soruya verilen indirgemeci –zihin ve beyin arasındaki ilişkiyi doğal düzenle ilgili daha temel bir şey açısından açıklayan– cevap alternatifini ciddiye almamızı gerektirir. Eğer böyle bir açıklama mümkünse, zihinsel yaşantının biyolojik düzenin karmaşık bir aşamasında ortaya çıkmasını, evrenin, bileşenlerin sadece fiziksel yapısını değil ayrıca zihinsel yapısını da açıklayan özelliklere sahip olduğunu savunan genel bir monizmle açıklardı. Tom Sorell konuyu açık bir dille şöyle ifade eder:

> Bilinçlilik dahil biyolojik yaşantıyı meydana getiren mekanizmalar fiziksel evrenin evriminde faaliyet gösterenlerle bir düzeyde *aynı* olsa bile, bu mekanizmaların sadece fiziksel evrim biyolojik evrimden önce gerçekleştiği için fiziksel olduğu sonucuna varılamaz. İki mekanizmayı da net bir şekilde ortaya koymak için

> fizikselin ve zihinselin ötesinde bir kavram gerekebilir. Bu varsayım düalist, materyalist ve idealist görüşlere ek olarak bazen "nötr monizm" adı verilen görüşün alanını belirler.[34]

Sorell burada "nötr monizm" ifadesini sadece metafizik bir görüşü değil, geleneksel materyalizmden farklı bir tür sistematik teoriyi belirtmek için kullanır. Sadece metafiziksel olarak düşünüldüğünde, zihin-beden problemine bir cevap olarak monizm merkezi sinir sisteminin belli fiziksel durumlarının aynı zamanda zorunlu olarak bilinçlilik durumları olduğunu savunur – fiziksel tanımları onların sadece kısmi, tabiri caizse dışarıdan tanımıdır. Bu durumda bilinçlilik, oluşumcu açıklamada olduğu gibi bilinçliliğin fiziksel hali olan beyinsel süreçlerin bir *sonucu* değildir; daha ziyade beyindeki bu süreçler *kendi içlerinde* fizikselden fazlasıdır ve sadece fiziksel olarak tanımlanmaları, dünyanın fiziksel tanımının eksik olduğunu gösterir.

Ancak bilinçli organizmalar özel bir şeyden oluşmuş olmadığından, görünüşe göre uygun şekilde düzenlendiğinde evrendeki herhangi bir maddeden oluşabileceğinden, bu monizm evrensel olacaktır. Canlı ya da değil her şey hem fiziksel hem de fiziksel olmayan bir yapıya sahip olan öğelerden oluşmuştur – diğer bir deyişle, zihinsel bütünler oluşturacak şekilde birleşebilen öğeler. Dolayısıyla bu indirgemeci açıklama, fiziksel dünyanın tüm öğelerinin aynı zamanda zihinsel olduğunu savunan panpsişizm olarak da nitelendirilebilir.[35] Ne var ki uygun kombinasyonlarının

34 Tom Sorrell, *Descartes Reinvented* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2005), 95.

35 Bu konuyla İgİi kapsamlı ve aydınlatıcı bir tartışma için bkz. Galen Strawson ve diğ., *ConscIusness and Its Place in Nature: Does Physicalism Entaİ Panpsychism?* (Exeter, UK: Imprint Academic, 2006).

mutlaka bildiğimiz türde bilinçli organizmaları oluşturduğuna dair indirgemeci bir açıklama getirmek için zihinselliğe başvuruluyor olması, bu zihinsellik iddialarını yıpratır. Mikro düzeyde fizikselden daha fazlasını içeren bir yapıya sahip olmalarının daha başka sonuçları, bu soyut kuramsal önerme tarafından açıkça belirtilmemiş kalır.

5

Yapısal soruya verilen oluşumcu ve indirgemeci cevaplar arasındaki farka değindikten sonra, yine psikofiziksel indirgeyiciliğin yanlış olduğu varsayımına dayanarak, tarihsel soruya dönmeme izin verin. Tarihsel soruya verilen yaygın natüralist cevap, hayatın kaynağı hakkında kuramsal, kimyasal bir açıklama eklenerek tamamlanan evrim teorisinin materyalist versiyonudur. Sorulması gereken şudur: Psikofiziksel indirgeyicilik reddedilecek olursa hangi alternatifler söz konusu olabilir?

Kitap Strawson'ın hedef bir makalesinden, bu makaleyle İlgİli on yedi yorum ve açıklamadan ve Strawson'un panpsişizm savunmasını ayrıntılarıyla ele aldığı uzun bir yanıttan oluşur. Konuyla İlgİli makalelerime de bakılabİlir: "Panpsychism", *Mortal Questİns* içinde, (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1979) ve "The Psychophysical Nexus"; Charles Hartshorne'un güçlü ve tarihsel bİgiye dayanan tartışması için bkz. "Physics and Psychics: The Place of Mind in Nature", *Mind in Nature: Essays on the Interface of Science and Phİosophy* içinde, yay. John B. Cobb, Jr. Ve David Ray Griffin (Washington, DC: University Press of America, 1977), 89-96.

Alfred North Whitehead'in organizma felsefesi de bu gruba aittir. Whitehead fiziğin soyut kavramlarını gerçekliğin tamamıyla özdeşleştirmek, hatalı konumlandırılmış bir somutluk yanılgısına düşmek olduğunu ve bu somut şeylerin hepsinin, elektron seviyesine kadar, şöyle ya da böyle dünya hakkındaki bir bakış açısını cisimleştirdiği şeklinde anlaşılması gerektiğini İeri sürmüştür. Bkz. Whitehead, *Science and the Modern World: Lowell Lectures, 1925* (New York: Macmİlan, 1925).

Bilinçli organizmaların evrende nasıl oluştuğunun tarihsel açıklaması üç şekilde olabilir: Nedensel (sadece yasalara dayalı etkili nedenselliğe başvurarak), teleolojik ya da yönelimsel. (1) Nedensel tarihsel açıklamaya göre hayatın kaynağı ve bilinçli organizmalar aşamasına kadar geçirdiği evrimin nihai açıklaması, evrenin, aynı zamanda bilinçli organizmaların da bileşenleri olan, temel bileşenlerinin özelliklerinde bulunabilir, kombinasyonlarının sonucu olarak ortaya çıkabilecek herhangi başka özelliklerle birlikte. (Bilinçliliğin yapısal açıklaması oluşumcu değil indirgemeciyse, bu durumda nedensel tarihsel açıklama da tamamen indirgemeci olacaktır.) (2) Teleolojik açıklamaya göre öğelerin davranışını her durumda yöneten yasalara ek olarak, bu yasalarla açıklanmayan kendiliğinden örgütlenme ilkeleri ya da karmaşıklığın zaman içindeki gelişim ilkeleri söz konusudur. (3) Yönelimsel açıklamaya göre doğa düzeni bilinçli organizmaların var olabilmesi için gereken yapısal koşulları sağlamasına rağmen, bir jet uçağının var olabilmesi için gereken koşulları sağladığı gibi, bu olasılığın gerçekleşmesi, yapısal öğeleri doğru şekilde bir araya getiren bir varlığın (olasılıkla Tanrı) müdahalesine bağlıdır – belki de bilinçli yaşamın evrimiyle sonuçlanacak genetik materyali bir araya getirerek. Gerek indirgemeci gerekse oluşumcu yapısal açıklama, bu üç tarihsel açıklamanın herhangi biriyle –nedensel, teleolojik, ya da yönelimsel– birleştirilebileceğinden altı seçenek vardır. Alışılagelmiş bilimsel açıklamadan son derece farklı olan diğerlerinden önce, nedensel açıklamalar hakkında bir şeyler söylememe izin verin.

Nedensel tarihsel açıklama, hem oluşumcu hem de indirgemeci yapısal açıklamayla birleştirilebilir. İlk alternatifte tarihsel açıklama, hayatın kaynağı ve organizmaların bilinçlilikle ilgili bir karmaşıklığa ulaştığı noktaya kadar

geçirdiği evrim konusunda tamamen fiziksel açıklamalarla sınırlı olacaktır. Bu noktadan sonra tarih hem fiziksel hem de zihinsel bir tarih olacaktır ve eğer oluşan zihinsel öğe bağımsız bir nedensel rol oynarsa ve sadece epifenomenal[36] değilse, nedensel süreç tamamen indirgemeci olmayacaktır. Ancak ben, en azından psikofiziksel oluşumun meydana geldiği noktaya –belki sinir sistemi olan yaratıklara, belki de daha öncesine– kadar giden fiziksel olarak indirgemeci nedensel tarih hipoteziyle ilgileniyorum. Bu varsayım, fiziksel evrimin standart versiyonunu bilinçliliğin ortaya çıktığı noktaya kadar herhangi bir değişim olmadan muhafaza etmiş olurdu.

Evrim tarihini açıklayacak, tarihsel olmayan psikofiziksel bir teoriyle birleştirilmiş fiziksel bir açıklamanın, bilincin ortaya çıkmasını gerçekten açıklayıp açıklayamayacağı sorusunu ele almış ve fiziksel tarih ile psikofiziksel teori arasında başkaca bir bağlantı olmadıkça, nedensel olarak doğru olsa bile bunun sonucu anlaşılır yapmayacağı noktasına varmıştım. Bu açıklama bilinci biyolojik evrimin akıl almaz bir yan etkisi –kaçınılmaz ve fakat yapısal olarak açıklanamaz bir yan etki– olarak ortaya koyardı. Bilinçliliği açıklamak için, fiziksel evrim tarihinin, *bilince sahip* organizmaların ortaya çıkmasının neden olası olduğunu göstermesi gerekirdi.

Bu, bilincin oluşmasının koşullarını yöneten psikofiziksel teori, bilinçliliğin, hayvan yaşamının fiziksel evrim tarihi tarafından gelişimleri doğal seleksiyonla açıklanan fiziksel düzen ve işleyişinden ayrılmaz olduğunu gösterirse mümkün olabilirdi.[37] Böylece evrim teorisi bilinçli yaşamın neden var

36 Epifenomalizm (epiphenomalism), bÎincin yalnızca beynin fizyolojik bir ürünü olduğunu savunan bir görüştür. *–çn*

37 Bu noktada Sharon Street'e borçlu olduğumu söylemeliyim.

olduğunu açıklama yolunda uzun bir mesafe kat etmiş olurdu. Bilinçli organizmaların psikofiziksel oluşum teorisine uygun olarak, tam da sistematik biçimde bilinçliliğe neden olan türde fiziksel özelliklere sahip olduklarından dolayı doğal seleksiyon sayesinde oluştuğunu ifade ederdi. Öyleyse bu önemli bir seçenektir. Dezavantajı ise oluşum gerçeğinin, daha temel herhangi bir şeye dayanarak açıklanamayacağı ve dolayısıyla özünde akıl almaz olduğunu varsaymasıdır. Ve indirgemeci fiziksel teorinin, jeolojik zaman içinde bu oluşumu tetikleyecek doğru türde fiziksel organizmaların ortaya çıkması için yeterli ihtimali sağlayabileceği gibi büyük bir varsayıma dayanır. Ancak zihinselin fiziksele indirgenemez olduğunu kabul etmesine rağmen, yaygın fiziksel natüralist görüşte küçük bir değişiklik yapılmasını gerektirecek tarihsel bir açıklama olarak görülebilir.

Ne var ki oluşumcu yapısal teori yerine indirgemeci teoriye dayanan diğer nedensel tarihsel açıklama, prensipte daha fazlasını açıklar. Başka bir açıdan bakıldığında, materyalist indirgemecilikten en az farklı olan görüşün hem yapısal hem de tarihsel olan monist indirgemeci görüş olduğu bile söylenebilir, fiziksel teorinin fiziksel dünyayla ilgili olarak ulaşmayı hedeflediği gibi. Sorulması gereken bunun akla uygun olup olmadığıdır.

Kapsamlı indirgemeci görüş, öznel bakış açısına sahip organizmaların oluşması yönündeki eğilimin baştan itibaren söz konusu olması gerektiği inancıyla desteklenir, tıpkı atomların, moleküllerin, galaksilerin ve organik bileşiklerin zaten var olan temel parçacıkların özelliklerinin sonucu olarak oluşması yönündeki eğiliminin baştan beri söz konusu olması gerektiği gibi. Doğa düzeninin genişletilmiş bir versiyonu olabilecek bir açıklama hayal edersek, evrensel olarak var olan temel öğelerden oluşan karmaşık

sınırlı olgularla, bir tür monizme ya da panpsişizme dayanacaktır, oyuna sonradan dahil olan psikofiziksel oluşum yasalarına değil.

Ne var ki partikül fiziğinin ya da benzer bir şeyin cansız fiziksel dünyanın yapısını ve kozmolojik tarihini görünürde anlaşılır yapması gibi, bu tür bir indirgemeci açıklamanın sonucu anlaşılır yapabileceği kesin değildir. Bu görüşe göre, bütün maddelerin proto-fiziksel özellikleri olduğu varsayılır çünkü bilinçliliğin organik karmaşıklığın üst düzeylerinde ortaya çıkmasını açıklamak için bu gereklidir. Bunun dışında onlar hakkında hiçbir şey bilinmez: Hiçbir şekilde açıklanamazlar ve tahmin edilebilir sınırlı bir etkileri yoktur, elektronların ve protonların ayrı ayrı ortaya çıkarılmasını sağlayan fiziksel özelliklerinin aksine. Dolayısıyla farklı öğelerden oluşan böyle bir açıklamanın nasıl işleyebileceği hakkında hiçbir fikrimiz yoktur. İndirgeme gibi daha sistematik bir şey olmadan panpşisizm, anlaşılırlık arayışında yeni, daha temel bir dayanak noktası sunmaz – daha karmaşık sonuçların izleyeceği bir dizi temel ilke gibi. Sadece herhangi bir içeriği olmayan bir açıklama sunar ve dolayısıyla oluşumcu alternatifte büyük bir ilerleme kaydettiği söylenemez.

Ne var ki önerme boş değildir. Bu tür monizm şematik, Sokrates öncesi tarzında, fiziksel teoride başarısı kanıtlanmış temel düşünce biçimine sadık kalarak, zihni gerçekliğin fiziksel olarak indirgenemez bir parçası olarak görür. Bu sadece düşünsel bir benzetme değildir; zihin ve beden arasındaki yakın ilişki tarafından desteklenir. Organizmalar, varlıkları ve işleyişleri indirgemeci bir açıklama gerektiren fiziksel karmaşıklıklardır, varlıkları ve işleyişleri bilincin varlığından büyük ölçüde ya da tamamen sorumludur. Dolayısıyla bilinç açıklamasını aynı indirgemeci yapıya dahil etmek normal görünür.

Öte yandan zihni temel zihinsel olaylara ya da parçacıklara indirgeme düşüncesinin, fiziksel atomizmden farklı olarak, normal görünmediği söylenebilir. Fiziksel dünyanın zaman-uzamsal çerçevesi fiziksel parça-bütün ilişkisini, geometrik olarak doğrudan doğruya kavranabilir yapmakla birlikte, zihinsel gerçeklikteki parça-bütün ilişkisi hakkında ona benzer net ve kesin bir fikrimiz yoktur – diğer bir deyişle, zihinsel durumların organizma düzeyinde mikro-elementlerinin özelliklerinden nasıl oluşmuş olabileceği hakkında hiçbir fikrimiz yoktur, bu özellikler deneysel durumlarımıza tür olarak ister benzer isterse farklı olsun. Ancak mentalist indirgeyiciliğin büyük olasılıkla organizmanın fiziksel parçalarının monist karşılığı olarak proto-zihinsel parçalar bulması gerekir ve onların bilinçli bütünler oluşturacak şekilde nasıl bir araya geldikleri hakkında bir teoriyi de içermelidir.

Bilinçli varlıkların evrensel öğelerden nasıl oluştuğunu açıklayan özelliklerin, aynı zamanda bu öğelerin davranışını yöneten yasalar ya da ilkelerle bilinçli varlıkların tarihsel olarak nasıl oluştuğunu açıklamaya nasıl yardımcı olacağı daha da belirsizdir. Eğer teori sadece yapısal olarak değil aynı zamanda tarihsel olarak indirgemeci olacaksa, bu durumda öğelerin proto-zihinsel yapısı, hayatın hayvansal organizmaların ortaya çıkmasından bile önce nasıl başladığının ve evrim geçirdiğinin açıklamasında bir rol oynaması gerekir.

Temel bileşenlerin proto-zihinsel özelliklerinin sadece pasif değil fakat aynı zamanda kesinlikle aktif olduğu zaten monist görüşün doğal bir parçasıdır, çünkü sıradan hayvanların bilinçliliğindeki aktif ve pasifin ayrılmazlığını açıklamak için buna ihtiyaç vardır. Eğer monizm doğruysa, tıpkı fenomenoloji ve davranışın organizmaların zihinsel yaşamında içsel olarak bağlantılı olması gibi, benzer bir şey mikro düzeyde de geçerli olmalıdır. Dolayısıyla proto-zihinsel

olguların davranışsal sonuçları olacaktır. Dahası evrensel monizm doğruysa, bu psikofiziksel bağlantıların bozulmaz olduğu anlamına gelir: Fiziksel olmadan zihinsel veya zihinsel olmadan fiziksel olamaz.[38]

Ancak bu, bilinçli organizmaların ortaya çıkmasından önce hayatın kaynağı ve evrimiyle ilgili materyalist tarihe monist bir alternatif hayal etmemize yardımcı olmaz. Nasıl gideceğini ancak bilinçli organizmalar sahneye çıktığında görebiliriz. Örneğin indirgemeci monizm belli yapıların muhakkak görsel deneyimi olduğunu ifade eder, bir anlamda davranışın kontrolünde fenomenoloji ve ayırt etme kapasitelerini ayrılmaz bir şekilde birleştirir ve bu kontrolü fenomenoloji olmadan yapabilecek hiçbir olası yapı olmadığını ileri sürer. Bu gibi yapılar evrim listesinde ortaya çıktığında, büyük ihtimalle sonuçta ortaya çıkan organizmaların uyum başarısını artıracaktır. Bu şekilde proto-zihinsel, biyolojik evrimde tamamen açıklayıcı ve sadece epifenomenal olmayan bir rol oynamış olacaktır.

Ancak bu, her şeyden önce bu yapıların neden oluştuğunu açıklamaz. Görsel sistemin var olma olasılığı temel öğelerin özelliklerinde şu veya bu şekilde zaten var olmuş olsa bile, materyalist olmayan monizm jeolojik zamanda gerçekte olduğu haliyle ortaya çıkmasını açıklamaya nasıl yardımcı olabilir? Oluşumunu tamamlamış bir organizmadaki davranış ve algıyı açıklayan aktif ilkeler aynı zamanda organizmaların başlangıçtaki oluşumunu ve evrim tarihi boyunca geçirdikleri uygun mutasyonları nasıl açıklar? Bu sorular sadece materyalist indirgemeci evrim teorisine yöneltilebilecek sorulara benzer ve materyalist olmayan bir teori için de aynı derecede zor görünürler.

---

38 Daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Nagel, "The Psychophysical Nexus".

Hayatın kaynağını ve –yaşamın (artık bilinçli) bildiğimiz halinden sorumlu olan– doğal seleksiyonun görev yapacağı uygun mutasyonların gerçekleşmesini açıklamak konusunda da aynı problemler söz konusudur. Yapısal probleme oluşumcu olmayan bir çözüm getirmek için gerekli olan monizm ve panpsişizm bu tarihsel soruları kolaylaştırmayacaktır. Hem fiziksel organizmaların işleyişi ve hem de evrim tarihi hakkındaki standart materyalist açıklamada bu iki yönlü rolü kimyanın oynadığı varsayılır. Bu halihazırda oldukça kuramsaldır, ancak zihni kapsayacak şekilde genişletilmiş olan hipotetik monizm çok daha kuramsaldır çünkü dünyanın temel maddesi hakkında sadece fizik ve kimyanın ortaya koyabileceğinden daha fazlası olduğunu söyler. Amaç hayvansal organizmaların evrimi açıklamasını, sadece fiziksel özelliklerini değil aynı zamanda bilinçli olmalarını, bilinçlerinin yapılarını ve işleyişlerini açıklayacak şekilde yeniden biçimlendirmektir. Ancak zihnin temelinin, evrenin her kısmında mevcut olması gerektiği sonucuna varsak bile, canlı organizmalardaki bilinçliliğin altında yatan monist özelliklerin ilk olarak hayatın kaynağına ve en sonunda da bilinçli sistemlerin doğal seleksiyona uygun olan mutasyon listesinde ortaya çıkmasına nasıl yol açtığına dair hiçbir ipucu vermez.

Fiziksel öğelerin özellikleri ve bileşenleri hakkında inandığımız şeyler, şu an gözlemlenebilir davranışlarını, etkileşimlerini, bir araya gelerek oluşturdukları moleküllerin ve daha büyük yapıların sonuçlarını açıklamak için neye ihtiyacımız olduğuna dayanır. Materyalist natüralizm evren tarihinin, büyük patlamadan bu yana hayatın kaynağı ve evrimi dahil aynı özelliklerle açıklanabileceğini varsayar. Bu oldukça büyük bir varsayımdır ve benzer bir varsayımın indirgemeci monizmin tarihsel hipotezinin

de temelini oluşturması gerekir, eğer o da yapısal soruyu, bilinçliliği belli organizmaların fiziksel olarak indirgenemez bir özelliği olarak içerecek şekilde cevaplamak için gereken öğelerin özelliklerine dayanıyorsa. Neden bu özellikler, inorganik maddeden hareketle bu gibi organizmaların ortaya çıkmasını her durumda mümkün kılar?

Hem yapısal hem de tarihsel sorulara indirgemeci bir cevap verilebileceği düşüncesi aslına bakılırsa oldukça karanlıktır. Daha çok belirsizlik pahasına, bilinçle ilgili oluşumcu teoriden daha derin ve evrensel olarak daha bütünsel bir açıklama arayışındadır ve nasıl mümkün olabildiğine dair tarihsel problemi çözme konusunda hiçbir net avantaj sağlamaz.

6

Nedensel açıklamanın karşı karşıya olduğu güçlüklerle cazibesi artan yönelimsel ve teleolojik alternatiflere daha kısaca değinmeme izin verin. Yapısal soruya verilen her iki cevap da tarihsel soruya verilen yönelimsel cevapla birleştirilebilir. Örneğin yapısal gerçeğin indirgenebilir olduğunu varsayalım. Şu halde eğer tanrıcı açıklamalar geçerliyse, Tanrı bilinçli varlıklar yaratma amacını ya proto-ruhsal özellikleri olan öğeleri bir araya getirerek ya da kimyasal ve sonrasında biyolojik evrim sayesinde bilinçli varlıklar meydana getirecek oldukça belirli başlangıç koşullarına sahip uygun bir evren yaratarak gerçekleştirmiş olabilir – tamamen öğeler arasındaki teleolojik olmayan etkileşim yasalarıyla. Bu durumda amaç, sadece etkin nedenselliğin indirgemeci sisteminin çerçevesi görevini görür. Tanrıcılar için bu bir seçenek olarak kalmaya devam eder.

Ancak bilinçli hayatın tarihsel gelişiminin müdahaleyle değil, doğal düzenin bir parçası olarak açıklandığını savunan dinsel olmayan bir teori düşünecek olursak, sadece iki alternatifin varlığından söz edilebilir: Bu gelişim ya tamamen sonraki aşamalarında biyolojik evrim mekanizmalarıyla faaliyet gösteren etkin nedenselliğe bağlıdır ya da öğelerin davranışını yöneten, bilinen türde yasalara ek olarak düzenin gelişmesini zaman içinde yöneten doğal teleolojik yasalar söz konusudur.

Bu, modern bilimin doğuşuyla sahne dışı bırakılan Aristotelesci doğa görüşünü hatırlatır.[39] Ancak teleolojik yasalar olduğu fikrinin tutarlı olduğuna ve bunun amacına bilerek, isteyerek ulaşan amaçlı bir varlığın yönelimleriyle yapılan bir açıklamadan oldukça farklı olduğuna inanıyorum. Teleoloji çağdaş bilimden dışlanmasına rağmen, kesinlikle a priori olarak göz ardı edilmemelidir. Teleolojik olmayan yasaların tümüyle determinist olmadığı bir dünyada zaman içinde bazı türden sonuçlara yönelen değişim ilkelerinin olması ihtimali tutarlıdır.[40] Ancak teleoloji gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiş doğa düzeninin bir parçası olacaksa, yasalarının gerçekten evrensel olması ve sadece tek bir amaca yönelik bir sürecin açıklaması olmaması gerekir. Sadece tek bir hayat olgusu ve evrimine vakıf olduğumuzdan, onu teleolojik yasaların altında görecek dayanaktan yoksunuz, çok daha alt seviyelerde sürekli olarak faaliyet gösteren teleolojik ilkeler bulunmadıkça. Ancak teleolojinin herhangi bir şeyi açıklaması için bu yasaların olması gerekirdi.

39 Bununla birlikte elbette Aristoteles'in dünyanın zaman içindeki tarihsel evrimiyle ÎgÎi olarak bizimle aynı anlayışa sahip olduğu söylenemez.

40 Bkz. John Hawthorne ve Daniel Nolan, "What Would Teleological CausatÏn Be?" *Metaphysical Essays* içinde, yay. John Hawthorne (Oxford: Oxford University Press, 2006), 265-83.

Kuşkusuz teleolojik açıklama, çoğunlukla sonuçların bir değer taşıdığı, dolayısıyla belli teleolojik ilkelerin geçerli olmasının nedensiz olmadığı yönündeki görüşle ilişkilendirilir. Dolayısıyla değer kavramına başvuran bir açıklamanın, o değere ulaşmak isteyen bir varlığın amaçları dikkate alınmadan anlaşılıp anlaşılamayacağı sorusu ortaya çıkar. Amaca yönelik olmayan teleoloji ya değerden bağımsız olmalı ya da bazı sonuçların taşıdığı değerin, yasaların nasıl geçerli olduğunu açıklayabileceğini söylemesi gerekirdi.[41] Her iki durumda da doğal teleoloji evrenin birden fazla yolla rasyonel bir şekilde yönetildiği anlamına gelir –sadece etkin nedenselliğin temelini oluşturan evrensel nicel fizik yasalarıyla değil, fakat aynı zamanda bir şeylerin olduğu, çünkü belli sonuçlara yol açacak bir yol üzerinde olduklarını işaret eden ilkelerle– özellikle canlı ve en sonunda bilinçli organizmaların varlığı başta olmak üzere.

Teleolojik seçenek birçok açıdan belirsizdir. Buna daha sonra değineceğim. İndirgemeci nedensel alternatif de aynı derecede belirsizdir, ancak eğer akla yatkın olsaydı teleolojiden daha çok birleştirici olurdu, çünkü hem doğal dünyayı oluşturan öğelerin uygun şekilde bir araya geldiğinde bilinçli organizmalar meydana getirecek özelliklere sahip olduğu anlamına gelir, hem de var olan zaman göz önüne alındığında aynı özelliklerin evren tarihinde aşamalı bir ilerlemeyle bu kombinasyonların şu anki haliyle oluşmasını ihtimal dışı yapmamış olurdu. Böylece yapısal ve tarihsel sorular ortak bir dizi ilkeye ilişkin olarak cevaplanabilirdi.

41 John Leslie değerin, varoluşu açıklayabÎleceği ihtimalini savunur. Bkz. "The Theory that the World Exists because it Should", *American PhÎosophical Quarterly* 7 (1970): 286-298, ve *Infinite Minds: A PhÎosophical Cosmology* (Oxford: Clarendon, 2001).

7

Şimdiye dek problemi bilinçli deneyimin fiziksele indirgenemez olduğunun altını çizerek ele aldım. Ancak insan bilincinin sadece pasif olmadığını, fakat zihnin hem davranışta hem de düşüncede dünyayı ve kendi amaçlarını yansıtma kapasitesi olan yönelimsellikle donatıldığını ifade ettim. Yönelimselliğin salt fiziksel bir evrende farkına varılamayacağını ve kavranamayacağını iddia etmek, aynı iddiayı bilinçlilik için yapmaktan daha tartışmalı olabilir. Ne var ki, inandığım üzere yönelimsellik, düşünce ve davranış psikofiziksel olarak indirgenemez ise ve ayrıca sadece bilinçli varlıkların hayatlarında söz konusuysa, bu durumda onlar da zihinsel bir açıklamanın açıklık getirmesi gereken daha büyük açıklamanın bir bölümünü oluştururlar. Bu konu ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır. Bilincin organizmaların hayatta kalmasındaki rolünün yönelimsellikten ayrılmaz olduğuna inanıyorum: Algı, inanç, istek ve davranış ve son olarak nedenden ayrı tutulamaz. Eğer zihin doğal düzenin bir parçası olarak kabul ediliyorsa, zihinsel yapının ortaya çıkması tümüyle temel ilkelerle açıklanmalıdır.

Felsefe bu gibi açıklamalar üretemez; sadece büyük eksikliklerine ve bu açıklamaları şu an mevcut olan malzemelerle oluşturmanın önündeki engellere dikkat çekebilir. Ancak klasik düalizmden farklı, yeni bir bütünsel natüralist açıklama bulma amacından vazgeçmememiz gerektiği görüşündeyim. Böyle bir teoriye hemen ulaşılamaz. Birçok aşama ve uzun bir süre gereklidir başlangıç noktası bizim ve bizimle yakından ilişkili organizmalardaki bilinçli durumlar ve beyin durumları arasındaki ilişkideki düzenler hakkında oldukça genişletilmiş, deneyime dayanan bir düşünce olmalıdır. Ancak bundan sonra bu gibi kanıtlara dayanan

bir temelle indirgemeci hipotezler oluşturulabilir. Ancak sadece nörofizyolojik değil, ayrıca aklımızın bir köşesinde uzun vadeli ütopik bir hedefle evrimsel bir araştırma yapmanın mantıklı olduğuna inanıyorum. Kendimizi ve diğer bilinçli organizmaları, evrenin hem fiziksel hem de zihinsel özelliğinin kendine özgü dışa vurumları olarak görmemizi sağlayacak bir düşünce biçimi arayışında olmalıyız. Hayatın sadece fiziksel bir olgu olarak düşünüldüğünde bile anlamak için yeterince zor olduğu ve zihnin bekleyebileceğini söyleyerek karşı çıkanlar olabilir. Ancak hayatla ilgili herhangi bir teoriye bilinçliliğin gelişimini de açıklaması gerektiği yönünde bir ekleme yapılması, problemi daha da içinden çıkılmaz yapmayabilir. Belki de tam tersi, zihni açıklamak için gereken doğal düzenin ek özellikleri en sonunda hayatın açıklanmasına da katkıda bulunabilir. Bir teorinin açıklaması gerekenler arttıkça, gücü de o oranda artmalıdır.

Biliş

1

Bu bölümde farklı bir anti-indirgemeci tartışma türünü ve sonuçlarını ele almak istiyorum. Bilinçlilik indirgenemez öznel yapısı nedeniyle evrimsel indirgemecilik için sorun teşkil eder. Bu, büyük olasılıkla tüm hayvanlarda bulunan en ilkel duyusal bilinç türleri için bile geçerlidir. Şimdi ele almak istediğim problem insanla sınırlı olmakla birlikte kökenleri başka birkaç türde de bulunan, düşünce, akıl yürütme ve değerlendirme gibi zihinsel işlevlerle ilgilidir. Bunlar duyularımız ve içgüdülerimizle sahip olduğumuz dünyayla ilgili doğrudan bakış açısının sınırlarını aşmamızı, doğanın ve değerin daha büyük nesnel gerçekliğini keşfetmemizi sağlayan işlevlerdir.

Bilginin bilgisayarla ilişkilendirilmesinin bir metafor olduğunu ve üst düzey bilişsel kapasitelerin sadece bilinçli bir varlıkta bulunabileceğini varsayacağım (bu kapasitelerin kullanılmasının bazen bilinçsiz olup olmadığı sorusunu bir kenara bırakarak). Bu varsayım söz konusu kapasitelerin tek başına fen bilimleriyle anlaşılamayacağı ve var olmalarının da evrim teorisinin fiziksel indirgemeci versiyonu tarafından açıklanamayacağı anlamına gelir. Ne var ki şimdi ele almak istediğim problem bunun ötesindedir. Bu

kapasitelerin yapısı ve bizi dünyayla ilişkilendirme biçimleri ile ilgilidir. Nasıl bir durum içinde olduğumuz ya da nasıl davranmamız gerektiği hakkında düşünürken yaptığımız şey, bilincin indirgenemez olmasını gerektiren nedenlerden farklı sebeplerle, indirgemeci natüralizmle bağdaşmaz. Söz konusu olan sadece düşüncenin öznelliği değil, fakat öznelliği aşma ve problemi ortaya koyan şeyin ne olduğunu nesnel bir şekilde bulma kapasitesidir.

Düşünce ve akıl yürütme, düşünen kişinin inançlarından ve hatta ait olduğu düşünür grubundan bağımsız bir şeyden dolayı doğru ya da yanlıştır. Etrafımızdaki dünya hakkında, zamandan bağımsız mantık ve matematik kavramları hakkında ve neyi yapmanın doğru olduğu hakkında doğru inançlar oluşturma kapasitesine sahip olduğumuzu düşünürüz. Bu kapasiteleri mutlak ve hatasız olarak görmemekle birlikte, nesnel anlamda çoğunlukla güvenilir olduklarına ve bize bilgi sağlayabileceklerine inanırız. İnsan hayatının doğal, içsel bakış açısı dünyanın gerçek olduğunu, hem teorik hem de pratik birçok sorunun doğru cevapları olduğunu ve eğer uygulayacak olursak bizi bu soruların doğru cevaplarına götürebilecek düşünce normları olduğunu varsayar. Bu normları uygulamanın, bildiğimiz değerler ya da nedenlere uygun ve doğru şekilde davranmak olduğunu varsayar. Matematik, bilim ve etik bu normlar üzerine inşa edilmiştir.

Tüm bunların geleneksel natüralist açıdan bir anlam ifade etmesi zordur. Çoğunu yanılgı olarak görmeye hazırlıklı olmadıkça, doğa düzeniyle ilgili görüşlerimizin sadece fenomenolojik bilinçliliğin kaynaklarını –his, algı ve duygu– değil, aynı zamanda bu başlangıç noktalarının ötesini düşünme kapasitemizin kaynaklarını da içerecek şekilde genişletilmesi gerektiğini gösterir. Sorulması gereken zihnin

tümüyle doğanın bir ürünü olarak nasıl anlaşılabileceği, daha doğrusu doğanın zihni meydana getirme becerisine sahip bir sistem olarak nasıl anlaşılacağıdır.

Problem birçok başka hayvanda da olan algısal, duygusal ve arzuya yönelik temel bilinçlilik türleriyle ilgili değildir. Bu zihinsel işlevlerin bizi etrafımızdaki dünyayla karmaşık bir ilişki içine soktuğu söylenebilir, ancak materyalist versiyonun bir şekilde bu işlevlerin bilinçli yapısını açıklayabilen bir şeye dönüşmesi şartıyla, prensipte evrimsel olarak açıklanabilirler. Son bölümde belirttiğim gibi, eğer bu deneyimler evrim listesine bir şekilde eklenebilirse, yaratıkların dünyada yolunu bulmasını, tehlikelerden kaçınmasını, yiyecek ve barınacak yer bulmasını ve üremesini sağlamaktaki rolleri bu yaratıklara potansiyel olarak uyum becerisi verir ve dolayısıyla doğal seleksiyon için aday yapar. Algı ve arzunun, yaratıkların dünyada hayatta kalmasını sağlaması için belirli doğruluk standartlarını karşılaması gerekir: Zararlı olandan kaçınmamızı ve faydalı olanın peşinden gitmemizi, benzer şeylere benzer şekilde ve farklı şeylere farklı şekilde tepki vermemizi sağlamaları gerekir. Ne var ki çoğu yaratık için nesnellik bundan öteye gitmez. Onların hayatları görünüşler dünyasında yaşanır ve daha nesnel bir gerçeklik fikrinin hiçbir anlamı yoktur.

Ancak görünüş ve gerçeklik arasındaki farkı ve algının, arzunun ve duygunun bize söylediklerinin ötesine uzanan nesnel gerçeklere dayanan ve pratik doğrunun varlığını fark ettiğimizde, bizim gibi yaratıkların bu doğruya ulaşma becerisi ya da hatta bunun hakkında düşünmesi bile, bir açıklama gerektirir. Bu açıklamanın önemli bir noktası, dili ve onun sayesinde mümkün olan kişilerarası iletişim, gerekçelendirme ve eleştiride bulunma becerilerini edinmiş olmamızdır. Ancak dili bu şekilde edinme ve kullanma

becerimizin açıklanması benzer sorunlara yol açar, çünkü dil kurallarla yönetilen yetilerin en önemlisidir. Bir dili edinmek kısmen gerçekliği anlamamızı sağlayan bir kavramlar sistemi edinmektir.

Bu noktada önceden bahsettiğim hayatın kaynağıyla ilgili olasılıkları ve rastgele mutasyon ve doğal seleksiyonun dünyadaki yaşamın evrimsel tarihini açıklamaktaki yeterliliği hakkındaki tüm problemleri bir kenara bırakacağım. Bu problemler bitkilerin ve basit hayvanların evrimi için çözülebilse bile sormak istediğim soru hala cevapsız kalmaktadır. Ayrıca tartışma adına, bilincin ortaya çıkmasına açıklama getirebilmek amacıyla evrim teorisinin anti-indirgemecilikle uyumlu bir şekilde yeniden biçimlendirilebileceğini varsayacağım. Şimdi yöneltmek istediğim soru, bilişsel kapasitelerimizin artık salt materyalist olmayan, fakat Darwinci yapıyı koruyan bir evrim teorisi çerçevesine dahil edilip edilemeyeceğidir. Bu hipotetik bir sorudur çünkü böyle bir teori var olmayabilir. Ancak ben varmış gibi konuşacağım.

Problemin iki yönü vardır. İlki, doğal seleksiyon sürecinin, başlangıçtaki görünüşlerin çok ötesine uzanan bir gerçekliğin doğruluğunu mantıkla keşfetme kapasitesine sahip yaratıklar meydana getirmiş olmasıyla ilgilidir – bilim, mantık ve etikte yaptığımızı düşündüğümüz gibi. Tarih öncesi geçmişte uyum başarısı seçiliminin, o dönemde hayal bile edilemez olan teorik bilgi arayışlarında etkili olan kapasiteleri belirlemiş olması gerektiği akla yatkın mıdır? İkinci problem, bu faaliyetlerin temeli olan mantık yetisini natüralizmle ilişkili bir şekilde anlamaktaki güçlüktür. Özellikle zor olan ikinci soruya geçmeden önce ilk probleme verilen olası bir cevabı ele alarak başlayacağım.

2

İlk problem sadece ve sadece realist görüşle ilgili olarak ortaya çıkar. Evrimin bazı insanlara fizik ve kimya yasalarını keşfetme kapasitesini ve diğer insanlara bunları anlama kapasitesini vermiş olmasının nasıl mümkün olduğunu bilmek isteriz. Eğer gerçek, düşünceden bağımsız fiziksel bir dünya, matematiğin düşünceden bağımsız doğruları ve etik ile pratik mantığın düşünceden bağımsız doğruları yoksa, bunlar hakkında nasıl bilgi edinebildiğimizi açıklama sorunu da yoktur. Anti-realist görüşe göre bilimsel ya da ahlaki doğruluk, davranışlarımızın onunla uyumlu ya da uyumsuz olabileceği bağımsız bir şey olmaktan çok, sistematik bilişsel ya da arzu ve dürtülerle yönetilen davranışlara dayanır. Söz konusu "dünyalar" tümüyle sadece insan tarafından oluşturulmuş yapılardır. Şu halde davranışların –bilimsel teorilerimiz de dahil– nasıl oluştuğuna dair bir açıklamanın kabul edilebilir olması için, bu davranışların nesnel doğruluğunu açıklaması gerekmeyecektir (bununla birlikte onların içsel tutarlılıklarını açıklaması gerekir).

Bu tür bir antirealizm, bilime kıyasla ahlakla ilgili olarak daha ciddi bir seçenektir. Ahlaki realizmin kabul edilebilir olmadığını çünkü evrim teorisinin yetilerimiz için var olan en iyi açıklama olduğunu ve eğer düşünceden bağımsız ahlaki doğruluk diye bir şey varsa, onu nasıl keşfedebileceğimiz hakkında evrimsel bir açıklamanın yapılamayacağını savunanlar olabilir ve bu anlaşılabilir bir savunmadır.[42] Ancak bilimsel realizmden benzer nedenlerle vazgeçmek sorunlu olurdu çünkü bu durumda kişinin evrim teorisi hakkında

42 Bkz. Sharon Street, "A Darwinian DÎemma for Realist Theories of Value", *PhÎosophical Studies* 127 (2006): 109-66. Bu konuyu bir sonraki bölümde ele alacağım.

da antirealist olması gerekir. Bu, evrim teorisinin bilimsel realizmle bağdaşmadığı ve realist yolla anlaşılamaz olduğu anlamına gelir, ki bu da fazlasıyla güçlü ve kesin bir sonuç gibi görünmektedir. Bilimsel natüralizmi doğa bilimi hakkında antirealist olmak için zemin olarak almak, tutarsızlık noktasına varan bir tuhaflık olurdu.

Realizm varsayımını yerinde bırakırsak, ilk probleme verilebilecek en iyi natüralist cevap şu olurdu: Evrim teorisi ve özellikle de evrimsel psikoloji, bilişsel kapasitelerimizin başarısı hakkında inandırıcı ve güvenilir bir açıklama getirme gücüne sahiptir. Doğalcı epistemolojinin amacı budur. Bu görüşün amacı, anlık uyum değerleri için seçilmiş olan doğuştan gelen zihinsel kapasitelerin nasıl aynı zamanda yasayla yönetilen bir doğa düzeni hakkında doğru teoriler üretebildiğini, genişletilmiş kültürel evrim tarihi ile açıklamaktır. Evrimsel açıklamanın dolaylı bir açıklama olması gerekecektir, çünkü bilimsel bilgi onu üretmiş olan kapasitelerin seçiliminde hiçbir rol oynamamıştır.

Hikâye kabaca şu şekilde ilerler. Vahşi doğada bile hayatta kalına değeri olan sadece algı ve edimsel koşullanma değildir. Deneyimden genelleme yapma kapasitesi ve bu genellemelerin ya da genel beklentilerin, sonrasında deneyim tarafından onaylanıp onaylanmadığını hesaba katmak da bir uyum becerisidir. Tutarsızlıklar ortaya çıktığında inandığımız şeylerde değişiklik yaparak inanışımızdaki mantıksal tutarlılığı muhafaza etme yönündeki temel eğilim de öyledir. Oldukça önemli başka bir adım da, bireysel gözlemleri kişinin sadece kendi algısında tutarsızlığa yol açan görünüşlere ilişkin olarak değil, şeylerin başkalarına nasıl göründüğünü dikkate alarak düzeltmesi kapasitesidir. Bu başka zihinlerin farkında olmayı gerektirir ve uyum sağlama potansiyeline sahip bir kapasite olduğu açıktır. Ayrıca bu

kapasitelerin erişim alanı, bilginin topluca yaratılmasını, biriktirilmesini ve aktarılmasını sağlayan dil yardımıyla büyük ölçüde genişletilebilir ve planlı olarak kullanılabilir. Dil sayesinde alternatif olasılıkları zihnimizde tutabilir, başkalarıyla paylaşabilir ve başka gözlemlerle tutarlı olmalarına ya da olmamalarına dayanarak aralarında bir seçim yapabiliriz. Dolayısıyla ampirik öngörüler gerektiren karmaşık bilimsel teoriler, kendimizin ve başkalarının deneyimlerinden bir şeyler öğrenmek gibi uyum sağlama kapasitesinin uzantılarıdır.

Bu hikâye büyük ölçüde, karmaşık soyut yapıları dil sayesinde mantıken kavramayı sağlayan algısal olmayan tasvirler yapabilme kapasitesinin biyolojik bir kaynağı olduğu varsayımına dayanır. Bunun tarih öncesi günlük yaşamda hayatta kalma değeri olan becerilerin bir göstergesi olup olmadığına nasıl karar verilebileceğini söylemek kolay değildir. Modern fizik teorilerinin matematiksel karmaşıklığı göz önüne alındığında oldukça ihtimal dışı görünür, ancak savunmak yine de mümkün olabilir.

Evrim teorisi ve ahlaki realizm arasındaki uyum hakkında bile benzer bir hikâye anlatmak mümkündür. Alışılmışın aksine, doğuştan gelen özgecil eğilimler hakkında temelde kayırmacı bir yorum getiren sosyobiyolojiye başvurmayı düşünmüyorum. Sosyal yaratıklardaki dayanışma eğiliminin grup seçilimiyle olduğu yönündeki açıklamaya başvurmayı da düşünmüyorum.[43] Daha ziyade başka alanlarda kullanılanlara benzeyen rasyonel araçlarla keşfedilen genel değer ilkelerine başvuracağım. Değerin –kendimiz ve yakınlarımız için neyin iyi ya da kötü olduğu– anlık etkileri olan doğuştan

43 Bkz. EllÎt Sober ve David Sloan WÎson, *Unto Others: The EvolutÎn and Psychology of Unselfish BehavÎur* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998).

gelen arzuların ve nefretlerin anlaşılmasından başlayıp, daha geniş, ilkelere dayanan normatif bir alanı ya da bu doğrudan aşikar olan değerlerin bulunduğu pratik mantık alanını keşfetmek mümkündür, yine genelleme yapma kapasitesi ve tutarsızlıktan kaçınma eğilimi ile.

Genelleme yapmak gelecekte karşımıza çıkabilecek deneyimlerdeki, bu deneyimlere giden yollardaki ve bizim dışımızdaki yaratıkların yaşamlarındaki değer olgusunun farkına varılmasına neden olur. Bu değerler iyinin ve kötünün ekstra özellikleri değil, daha ziyade şunun gibi doğrulardır: Eğer yaptığım bir şey başka bir yaratığın acı çekmesine neden olacaksa, bu onu yapmamak için bir neden sayılır. Bunu kendi acı çekmemin değersizliğinden genelleme yaparak anlayabilirim ve daha genel bir doğru olduğunun farkına vardığımda, beni harekete geçiren nedenler değişecektir. Eğer genel nesnel davranış normları varsa, fizik yasalarından daha doğuştan olmasalar bile, bu tür bir düşünce biçimi onları keşfetmemizi sağlayacaktır. Bilimde olduğu gibi buluşlar yapma süreci dil, kişilerarası iletişim ve kültürel hafiza olmadan imkansız olurdu. İki durumda da kullanılan temel kapasiteler aslında uyum sağlama kapasitesine sahip olmasına rağmen, böyle bir bilginin uyum başarımı artırıp artırmadığından tamamen bağımsız bir şekilde, geniş doğruluk alanları keşfetmek adına başlangıç noktalarımızın ötesine geçmemize izin verirler.

Tüm bunlar oldukça tartışmalıdır, ancak birçok evrimsel yorumdan daha tartışmalı oldukları söylenemez. Mutasyonların ve genotipik farkların kaynakları ne olursa olsun, sadece fiziksel yapılar yaratmakla kalmayıp aynı zamanda davranışın gerçekleşmesinde önemli rolleri olan fenomenolojiyi, arzu ve nefreti, başka zihinler hakkında farkındalığı, simgesel tasvirleri ve mantıksal tutarlılığı

meydana getirmelidir. Zihin-beden problemine tüm bunlara izin veren evrensel bir çözüm getirebileceğimizi varsayarsak, hikâyenin geri kalanı nesnel bilimsel ve ahlaki doğruluk bilgisinin, eğer böyle şeyler varsa, daha gündelik uygulamalarda en azından hayatta kalmaya ters düşmeyen kapasitelerin kullanılmasından kaynaklanabileceğini akla getirir. Evrimsel çerçeveyi mantıklı buluyorsak aşılması güç bir olasılık problemi de söz konusu olmayabilir.

3

Ne var ki tartışma adına bu tür bir evrimsel açıklamanın doğru olduğunu farz etsek bile, temel akıl yürütme kapasitelerimizi bu şekilde düşünmek konusunda başka bir problem daha vardır. Bu problem algı ve arzularımız ile ilgili sistemlerimize mantık çerçevesinde nasıl yaklaştığımızı, akıl yürütmemize yönelik yaklaşımımızla karşılaştırırsak ortaya çıkar. Bu yukarıda belirtilen ikinci probleme –mantığı natüralizmle ilişkili bir şekilde anlama güçlüğüne– neden olacaktır.

Eğer bilinçliliği evrim hikâyesine dahil etmek için bir yol olduğunu varsayarsak, bu durumda görsel sistemimizin, diğer türlerin görsel sistemleri gibi, doğal seleksiyon tarafından şekillendirildiğini anlayabiliriz. İnsanın görme gücünün incelikleri atalarımızın hayatlarında önemli olmuş olan dünyayla ilgili durumlardan ve bakış açılarından etkilenir. Bu, aksi kanıtlanmadıkça doğru olduğuna inandığımız duyusal kanıtlara güvenmeye devam etmemize izin verir, bu kanıtların bazen yanıltıcı, seçmeli ya da bozulmuş olacağının ve biyolojik atalarımızın belli işaretlerini taşıdığının farkında olarak.

Benzer bir şey olasılıklarla ilgili sezgisel değerlendirmelerimize ya da bazı sezgisel değer yargılarımıza yönelik yaklaşımlarımız (örneğin, intikam arzusu) için de mümkündür. Bu sezgileri işlenmemiş ancak doğal seleksiyon tarafından şekillendirilmiş, atalarımızın yaşadığı ve öldüğü koşullarda uyum başarısını artıran, faydalı ve düşünsel olmayan tepkiler olarak düşünebiliriz. Aynı zamanda, düzeltilmeleri ya da bastırılmaları gerekebileceğini fark edebiliriz. Kendimizle ilgili bu evrimsel farkındalık, açlık, korku, şehvet ve öfke gibi doğal eğilimlerimize yönelik düşünsel yaklaşımlarımızın ortak noktasıdır.

Ancak doğuştan gelen eğilimlere mantık çerçevesinde objektif bir şekilde yaklaştığımızda, dolaylı olarak bu objektif yaklaşımdan uzak bir düşünce biçimi kullanırız. Algıyı düzeltmek için ölçü sistemlerine ya da sezgisel beklentileri düzeltmek için olasılık hesaplamalarına ya da içgüdüsel dürtüleri düzeltmek için ahlaki veya geleceğe dönük akıl yürütmeye dayandığımızda, vardığımız sonuçları başlı başına haklı çıkaran ve otoritelerini biyolojik kaynaklarından almayan sistematik nedenlere göre davrandığımızı düşünürüz.[44] Ancak bu şekilde desteklene*mezler*. Otoritelerini kültürel kaynaklarına da borçlu değildirler; aksine, gelişimlerine yol açmış olan kültürel tarihin gelişim süreci olarak onaylanmasının ve geçerli görülmesinin nedeni bu yöntemlere sadece değerlendirmelerimizin doğruluklarını artırmak için yol açmış olmasıdır.

Kişinin görme duyusuna güvenmesi ile mantığına güvenmesi bir açıdan birbirine benzerdir: Her iki durumda da duyulan güven doğrudandır. Bir ağaç gördüğümde, görme

---

44. Bkz. *The Last World* (New York: Oxford University Press, 1997) çalışmamın son bölümü; orada yöneltmiş olduğum soruları tartışmaya burada devam ediyorum.

deneyimimden ağacın varlığına dair yaptığım çıkarım, sonucuna inanmaktan kendimi alamadığım için yaptığım mantıksal bir çıkarımdan daha fazlası değildir. Ne var ki önemli bir fark söz konusudur: Algı konusunda yanılmış olabileceğimi fark edebilirim, ancak düşünce durumunda, kendimi Darwinci doğal seleksiyonun ürünü olarak düşünsem bile, yine de duyularımın sağladığı kanıta inanmakta çoğunlukla haklıyımdır, çünkü bu etrafımdaki dünyanın tam ve kesin yansımasının evrim tarafından bu işlevi yerine getirmek için şekillendirilmiş duyulardan kaynaklandığı yönündeki hipotezle tutarlıdır. Bu, radikal şüpheciliği reddetmek anlamına gelmez, çünkü evrim teorisi, tüm bilimler gibi, duyuların sağladığı kanıta dayanır. Ancak dünyadaki yerimle ilgili bu kanıtın genel güvenilirliğiyle tutarlı olan bir resim sunar.

Buna karşın akıl yürütme durumunda, eğer yeterince temel bir akıl yürütme söz konusuysa, sadece gerçeği doğrudan kavradığım düşünülebilir. Hem mantıksal bir çıkarım yapmaktan kaçınıp hem de mantıksal düşünce süreçlerimin güvenilirliğinin, evrimin onları kesinlik için seçtiği hipoteziyle tutarlı olduğu düşüncesiyle bu çıkarımı onaylamak mümkün değildir. Bu, mantıksal iddianın gücünü ciddi anlamda azaltmak olurdu. Dahası bu açıklamanın oluşturulmasında, paralel bir açıklama olan duyuların güvenlirliği açıklamasında olduğu gibi, tutarlılık ve tutarsızlık hakkındaki mantıksal değerlendirmeler bu nitelikler ve sınırlamalar olmadan, gerçeğin doğrudan kavranması olarak yapılmalıdır. "Mantığıma güvenmek, *bu yargı da* dahil, akla yatkındır çünkü evrimsel bir açıklaması olmasıyla tutarlıdır" şeklinde düşünmek mümkün değildir. Dolayısıyla mantığın alanıyla ilgili herhangi bir evrimsel açıklama, mantığın geçerli ve doğru olduğu varsayımına

dayanır ve döngüsellik olmadan mantığı onaylaması mümkün değildir.

Eninde sonunda kişinin kendisini evrimsel natüralist açıdan anlama çabası, başlı başına geçerli olduğu düşünülen bir temele –o olmadan evrimsel düşüncenin mümkün olamayacağı bir şeye– dayandırılmalıdır. Düşünce bizi görünenin ötesinde, sadece biyolojik kaynaklı eğilimler olarak göremeyeceğimiz bir şeye götürür, güvenilirliğine başka zeminlerde karar verebileceğimiz bir şeye. *Eğer* mantıksal doğrular varsa, doğal seleksiyon pekala onları fark etme kapasitesi vermiş olabilir, diye düşünmek yeterli değildir. Mantığıma güvenmek için dayanağım bu olamaz, çünkü bu düşünce bile dolaylı olarak mantığa dayanır.

Dünyayı tasvir ederken ve ona tepki verirken doğuştan gelen eğilimlerimizin ötesine geçmemizi sağlayan kapasitelerin atalarımızda ortaya çıktığını ve ilerleyen nesillerde de muhafaza edildiğini varsayabiliriz. Bu kapasitelerin ortaya çıkması evrim süreciyle birleştirilmelidir, zira uyum başarısına aykırı değildirler ve bu nedenle de doğal seleksiyon tarafından yok edilmezler. Bu kadarı mantıklı görünür. Ancak onları sadece ek içgüdüsel eğilimler olarak göremeyeceğimiz düşüncemde haklıysam, bu kapasitelerin ne olduğu hakkında başka bir açıklamaya ihtiyaç vardır.

Bilinç sadece fiziksel evrimin bir uzantısı ya da karmaşıklığı olarak açıklanamayacağı gibi mantık da sadece bilinçliliğin bir uzantısı ya da karmaşıklığı olarak açıklanamaz. Rasyonel kapasitemizi açıklamak, bilincimizi ve onun uyum becerisine sahip türlerini açıklamak için ihtiyaç olanlara ek bir şey gerektirecektir, farklı düzeyde bir şey. Mantık bizi görünenin ötesine götürebilir, çünkü yalnızca sınırlı bir fayda sağlamaktan çok tamamen genel bir geçerliliğe sahiptir. Eğer mantığa sahipsek, evrimsel kaynaklarıyla ilgili bir

teoriyle ya da dışarıdan başka herhangi bir görüşle doğrulanamayacağını veya çürütülemeyeceğini biliriz. Kendimizi bundan uzakta tutamayız. Descartes'ın fikri bu yöndedir.

Böyle bir şeyin evrim listesinde ortaya çıkması, uyum değerini sınırlı bir şekilde kanıtlamış olurdu. Sonrasında kültürel olarak yayılarak kullanılması ve gelişmesiyle, şu anki önemli otorite konumuna yükselmiş olabilirdi; algının, içgüdünün ve sezginin önceki telkinlerini düzelterek ve çoğunlukla geçersiz kılarak ve başka herhangi bir şey tarafından düzeltilmeye tabi olmayarak. Güçlendirilmesi ve daha eski içgüdüler üzerindeki nihai hakimiyeti anlaşılabilir – şayet mantık diye bir şeyin nasıl ortaya çıktığını anlayabilirsek.

4

İkinci problem şudur: Düşünme öncesi doğuştan gelen eğilimlerimiz tarafından sağlanan görünüşler dünyasından nesnel gerçeklik dünyasına geçmemizi hangi yetimiz sağlar? Ve bu yetiyi anlamak için biyolojik hikâyeye bilincin yanı sıra ne eklemiz gerekir?

Mantığı diğerlerinden ayıran şey, bizi gerçeklikle doğrudan ilişkilendirmesidir. Algı bizi gerçeklikle sadece dolaylı olarak ilişkilendirir. Bir ağaç gördüğümde onu görürüm, çünkü oradadır, ancak sadece orada olması yetmez. Algı bir kavrama biçimi değildir: Ağacın varlığı doğrudan doğruya hemen kavranmaz, düşünceden çok önce gerçekleşiyor gibi görünse bile. Daha ziyade onu görürüm, çünkü ağaç görsel sistemim sayesinde bende zihinsel bir etki yaratır, ki bu sistemin fiziksel nesneler tarafından yansıtılan ışığa bu şekilde reaksiyon vermek üzere doğal seleksiyon tarafından şekillendirildiğini varsayabiliriz. Böyle bir sisteme sahip

olmak, diğer algısal ve güdüsel eğilimlerle birlikte, dünyada hayatta kalabilmemi sağlar. Dolayısıyla bir ağaç gördüğümde, onu orada olduğu için görmemden daha karmaşık ve dolaylı bir durum söz konusudur.

Ancak inandığım şeyler arasında bir tutarsızlık fark ettiğimi ve en azından birinden vazgeçmem gerektiğini "anladığımı" varsayalım. (Sabah erken saatte arabamla güneye doğru gidiyorum ve güneş sağ tarafımdan doğuyor.) Bu durumda, inandığım şeyler birbiriyle çeliştiğinden tümünün doğru olamayacağını anlarım, çünkü durum ortadadır. Bunu doğrudan kavrarım. Bir tutarsızlıkla karşı karşıya kaldığımda, bundan kaçmak için inandığım şeyleri değiştirmek gibi zorunlu bir ihtiyaç hissettiğimi söylemek yeterli değildir, ki bu ihtiyaç tutarsızlıktan kaçınmanın, tıpkı yılanlardan ve uçurumlardan uzak durmak gibi, atalarımın uyum sağlama başarısını artırdığıyla açıklanır. Bu, tutarsızlığın imkansızlığının, onun doğru ya da gerçek olamayacağı inancımı nasıl açıkladığının dolaylı bir açıklaması olurdu. Ancak atalarımızın yenik düştüğü kimi mantıksal fobi ve içgüdüleri biz bugün aşmış bulunuyoruz: Bir tutarsızlığı sırf onun imkansız olduğunu anladığımız için reddederiz ve mantıksal bir gerekliliği sırf onun mutlaka doğru olduğunu anladığımız için kabul ederiz.

Sıradan algıda (kabaca) gerçekliği koruyan bir algoritma tarafından yönetilen bir mekanizmaya benzeriz. Ancak akıl yürüttüğümüzde, bu akıl yürütmenin sonucu olan algoritmanın, gerçekliği koruyan bir algoritma olduğunu anlayan bir mekanizmaya benzeriz. Zihinlerimizi dünyanın rasyonel düzeniyle ya da en azından bu düzenin sonrasında daha fazlasına ulaşmak için kullanılabilecek temel öğeleriyle doğrudan temasa geçiren bir şey olmuştur. Bu, bazı inançların genel hipotezlerle uyumlu olup olmadığını gösteren kavramlara

sahip olmamızı sağlar. Düşünme öncesi izlenimlerimizi, dünyayla ilgili kısmi ve bakış açımızla ilişkili düşünceler olarak görerek başlamamız gerekir, işte ancak o zaman mantık ve hayal gücünü bu kısmı içerebilen ve açıklayabilen daha geniş bir kavram oluşturmak için kullanabiliriz. Bu olgu için olduğu kadar değer için de uygulanabilir. Süreç hataya oldukça açıktır, ancak çok daha az kesin akıl yürütmelerin dayandığı tartışmasız bir temel olmadan buna kalkışmak bile mümkün olmaz. Akıl yürütmeyle ilgili eleştiri ve düzeltmelerde son söz daima mantığa aittir.

Bu şu anlama gelir, insan zihnini doğa düzenine dahil etmeyi umuyorsak, sadece algı, duygu, arzu ve nefrette rol oynayan bilinci değil, aynı zamanda nedenlerin farkında olunmasıyla inanç ve davranışın bilinçli olarak kontrol edilmesini de açıklamamız gerekir: Tutarsızlıktan kaçınmak, özel durumları genel ilkelerin altında toplamak, genel ilkeleri özel gözlemlerle doğrulamak ya da boşa çıkarmak, vb. Bu, kişinin sadece kendi izlenimleriyle değil aynı zamanda nesnel doğrularla yönlendirilmesidir. Bu bir tür özgürlüktür – doğuştan gelen algısal ve güdüsel eğilimlerle birlikte koşullanmanın hakimiyetinden düşünsel bilinç sayesinde edindiğimiz özgürlük. Rasyonel yaratıklar bu etkilerden bir adım geri durup kendi kararını vermeye çalışabilir. Böylesi bir özgürlüğün nedensel determinizmle bağdaşıp bağdaşmadığı sorusunu bir kenara bırakıyorum, ancak sadece fiziksel olarak analiz edilemeyecek bir şey gibi durmaktadır ve dolayısıyla daha pasif bilinçlilik türleri gibi sadece fiziksel bir açıklama da yapılamaz.

Güneş sağımdan doğduğunda güneye değil kuzeye gidiyor olmam gerektiğine karar verirsem, bunun nedeni güneye gittiğim inancımın bu gözlemle ve dünyanın dönüş yönü hakkındaki bilgilerimle tutarlı olmadığının farkına

varınamdır. İnandığım şeyden vazgeçerim çünkü onun doğru olamayacağını anlarım. Gelecekte getireceği kazanç benim için şu an harcayabileceğim şeylerden daha değerli olduğu için paramı emeklilik hesabına yatırırsam, bunu yapmanın iyi bir şey olduğunu düşündüğüm için yaparım. Veraset ve intikal vergisinin kaldırılmasına karşı çıkarsam, bunun nedeni mülkiyet haklarının sadece bireysel haklara göre değil ayrıca adil bir şekilde düzenlenmesi gerektiğini düşünmemdir. Nedenler alanında faaliyet gösteririm.

Mantık ve dilin biyolojik tarihte ortaya çıkması, var olan açıklama biçimleri açısından tamamen oluşumcu bir şey gibi görünür – eğer düşündüğüm gibi davranışsal olarak anlaşılamaz ise. Bilinç gibi mantık da hem yapısal hem de tarihsel açıklama için sorun teşkil eder. Bilinçli yaratıkların ortaya çıkmasından çok sonra oluşmuş olmakla birlikte mantık, bilinçliliğin temel bir gelişimi gibi görünmektedir ve bu tarihin bir parçası olarak anlaşılabilir olmalıdır. Bilinç gibi mantık da ona sahip olan organizmaların fiziksel yaşantısından ayrı tutulamaz, çünkü algı ve doğal arzular tarafından sağlanan malzemeye göre hareket eder ve davranışı hem doğrudan hem de dolaylı olarak kontrol eder. Bununla ilgili herhangi bir görüş, fiziksel organizmaları ve aynı zamanda gelişimleri hakkındaki düşüncelerimizi de büyük ölçüde değiştirecektir.

Belli yaratıkların yaşamlarında bulunan bilincin, bakış açısı olmaktan çıkıp hem bireysel ve hem de farklı özneler tarafından kavranabilen nesnel dünyayı içerecek şekilde genişlemesi büyük bir bilişsel değişimdir. Başlangıçta biyolojik evrimsel bir süreç olmasına rağmen insan türüyle birlikte aynı zamanda kolektif kültürel bir sürece dönüşmüştür. Her birimizin hayatı, evrenin adım adım uyanış ve kendisinin farkına varış sürecinin bir parçasıdır.

5

Dolayısıyla her şeyin teorisi, sadece hayat olmayan bir evrende çoğalabilen organizmaların ortaya çıkması ve evrimle giderek işlevsel bir karmaşıklığa ulaşmalarını değil; sadece bu organizmalardan bazılarının bilinçli olması ve bu bilinçliliğin yaşamlarındaki merkezi rolünü değil; ayrıca bilincin nesnel gerçekliği ve nesnel değeri kavrayabilen bir aşkınlık aracına dönüşmesini de açıklamalıdır.

Eğer akıl yürütme diye bir şey varsa bazı şeyler varsayılabilir. Birincisi, nesnel, zihinden bağımsız farklı türde doğrular vardır: Bilimsel yasalar dahil olmak üzere doğal dünya hakkındaki gerçeklere dayanan doğrular, mantık ve matematiğin daimi ve vazgeçilmez doğruları; değerlendirmeye açık ve ahlaki doğrular. İkincisi, nesnelerin bize başlangıçta nasıl göründüğünden başlayarak, mantığı bu nesnel doğrulardan bazıları hakkında haklı inançlara ulaşmak için kolektif olarak kullanabiliriz – fakat bu inançlardan bazıları muhtemelen yanlış olacaktır. Üçüncüsü, bu inançlar bir araya geldiğinde yaptıklarımızı doğrudan doğruya etkileyebilir. Dördüncüsü, keşfetme ve harekete geçme süreçleri zihinsel olmasına rağmen organizmalardaki fiziksel süreçlerden ayrı tutulamaz.

Eğer akıl yürütme becerisine sahip organizmalar varsa, bu organizmaların var olma olasılığının baştan beri söz konusu olması gerektiği elbette ki doğrudur. Ancak eğer doğa düzenine inanıyorsak, o halde sonuçta rasyonel varlıklar meydana getiren dünya ile ilgili bir şey bu olasılığı açıklamalıdır. Dahası rasyonel varlıkların sadece olabilirliğini değil, aynı zamanda gerçekliğini açıklamak için, dünya bu varlıkların ortaya çıkmasını sadece bir rastlantı yapmayan özelliklere sahip olmalıdır: Olasılık bir şekilde nesnelerin

doğasında gizli olmuş olmalıdır. Dolayısıyla hem rasyonelliğin neye dayanıyor olabileceğinin yapısalcı açıklamasına ve hem de nasıl meydana geldiğinin tarihsel açıklamasına ihtiyacımız vardır; ve her iki açıklama da biz insanların, başka şeylerin yanı sıra fiziksel organizmalar olmasıyla tutarlı olmalıdır. Biyolojik organizmalar ve evrimsel tarihleri hakkındaki bilgiler, bu açıklama yükünü taşıyabilecek şekilde genişletilmelidir, ifade ettiği gibi bilinci açıklayabilmek için materyalizmin ötesine geçmelidir.

Böyle bir açıklama, doğa düzeninin onu kavrayabilen varlıklar meydana getirme eğiliminde olduğunu göstererek anlaşılırlık arayışını sonlandırırdı. Ancak engeller çok büyük görünmektedir. Mantığın olağanüstü yapısının ışığında, gerek yapısal gerekse tarihsel natüralist mantık açıklamasının neye benzeyebileceğini hayal etmek zordur.

Bir önceki bölümde bir tür evrensel monizm ya da panpsişizme dayanan indirgemeci bilinç açıklamasını incelemiştim. Bu, moleküler biyoloji tarafından desteklenen fiziksel indirgemecilik model alınarak yapılmış olmakla birlikte, fiziksel ve zihinselin ontolojik olarak ayrılmaz olduğu genişletilmiş metafizik bir temele dayanmaktadır. Hakim materyalist doğa görüşünden radikal bir şekilde ayrılmasına rağmen, indirgemeci fakat fiziksel olarak indirgeyici olmayan bir bilinç açıklaması yapabilmek için gereken monizm en azından akla yatkın görünür. Yapısal soruya verdiği cevap karmaşık bilinçli öznenin, aynı zamanda bir organizmada bir araya gelen asgari proto-zihinsel öğelerden bir şekilde oluşabileceği düşüncesinin insanın üzerinde düşünülmeyi hak etmek için yeterli potansiyele sahip olduğudur. Bilincin fiziksel yapılanmanın üst seviyelerinde oluştuğu yönünde aynı derecede kuramsal olan fikre alternatif olarak düşünüldüğünde nispeten inandırıcı görünür, zihinsel parça-bütün ilişkisiyle ilgili ciddi problemlere rağmen.

Ne var ki tamamen organizmaları oluşturan temel bileşenlerin özelliklerine dayanarak yapılan indirgemeci bir mantık açıklaması hayal etmek, indirgemeci bir bilinç açıklaması hayal etmekten bile daha zordur. Rasyonellik, bilinçli öznenin işleyişi için bilinçten bile çok olmazsa olmaz bir özellik gibi görünmektedir ve minyatür rasyonelliğin sayısız atomlarından oluştuğu kuramsal olarak bile düşünülemez. Zihnin transistöre benzeyen çok sayıda homunculus'tan oluşan bir bilgisayar olduğu benzetmesi bu amaca hizmet etmeyecektir çünkü mantık için gerekli olan düşünce ve davranışın içeriğinin ve neye dayandığının anlaşılmasını dışarıda bırakır. Davranışsal sonucu açıklayabilir ancak düşünceyi açıklayamaz. Bu nedenlerle yapısal soruya verilen bütünsel ya da oluşumcu bir cevap, fiziksel organizmalardan bilinçliliğe ve mantığa çıktıkça indirgemeci cevaba kıyasla giderek daha mümkün görünmeye başlar. Bu, mantığın gelişmiş hayvanlarda var olan oluşumunu tamamlamış bilinçli zihnin indirgemez bir yetisi olduğu ve, duygular için söz konusu olabilse bile zihnin proto-zihinsel parçalarının aktivitesiyle analiz edilemeyeceği anlamına gelir.

Ancak tarihsel soru cevapsız kalır. Bilinçli beyin belli bir boyuta ve karmaşıklık düzeyine ulaştığında tamamen yeni bir şey olmaya başlasa bile, bu karmaşıklığın varlığının açıklaması sadece mantığın varlığını da açıklaması kaydıyla yeterli olacaktır. (Bu, son bölümde tartışılan bilinç açıklaması taleplerine de paraleldir.) Mantığa, beynimiz mantığın ortaya çıktığı karmaşıklık düzeyine ulaştığı için sahip olduğumuzu varsayalım. Eğer bu, mantığın oluşmasını tamamen bir rastlantı olarak görmeyen bir açıklama olacaksa, bir şekilde sadece fiziksel karmaşıklığın kendisini değil aynı zamanda mantığın oluşması için bir koşul olan türde karmaşıklığın oluşmasını da açıklamalıdır. Eğer mantık sadece bir rastlantı,

başka beyinsel gelişimlerin yan etkisi olarak görülürse bu gerekli olmazdı. Ancak eğer bu kabul edilebilir değilse, mantıkla ilgili açıklamanın mantığın biyolojik koşullarının ortaya çıkmasının nasıl mümkün olduğunu nedensel koşullar *olarak*, diğer bir deyişle tanımlanması gereken bir şekilde, açıklaması gerekir. Bu noktada ihtimaller, indirgemeci nedensel bir açıklamanın bunu yapıp yapamayacağı konusunda herhangi bir tahmin ve yorum yapabilmek için fazlasıyla soyuttur, ancak eğer oluşum mantıkla ilgili yapısalcı sorunun doğru cevabıysa, tarihsel soruya teleolojik ya da yönelimsel bir çözüm gerekebilir.

6

Bir önceki bölümde teleolojik ilkelerin doğa düzeninin bir parçası olma ihtimalini ele aldım. Teleolojik açıklamanın ciddi sorunları olabilir, ancak bu sorunlar alternatiflerinkinden daha çok olmadığından bu ihtimal göz ardı edilmemelidir. Zihnin evrimi tek bir uzun evrimsel köken sürecinin bir parçasıdır. Artık büyük ölçüde düşünce tarafından yönetilen bazı fiziksel organizmaların evriminin en son aşamasıdır. Mantığın varlığı hakkında yönelimsel (tanrıcı) açıklama hakkında şüphelerimiz varsa ve nedensel indirgemeci açıklama da akla uygun gelmiyorsa, bu durumda bazı eğilimlerin öteden beri var olduğunu düşünmek mantıklıdır. Eğer tek başına fizik ya da hatta materyalist olmayan monizm bile evrim tarihimizin sonraki aşamalarına açıklama getiremiyorsa, önceki aşamaları açıklayabildiğini varsaymak doğru olmaz. Aslına bakılırsa hayatın kaynağına –evrimi doğal seleksiyonla destekleyen kendiliğinden çoğalabilen sistemlere– kadar gidecek olursa, konuyla ilgili araştırmalarla meşgul olanlar

geleneksel materyalist türde uygun bir açıklayıcı hipotez oluşturmaktan bile çok uzakta olduklarını görecektir. Ancak hayat sadece tesadüfen oluşmuş olamayacağından böyle bir açıklama olması gerektiğini varsayarlar.[45]

Aslına bakılırsa bu varsayımın bir karışıklık üzerine kurulduğu söylenebilir. Önemli bir makalesinde Roger White hayatın kaynağı hakkında amaçlı olmayan fizik ve kimya yasalarına dayanan bir açıklama arayışının –hayatın kaynağının sadece tesadüf eseri olmadığı fakat beklenebilecek bir şey olduğunu, ya da en azından şaşırtıcı olmadığını gösterecek bir açıklama– altında büyük ihtimalle hayatın tesadüf eseri olamayacağı, çünkü yönelimsel tasarımın ürünüymüş gibi göründüğü hissi olduğunu ileri sürer. Ancak yönelimsel tasarım hipotezi bilimsel olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Dolayısıyla hayatın tesadüf eseri olmaması için kalan tek yolun, bunun bir şekilde fizik yasalarıyla mümkün olduğu sonucuna varmak olması mantıklı görünür. Ancak White'ın ifade ettiği üzere bu hatalı bir çıkarımdır:

> Mantık şu şekilde ilerler .... çoğalan moleküler sistemlerin bir etken tarafından tasarlanmış gibi görünüyor olması, bizi tesadüfen ortaya çıkmadıklarına ikna etmeye yeterlidir. Ancak bilimsel bir akıl yürütmede yönelimsel olmayan açıklamalar, mümkünse (her zaman diyenler de vardır) yönelimsel olanlara tercih edilecektir – bu da hayat hakkında yönelimsel olmayan bir açıklama bulmak için bir nedendir.

---

45 Konuyla İgİi kaynaklar için bkz. 1. Bölüm 8. not, ve ayrıca Iris Fry, *The Emergence of Life on Earth: A Historical and Scientific Overview* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2000).

> Yönelimsel olmayan açıklamalara yönelik tercihin yerinde olduğuna katılmakla birlikte, bu mantıkta bir karışıklık olduğu açıktır. Genel olarak eğer B_1 [S'ye yol açan sürecin yönelimsel olarak taraflı olduğu hipotezi] S'nin olabilirliğini ortaya atıyorsa, S, B_1'i en azından bir dereceye kadar doğrular, ve böylece C'yi [tesadüf hipotezi] boşa çıkarabilir. Ancak S'nin B_1'i biraz doğruladığı sonucu çıkmaz. S, B_N'yi *sadece* B_N, S'nin olabilirliğini ileri sürerse doğrular. Eğer tesadüf hipotezinden şüphe etme nedenimiz hayatın bir dereceye kadar akıllı etkene bağlı olmasıysa, bu tek başına hayatla ilgili yönelimsel olmayan bir açıklama beklentisi içinde olmak için bir neden değildir. Eğer yönelimsel taraflılık hipotezinin kabul edilebilir olmadığını düşünüyorsak, hayatın tesadüfen meydana geldiğinden şüphe etmek için hiçbir nedenimiz kalmaz.[46]

White'ın makalesinin büyük bölümü hayatın artık B_N hipoteziyle –yönelimsel olmayan taraflılık hipotezi– tesadüf hipotezinden daha beklenen bir şey olamayacağı savunmasıyla ele alınır. Çünkü amaçsız fizik yasalarından kaynaklanan bazı sonuçlara yönelik yönelimsel olmayan bir taraflılık olsa bile, bu herhangi bir sonuca yönelik bir taraflılık olabilir, dolayısıyla hayatın oluşmasını başka herhangi bir şeyden daha olası yapamaz. White'm söylediği gibi,

> Belirli moleküler yapılanmaları çok sayıda olasılıktan farklı kılan şey, bizi harikuladeliğiyle etkileyen bir şeye dönüşebilme becerileri gibi

46 Roger White, "Does Origins of Life Research Rest on a Mistake?" *Noûs* 41 (2003), 475.

> görünmektedir, yani canlı yaratıklardan oluşan bir dünyaya. Ancak doğanın kör güçlerinin ya da fiziksel özelliklerinin bu harikuladelik için taraflı olmasını gerektirecek hiçbir mantıklı neden yoktur.[47]

Buna karşın yönelimsel taraflılık bir hipotez olarak yönelimlere yol açan sebepler hakkında bazı zorlu varsayımlarla sınırlıdır. (Bu nedenle S hangi sonuç olursa olsun, gelişigüzel veya nedensiz de olsa, ona yol açan sürecin yönelimsel olarak taraflı olduğunu, sadece bu sonucun S'nin meydana gelmesini istemiş bir varlık tarafından meydana getirildiği hipoteziyle gerçek olabileceğine dayanarak iddia edilemez. Herhangi bir tasarım görüşü, bir tasarımcının ne tür şeyler meydana getirmek isteyebileceği hakkında daha kısıtlayıcı olan genel varsayımlara dayanır.)

Ben doğal seleksiyonun faaliyet gösterebileceği biyolojik ihtimallerin varlığının açıklaması olarak dördüncü alternatife, yani doğal teleoloji ya da teleolojik taraflılığa yakın hissediyorum. Teleolojinin diğer üç aday açıklamadan farklı natüralist bir alternatif olduğuna inanıyorum: Tesadüf, yaradılışçılık ve bir idareye bağlı olmayan fiziksel yasalar. White'ın yönelimsel olmayan taraflılık hipotezinde bulduğu hataya düşmemek için, teleoloji onu neyin mümkün yaptığı konusunda kısıtlı olmalıdır, ancak yönelimlere ya da sebeplere dayanmadan. Bunun büyük ihtimalle doğanın yöneldiği üst düzey yapılanmalar tarafından sağlanan genişletilmiş olasılıklarla değerde bir artış olması fikrini içermesi gerekecektir, çünkü herhangi bir sonuç *telos* değeri taşımaz. Bu, değeri son nokta yapan bir açıklama olurdu, ancak bir etkenin amaçları ya da yönelimleri ile farkına varılan bir son nokta değil. Teleolojiye göre bildiğimiz türde

---

47 A.g.e., 467.

fizik yasalarına ek olarak, "harikuladeliğe ulaşma yönünde taraflı" olan doğa yasaları da söz konusudur.

Teleolojinin doğa düzenin bir parçası olması fikri, on yedinci yüzyılda yaşanan devrimden bu yana bilimsel açıklamaların tek otorite olduğu düşüncesine şiddetle karşı çıkar. Teleolojiye göre bazı doğa yasaları, bu zamana dek ortaya konmuş temel bilimsel yasalardan farklı olarak, tarihsel bir işleyişe sahiptir. Fizik yasaları kuvvet, kütle, yük, uzaklık ve ivme gibi matematiksel olarak ortaya konabilen nicelikler arasındaki her zaman ve her yerde geçerli olan evrensel ilişkileri belirten denklemlerdir. Teleolojik olmayan bir sistemde zamansal olarak genişletilmiş herhangi bir sürecin açıklamasının, evrendeki her bir durumun direk öncülünden nasıl evrimleştiğinin fizik yasalarına ilişkin olarak açıklamasına dayanması gerekir. Buna karşın teleoloji, zamansal olarak genişletilmiş oluşum ve gelişimi yöneten indirgenemez ilkeler olduğunu kabul eder.

Benim düşündüğüm teleoloji sadece fiziksel organizmaların ortaya çıkmasının açıklaması değil, aynı zamanda bu organizmalardaki bilincin ve en nihayetinde mantığın gelişmesini de açıklayan bir görüştür. Ancak fiziksel düzeyde kalsak bile tanımlanması mümkündür. Doğal teleoloji iki şey gerektirir. Birincisi, fiziğin teleolojik olmayan ve zamandan bağımsız yasaları –fiziksel evrenin nihai öğelerini, her ne iseler, yöneten yasalar– tamamen determinist değildir. Evrenin herhangi bir zamanki fiziksel durumu dikkate alındığında, fizik yasalarının kendinden sonra oluşabilecek çeşitli alternatif durumlar için kapıyı açık bırakması gerekecektir, büyük ihtimalle bu durumlara olasılık dağılımı yaparak.

İkincisi, bu olası gelecekler arasında daha karmaşık sistemler ve sonunda hayatın temel özelliği olan çoğalabilen sistemler oluşturma yolunda diğerlerinden daha

uygun olanlar olacaktır. Teleolojinin varlığı, bu alt kümede sonradan ortaya çıkan durumların tek başına fizik yasalarının gerektirdiğinden çok daha yüksek bir olasılığa sahip olmasını gerektirir – ve bunun tek nedeni belli bir sonuca giden bir yol üzerinde olmalarıdır. Teleolojik yasalar, durum-uzayda belli sonuçlara doğru daha yüksek bir "hızla" yönelen adımlara daha yüksek bir olasılık verecektir.[48] Bunlar maddenin kendiliğinden yapılanışının yasaları olacaktır – ya da maddeden daha temel ne varsa.

Bu kesinlikle teleolojik bir hipotezdir, çünkü tercih edilen değişimlerin daha yüksek bir olasılığa sahip olmasının nedeni yapısal anlık nitelikleri değil, fakat sadece potansiyel bir parçasını oluşturdukları zamansal olarak genişletilmiş gelişimler yüzündendir. Diğer bir deyişle bazı doğa yasaları her zaman geçerli olan anlık işlevleri belirlemek yerine bugün ve gelecek arasındaki ilişkiye doğrudan uygulanabilecektir. Natüralist teleoloji yapılanmayla ilgili ve gelişimsel ilkelerin doğanın düzenin indirgenemez bir parçası olduğu ve herhangi birinin yönelimsel ya da amaçlı etkisinin bir sonucu olmadığı anlamına gelir. Yönelim içermeyen bu Aristotelesçi teleoloji fikrinin akla yatkın olduğundan emin değilim ancak şu an için neden böyle olmadığını bilemiyorum.

7

Alternatifler nelerdir? Herhangi bir alternatifin dünyayı oluşturan öğelerin özellikleri ve bilinç, davranış ve biliş gibi özelliklere sahip canlı organizmalar oluşturma özellikleri konusunda yapısalcı ihtimali içermesi gerekir. Ancak bu

48 Bkz. Hawthorne ve Nolan, "What Would Teleological CausatİnBe?".

ihtimal göz önüne alındığında, bu organizmaların nasıl ortaya çıktığı tarihsel sorusuna prensipte iki, birbirinden oldukça farklı, teleolojik olmayan cevap verilebilir. Birincisi, evrim sürecini başlatan şifrelerle yönetilen ve çoğalan bir sistemin başlangıçta ortaya çıkmasının kozmik bir rastlantı olduğu ve doğal seleksiyonun yaşam tarihini oluşturmak için faaliyet gösterdiği bir dizi ardışık adayı sonradan oluşan rastlantısal mutasyonların sağladığı hipotezidir. Bu hipotez de sonucu bilinçli, düşünen varlıkların varlığının gerçek bir açıklaması olarak sayılmak için fazlasıyla rastlantısal yapar.

İkincisi, tanrıcılar için söz konusu olan yönelimsel alternatiftir: Tanrısal müdahalenin dünyanın temel malzemesinden hayatı yarattığı ve belki de aynı zamanda evrim sürecine –yönelimsel yaratım ve yol boyunca doğal seleksiyonun faaliyet göstereceği bazı mutasyonları sürdürerek– doğal seleksiyonla yön verdiği görüşü.[49] Bu görüş yapısalcı soruyu cevaplamak için indirgemeci ya da oluşumcu cevapla birleştirilebilir. Hayatın varlığının yaratılışçı açıklaması, zihin felsefesindeki düalizmin biyolojideki benzeridir. Teleolojiyi doğa düzeninin dışına, yaratıcının yönelimlerine iter – hem zihinsel hem de fizikselin temelini oluşturan özelliklere sahip idareye bağlı olmayan materyaller kullanan bir yaratıcının. Eğer Tanrı geçmişte bir noktada DNA'yı ya da öncüllerinden birini onun öğelerinden oluşturduysa, öğelerin kendilerini göründüğü gibi amaçlı bir şekilde düzenleme kapasitesinin açıklanmasına gerek kalmaz.

Bu sadece DNA'nın varlığının fiziksel bir olasılık olmasını gerektirir. Ve çerçeveyi bilinci ve mantığı içerecek şekilde genişletecek olursak, doğru türde beyinlerle desteklenen

49 Bkz. Alvin Plantinga, *Where the Conflict Really Lies: Science, ReligÏn and Naturalism* (New York: Oxford University Press, 2011).

bilinçli ve rasyonel öznelerin zihinsel olasılıklar olmasını gerektirir. Ancak yaratılışçı görüşe göre doğanın düzeni DNA'nın fiziksel olasılığını, bir uçağın ya da telefonun fiziksel olasılığını açıkladığı şekilde açıklar. Bu olasılıkların hepsi tek başına fizik tarafından açıklanır: Bir tasarımcı içeren sadece gerçekleşmeleridir ve benzer bir şey hayvanlardaki bilinç için de geçerli olabilir – dünyanın proto-ruhsal öğelerinin şaşırtıcı bir şekilde bir araya gelmesi olarak. Dolayısıyla yaratılışçı bakış açısına göre biyolojik ve zihinsel yapılanma, doğanın düzeni için uçaklar ve telefonlardan daha farklı değildir. Doğa yasaları olasılıklarını zorunlu kılmakla birlikte gerçekliklerini açıklamaz.

Doğayla ilgili içsel ve öznel bir açıklama tercihimin tanrıcı olmamamla uyumlu olduğu söylenebilir. Ancak bilinçli hayatın oluşmasından en nihayetinde Tanrı'nın sorumlu olduğuna inanan bir tanrıcı bile, bilincin Tanrı tarafından yaratılan doğa düzeninin bir parçası olarak ortaya çıktığını, fakat ek bir tanrısal müdahale gerektirmediğini savunabilir. Zihin felsefesinde düalizme bağlı olmayan bir tanrıcı, bilinçli organizmaların doğadaki var oluş ihtimalinin zaten bu organizmaları oluşturan öğelerin yapısında bulunduğunu varsayabilir, belki de psikofiziksel oluşum yasalarını da ekleyerek. Bu durumda bilinçli yaşam olasılığını Tanrı tarafından yaratılmış doğa düzeninin bir sonucu yapmak ve gerçekleşmesini Tanrı'nm sonraki müdahalesine dayandırmak nedensiz bir karışıklık gibi görünürdü. Teleolojik natüralizm bu nedenlerle müdahaleci açıklamadan daha az inandırıcı görünmemelidir, sonuç olarak her şeyden Tanrı'nm sorumlu olduğuna inananlara bile.[50]

50 Başka herhangi bir alternatif söz konusu mudur? Bu evrenin tek olmadığı ve başka evrenlerin var olduğu ve beklendiği üzere, ken-

dimizi hayatı içeren bir evrende bulduğumuz yönünde bir hipotez vardır. Ancak bu herhangi bir şeyi açıklamaya çalışmaktan vazgeçen bir kaçıştır. Ve birden fazla evren hipotezi olmadan, eğer hayat var olmasaydı biz burada olmazdık gözleminin hiçbir anlamı kalmaz. Bir şeyin açıklama gerektirmediği, onun kişinin varlığı için bir koşul olduğu öne sürülerek gösterIemez. Kıtalararası bir jetteki hava basıncının deniz seviyesindekine yakın olması hakkında bir açıklama ararken eğer böyle olmasaydı ölürdük demek bir cevap değİldir. Karşılaştırma için bkz. Leslie, *Infinite Minds*, 207. Bu evrenin yapısım açıklamak için diğer evrenlere başvurmak konusundaki problemler için bkz. Roger White, "Fine-Tuning and Multiple Universes", *Noûs* 34 (2000): 260-76; ve Ian Hacking, "The Inverse Gambler's Fallacy: The Argument from Design. The Anthrophic Principle Applied to Wheeler Universes", *Mind* 96 (1987): 331-40.

Değer

1

Teleoloji düşüncesi nesnelerin yöneldiği sonuçta bir tür değerin varlığına işaret eder – teleoloji yönelimden ayrı tutulsa ve etkenin amacı bu sonuca ulaşmak olmasa bile. Ancak şu an için bu kozmolojik yorumları bir kenara bırakmama ve değerin hayatlarımızdaki daha gündelik varlığını ve rolünü ele almama izin verin. Gerçek değer –iyi ve kötü, doğru ve yanlış– ilk bakışta, bilinen materyalist formunda, bilinç ve biliş gibi evrimsel natüralizmle uyumlu görünen şeylerden biridir. Bir önceki bölümde, bilimsel realizmi evrim teorisiyle uzlaştırma modelini izleyerek evrim teorisinin değer realizmiyle nasıl bağdaştırılabileceğine kısaca değindim. Böyle bir uzlaşmanın her iki durumdaki yeterliği hakkında şüphelerim olduğunu ortaya koydum, ancak şimdi değer problemini ve davranışın nedenlerini daha ayrıntılı bir şekilde ele almak istiyorum.

Değerin doğal dünyadaki yeri problemi, bilinçliliğin ve bilişin yeri problemini genel anlamda içermekle birlikte bunun ötesine uzanır çünkü değer uygulamayla, yani davranışın kontrolü ve değerlendirilmesiyle özellikle ilgilidir. Değerin varlığı ve ona göre davranmamızın bilinç ve bilişe dayandığı açıktır, çünkü neyin değerli olduğu büyük

ölçüde bilinçli deneyime dayanır ya da onu içerir ve iyi ya da kötü, doğru ya da yanlışa uygun davranışlar, bize bir şeyi yapmak ya da yapmamak için nedenler veren şeylerin bilişsel olarak farkındalığına dayanır. Pratik akıl yürütme bilişsel, büyük ölçüde bilinçli bir süreçtir. Şimdiye dek bilinç ve bilişin, geleneksel bilimsel natüralizmle gerek yapısal gerekse tarihsel olarak mantıken bağdaştırılamayacağını ileri sürdüm. Değerin bilimsel natüralizm için başka bir problem teşkil ettiğine inanıyorum. Bilinç ve bilişin doğa düzeninde bir şekilde yer bulduğu bir dünya görüşü olsa bile, değer ek bir şeydir ve benzer yaygın sonuçları vardır.

Bu iddiayı açıklamak için değerin gerçekliğiyle ne kastedildiğini açıklamak gerekir – bu, bilincin gerçekliğinden çok daha az nettir ve ayrıca genel olarak bilişin ya da mantığın gerçekliğinden de daha az net olduğu söylenebilir. Bu alandaki güçlüklerden biri metafiziğin ağırlığını taşımayan ancak sofistike öznelci değer görüşünden yine de açıkça ayırt edilebilir olan değer realizmini tanımlamaktır. Değer realizmi oldukça tartışmalı bir konudur çünkü değerle ilgili öznelci açıklamalar, öznelci bilim açıklamaları ya da materyalist bilinç açıklamaları kadar bariz şekilde inandırıcılıktan uzak değildir. Dolayısıyla problemi ortaya koyan değer realizmi türünü açıklamaya çalışmama ve ahlaki nesnelliğin, toplumsal gerekçelerin ve pratik mantığın antirealist versiyonlarına izin veren Hume'cu gelenekteki sofistike öznelcilik türlerinden nasıl ayırt edileceğini açıklamaya çalışmama izin verin.

Basit haliyle, realizmle karşılaştıracağım öznelci görüşe göre değerlendirmeci ve ahlaki doğru, güdüsel eğilimlerimize ve davranışlarımıza dayanır; buna karşın realist görüşe göre davranışlarımız değerlendirmeci doğruluğu yansıtmaya çalışır ve ona ilişkin olarak doğru ya da yanlış olabilir. Düşünce ve tartışma açısından kolaylık olması adına öznelciliği,

doğru ve doğruluk koşulları hakkında bir görüş olarak ele alacağım. Ancak öznelcilik ve realizmle farkı hakkında söylediklerim Hume'dan yola çıkan ve aynı ölçüde yaygın olan dışa vurumcu öznelcilik türlerine de uygulanabilir: Bu görüşlere göre değer yargıları öznenin bazı yaklaşımlarının ya da hislerinin dışa vurumudur, bu yaklaşımlar sayesinde doğru ya da yanlış değildir. Bu görüşler çoğunlukla doğruluk koşullarından çok, ifade edilebilirlik koşulları açısından ortaya konabilir. Değerler ve ahlak hakkındaki öznelcilik çok çeşitli şekillerde karşımıza çıkar ve aralarında ayrım yapmadan temel meseleyi ele almanın mümkün olabileceğini umuyorum.

Öznelcilik ve realizm arasında doğrunun davranışlarımıza dayanması konusundaki fark, değer için tümüyle geçerli değildir. Özellikle realistler, haz ve acı gibi temel deneyimlerin değerinin, onlardan hoşlanmak ya da hoşlanmamak gibi doğal tepkilerimizden ayrılmaz olduğunda öznelcilerle hemfikir olabilir. Bu durumlarda bir realist için görünüş ve gerçeklik örtüşür. "Acı, ona aldırmasak da kötü olur muydu?" sorusunun cevabı "Hayır"dır (aslına bakılırsa, acı bile olmazdı). Realizm ve öznelcilik soyut deneyimlerin –gelecekte yaşanabilecek deneyimler ya da başkalarının yaşadığı deneyimler– değerlendirilmesi ya da olası farklı deneyimlerin, belki de birbiriyle çatışan değerlerin nasıl ele alınacağıyla ilgili yargılar ya da deneyimden başka şeylerin değeriyle ilgili yargılar konusunda farklı açıklamalar getirecektir. Öznel görüşe göre doğru cevap yaklaşımlarımıza ve eğilimlerimize dayanır; realist görüşe göre yargılarımız doğru cevabı belirlemeye ve yaklaşımlarımızı onunla uzlaştırmaya çalışır, soru ister acı hakkında ister başka bir şey hakkında olsun.[51]

51 Değer konusunda realist ya da öznelci de olsa değerin kolektif dav-

En akla yatkın öznelcilik türleri, ahlak duygusu dahil, Hume'un tutku kavramının başka bir türüne dayanır. Bu görüşe göre genel olarak değer yargıları ve özel olarak ahlaki yargılar, temel arzulardan ve içgüdüsel duygulardan daha karmaşık ve düşünsel olan güdüsel sisteme dayanır. Geleceğe yönelik yargılar, kişinin o an ve gelecekte göreceği fayda ya da zarar için eşit derecede arzu ya da nefrete yol açan, zamansal olarak tarafsız kişisel çıkarlara yönelik sakin tutkuların dışa vurumudur. Ahlaki yargılar tarafsız bir iyilikseverlik duygusunu, ya da daha karmaşık durumlarda genel yararı veya herkesin iyiliğini sağlayan uygulama ya da geleneklere olan bağlılığı gösterir. Ahlak duygusu karmaşık ayrıntılar içerebilir ve sosyal değişikliğe tabi olabilir, ancak temel nokta değer yargılarının ahlak duygusunun dışa vurumundan fazlası olmadığıdır: Sadece ona ilişkin olarak doğru ya da yanlış oldukları söylenebilir, yargı nesnesi olan değerlendirmeci olmayan olgulara ek olarak. Bir değer yargısının doğruluğunu belirleyen şey, bu güdüsel eğilimlerin sakin, düşünsel ve tamamen bilinçli işleyişinin sonunda ne olacağıdır.

Buna karşın realist görüş, doğrunun eğilimlerimize dayandığını reddeder (doğru, haz ve acı gibi anlık hislerin üzerinde bir şeydir) ve değer yargılarımız doğru olduğunda,

---

ranışlarımıza dayandığı konusunda herkesin hemfikir olabÎeceği olumsal normatif doğrular konusunu bir kenara bırakıyorum. DÎ-deki değişimleri görecek kadar uzun yaşamış herhangi biri ne demek istediğimi bÎecektir. Bazı kelimeler yaygın olarak yanlış kullanılıyor, anlam kaymasına uğruyor ve ifade biçimleri değişiyor. *New York Times* gibi kurallara uygun yayıncılık yapan yayınları her gün çÎeden çıkarak okurken, bu yanlışların yıllar önce içselleştirÎmiş bir dizi olumsal dÎbÎimsel kuralın bir ürünü olduğu yönünde sarsılmaz bir inancım olduğunu kabul etmem gerekiyor, bundan kurtulamıyorum (ve kurtulmak da istemem çünkü bu kurallar hiç kuşkusuz doğrudur).

bunun nedeninin eğilimlerimizin içinde bulunduğumuz durumdaki değerlerin gerçek yapısı ve ağırlığı ile uyumlu olması olduğunu savunur. Örneğin kişinin kendisine az bir yarar sağlamak için başkasına ciddi bir zarar vermemesi gerektiği yargısı, zarar vermeme yönündeki nedenin fayda sağlama nedeninden çok daha güçlü olduğunun bilinmesine ve başka birinin zarar görecek olmasının bu zararı görmezden gelmek için bir neden olmadığı gerçeğine dayanır.

2

Ancak düşünce boyutunda bir dereceye kadar iyilikseverlik duygusuyla harekete geçme eğiliminde değilsek, başkalarının çıkarlarının davranışlarımız için nedenler oluşturması nasıl söz konusu olabilir? Bu soru öznelcinin realizm hakkındaki şüpheciliğinin doğal dışa vurumudur. Ancak aynı zamanda realizmin vahim şekilde yanlış yorumlanması yolunda ilk adımdır – onu metafiziksel bir teoriye dönüştüren bir yanlış yorumlama. Bu soru değer yargılarını doğru ya da yanlış yapan şeyin değerden başka bir şey olması gerektiğine işaret eder – bir şekilde davranmak ya da davranmamak için dünyada deneyime dayanan olgulara ek olarak var olan bir şey; örneğin, eğer frene basmazsam bir köpeği ezecek olmam gerçeği gibi. Öznelciler bu sorunun bir realist için mantıklı olduğunu düşünür, çünkü kendi teorilerinin buna bir cevabı vardır: Değer yargılarının doğruluğunun insanın güdüsel eğilimleri hakkındaki psikolojik olgulara –değerlerden daha temel bir şeye– dayandığını savunurlar. (Dışa vurumcular bu soruyu değer yargılarının doğruluk değerine sahip olduğunu reddederek geçiştirir, ancak onlar da bu yargıların güdüsel eğilimlere dayandığını savunur.)

Bu tür bir değer açıklaması tam da realistlerin reddettiği şeydir. Daha da önemlisi, benim ahlaki ve değerlendirmeci realizm görüşüme göre, realistler öznelcilerin ortaya attığı soruya verilen psikolojik cevabın yerine farklı bir cevap koymaz. Realizm, ahlaki ve değerlendirmeci doğruluğun zemini olabilecek metafiziksel bir teori değildir. Sadece tüm temel doğruların ya doğayla ilgili ya da matematiksel olduğunu reddetmesi bakımından negatif yönde metafizikseldir. Ancak natüralizm gibi metafiziksel bir görüşün reddedilmesinin kendisi metafiziksel bir görüş olarak sayılabilirse metafiziksel olabilir.[52] Ancak değer realizmi değer yargılarının doğal veya doğaüstü başka herhangi bir şey tarafından doğru ya da yanlış yapıldığını savunmaz.

Kuşkusuz bazı değer yargılarını doğru yapan şey doğal olgulardır, çünkü bir şeyi yapmak ya da yapmamak için nedenler sağlayan olgular onlardır.[53] Bu anlamda eğer frene basmazsanız bir köpeği ezecek olmanız olgusu frene basmanıza neden olur. Ancak bu öngörüye yetki veren genel ahlaki doğru –yani duyarlı bir yaratığa acı vermekten kaçınılması– başka herhangi bir şey tarafından doğru yapılmaz. Sadece kendisi yeterlidir.

Realizm ve öznelcilik arasındaki tartışma evrenin kapsamı hakkında değildir. Normatif açıklamanın yöntemi hakkında bir tartışmadır. Realistler ahlaki ve diğer değerlendirmeci yargıların, onları oyuna dahil eden olgulara ek olarak (köpek hakkındaki olgu gibi) çoğunlukla daha genel ya da temel değerlendirmeci doğrularla açıklanabileceğine inanır. Ancak böyle bir yargıdaki değerlendirmeci öğenin herhangi başka bir şeyle açıklanabileceğine inanmazlar. Duyarlı bir yaratığa

52 Bu nokta için Matthew SÎverstein'a teşekkür etmek isterim.

53 Bkz. T.M. Scanlon, *What We Owe to Each Other* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998), 56-57.

acı vermekten kaçınacak şeyi yapmak için bir neden olması, realist görüşe göre, başlı başına doğru olabilecek şeylerden biridir, farklı bir şey doğru olduğu için değil. Bu anlamda fiziksel doğrular psikolojik doğrularla aritmetik ile geometrik doğrularla benzerlik gösterir.

Değer yargılarının doğruluğu ya da yanlışlığı söz konusu olduğunda, bunları öznelcilerin yaptığı gibi güdüsel eğilimlerimize ya da ahlak duygusuna uygunlukları açısından açıklamak yerine realistler, ahlak duygumuzu, seçim yapma durumunda olduğumuzda belli davranışların lehinde ve aleyhinde olan olguları belirlemeyi ve hangi davranışın doğru olduğunu ya da hangi alternatiflerin hoş görülebilir ya da makul olduğunu ve hangilerinden vazgeçileceğini belirleyecek şekilde nasıl bir araya geldiklerini anlamayı amaçlayan bir yeti olarak açıklar. Nedenler ve gerekçeler sağlayan bu olgular, biri şunu ya da bunu yaparsa ne olur, kim bundan fayda görür, kim zarar görür, kim kime ne sözü verdi vb. gibi bildik şeylerdir.

Ancak realizm, öznelcinin dünyada var olduğuna inandığı şeyler ya da özellikler listesine herhangi bir şey eklememekle birlikte öznelcilerin başka bir şeye dayanması gerektiğini düşündüğü bazı doğruların bir şeye dayandırılmasına gerek olmadığını, fakat başlı başına doğru olduklarını savunur. Neticede kişinin felsefi görüşü ne olursa olsun doğru diye bir şey olduğu sürece, herhangi başka bir şeye dayandırılmasına gerek olmayan bazı doğrular olmalıdır. Bunların hangi doğrular olduğu hakkındaki fikir ayrılıkları felsefenin en derin fay hatlarından biridir. İdealizmi savunan filozoflar için fiziksel olguların kendi içlerinde doğru olamayacağı açıktır, bunların daha ziyade gerçek ya da olası deneyimler açısından açıklanmaları gerekir – tıpkı materyalist görüştekilerin zihinsel olanın kendi içlerinde doğru olamayacağını

ve bunların gerçek ya da olası deneyimler, işlevsel düzen ya da fizyoloji açısından açıklanmaları gerektiğini savunması gibi. Ahlaki realizm de aynı türdendir. "Ancak neden *nedir?*" sorusunu cevaplanamayacak derecede zor bulan biri, en geniş kapsamıyla, nasıl bir temel doğru olabileceği hakkında kısıtlayıcı bir varsayım ortaya koyar.[54]

Düşüncenin her alanında en nihayetinde düşünceyle sınanan, başkalarının karşıt fikirleriyle düzeltmeye tabi tutulan, hayal gücüyle değiştirilen ve alternatiflerle karşılaştırılan yargılarımıza dayanmamız gerekir. Antirealizm her zaman varsayıma dayanan bir olasılıktır: Doğru hakkında belli bir alanda belli sonuçlara bu şekilde, belki de diğer alanlarla bir noktada birleşerek, ulaşma eğilimimizden daha fazlası olup olmadığı sorusu her zaman sorulabilir. Sorunun cevabı bazı durumlarda, dilbilgisi ya da görgü kurallarında olduğu gibi, hayır olabilir. Bu nedenle fiziksel dünya ya da matematik, ahlak, veya estetik gibi belirli bir alanın, onlardan bağımsız bir doğruya göre davranma yönündeki girişimler olduğu yönündeki sezgisel inancın kesin olarak kanıtlanması imkansız olabilir. Çok güç olmakla birlikte haksız da olmayabilir.

Elbette ahlaki ve başka değer yargılarındaki doğrunun zihinden bağımsız olması hakkında karşıt öznelci açıklamalar da vardır. Bir çocuğun öldürülmesinin yanlış olduğu yargısına vardığımızda sofistike öznelciliğin söylememize izin verdiği şeylerden biri de bunun hiçbirimiz yanlış olduğunu düşünmesek bile yanlış olacağıdır, bu ikinci yargının da sonuçta davranışlarımıza dayanıyor olmasına rağmen. Ne var ki ahlaki yargıların dayanağı hakkındaki bu yarı realist, dışa vurumcu açıklamaların daha basit

54 Realist cevabı ortaya koymanın bir başka yolu da, Ryle'ın ifade ettiği gibi, sorunun bir kategori hatası içerdiğini söylemektir.

değer yargıları hakkındaki öznelci açıklamalardan daha akla yatkın olduğunu düşünmüyorum. Bu dış çerçeveler başlangıçtaki önermeyle aynı türdendir: Değer yargılarının kendi içlerinde doğru olabileceğini reddederler ve benim değer hakkında en iyi genel anlayışın bu olduğu yönündeki inancımla ters düşerler.

Değer hakkındaki realizmin doğruluğunu ortaya koyacak ya da çürütecek hiçbir kesin deney yoktur. Karşıt görüşlerin dayandığı noktalardan biri, Hume tarafından da kullanıldığı üzere, oldukça tartışmalıdır: Nesnel ahlaki doğruların sadece başka türde olgulara –fiziksel, psikolojik ya da mantıksal olgular– benzemeleri kaydıyla var olabilecekleri düşünülecek olursa, bu gibi doğruların söz konusu olmadığı açıktır. Ancak bu argümanın başarısızlığı nesnel ahlaki doğrular *olduğunu* kanıtlamaz. Realizm için kesin destek sadece değerlendirmeci ve ahlaki düşünce biçiminin sonuçlar üretmekteki verimliliği olabilir: Eskiden yaygın olarak savunulan inançların düzeltilmesi ve zaman içinde yeni ve daha gelişmiş yöntem ve görüşlerin gelişmesi gibi. Bu gibi şeyler hakkında düşünürken ne yaptığımız hakkındaki realist açıklama sadece öznelci ya da sosyal-yapısalcı açıklamadan daha iyi bir açıklama olması kaydıyla inandırıcı olabilir, ve bu matematik, bilim, tarih, estetik ya da herhangi bir alanda olduğu gibi, her zaman göreceli bir soru ve yargılamaya dayalı olacaktır.

3

Tüm bunlar daha büyük bir sorunun başlangıç noktasıdır: Değerle ilgili farklı görüşler doğa düzeni hakkında nasıl çıkarımlarda bulunur? Değer hakkında realist olmanın,

ekstra şeylerin ya da özelliklerin metafiziksel olduğunu varsaymak olmadığı konusundaki ısrarım, doğa düzeni hakkında realizmin hiçbir çıkarımda bulunmadığını akla getirebilir. Ne var ki durum böyle değildir. Ahlaki realizmin, evrimin ahlaki ve değerlendirmeci yargı yetimiz üzerindeki etkisi hakkındaki Darwinci açıklamayla bağdaşmadığı görüşünde temelde Sharon Street ile hemfikirim.[55] Street'e göre Darwinci açıklama çağdaş bilim tarafından ciddi anlamda desteklenir, dolayısıyla Street ahlaki realizmin yanlış olduğu sonucuna varır. Aynı çıkarımı tam ters yönden ele alıyorum: Ahlaki realizm doğru olduğundan, ahlak yargısının temelini oluşturan güdülerin açıklaması, bu yöndeki bilimsel fikir birliğine rağmen yanlış olmalıdır.

Ancak çıkarımlar bundan çok daha büyüktür. Evrimin ve ilk tek hücreli organizmaların ve sonrasında bilinçli öznelerin ve en sonunda da değer yargısına sahip akıllı varlıkların oluşmasına yol açmış evrensel bir sürecin ürünleri olduğumuzdan, bu süreci mümkün kılmış olan doğa düzeni görüşü genişletilmelidir. Evrenle ilgili bir görüşün yeterli olabilmesi için, neyin iyi ve kötü, doğru ve yanlış olduğu hakkında başarılı bir şekilde düşünme ve kendi inançlarına dayanmayan ahlaki ve değerlendirmeci doğruları keşfetme becerisine sahip varlıkları nasıl meydana getirmiş olabileceğini açıklamak için gereken kaynakları da içermelidir. Bu, öncesinde savunulan bilinçliliğin ve bilişin varlığının doğa

55 Tartışma boyunca genel hatlarıyla Darwinci açıklamaya değinmeye devam edeceğim, Darwinci evrim açıklaması son derece karmaşık ve ciddi içsel tartışmaların konusu olmasına rağmen. Darwinci teorideki karmaşıklıkların ve anlaşmazlıkların bu tartışmanın amaçları açısından önemli olmadığına inanıyorum. Ayrıca, bir önceki bölümde olduğu gibi, evrim teorisinin doğruluğu hakkındaki genel şüphelerin hepsini bir kenara bırakacağım ve görüşlerimi ortaya koymak adına bu teorinin bİinci içerebİecek bir versiyonu olduğunu varsayacağım.

düzeni hakkındaki çıkarımlarıyla benzerdir, ancak daha da ileriye gider.

Bu tartışmanın garip, kategoriler arası niteliği hakkında birkaç şey söylenmesi gerekir. Street metaetikteki felsefi bir görüşü çürütmek için, ampirik bir bilimsel iddiaya dayanır. Benim görüşüm ise, daha da garibi, ampirik kanıtla desteklenen bilimsel bir teoriyi çürütmek için felsefi bir iddiaya dayanmaktadır. Ancak iki durumda da düşünce biçiminin uygunsuz olduğunu düşünmüyorum. Değer yargıları ve ahlaki akıl yürütme insan hayatının bir parçasıdır ve dolayısıyla insanoğlunun neler yapabildiği hakkında gerçeklere dayanan kanıtın bir parçasıdır. Bu gibi yetilerin açıklanması, ne olduğumuz ve nasıl var olduğumuzun en iyi bilimsel ya da kozmolojik açıklamasını yapma göreviyle kaçınılmaz şekilde bağlantılıdır. Nasıl bir açıklamanın iyi olarak görülebileceği, açıklanması gerekenin ne olduğunun anlaşılmasına ciddi anlamda dayanır.

Street'in ahlaki realizmin Darwinizmle bağdaşmadığı yönündeki görüşünün ana hatlarıyla başlamama izin verin. Bu görüş Street'in oldukça karmaşık ve birden fazla realizm türüne değinen "A Darwinian Dilemma for Realist Theories of Value"[56] makalesinde karşımıza çıkar. Ancak bu görüş, onun değer realizminin *natüralist olmayan* versiyonları adını verdiği görüş için geçerlidir – buna göre değerlendirmeci olgular ya da doğrular herhangi bir doğal olguya indirgenebilir değildir ve dünyada akıl almaz "ekstra" özellikler olmasını gerektirmez, bunlar indirgenemez normatif olgular ya da doğrulardır. Bu, yukarıda anlattığım realizm türüdür.

Street şu noktaya dikkat çeker: Değer yargılarımızı oluşturan davranışlar ve yetiler büyük ölçüde doğal seleksiyonun sonucuysa, bunların zihinden bağımsız ahlaki ya

56 *Philosophical Studies* 127 (2006): 109-66.

da değerlendirmeci herhangi bir doğruyu, eğer varsa, bulmakta bize yol gösterebileceğini düşünmek için hiçbir neden yoktur. Bunun nedeni, bu gibi doğruları bulma becerisinin –fiziksel dünya hakkındaki zihinden bağımsız doğruyu bulma becerisinden farklı olarak– çoğalma başarısına hiçbir katkıda bulunmamasıdır. İnsanın değerlendirmeci tipik güdüsel eğilimlerinin, pratik akıl yürütme kapasitelerinin, uygulamalar ve gerekçe türleri üzerinde topluca bir noktada birleşme kapasitelerinin, Darwinci doğal seleksiyonla gerek doğrudan gerek dolaylı olarak büyük ölçüde açıklanabilmesi hiç de akıl dışı değildir. Ancak bu yetilerin zihinden bağımsız ahlaki doğruları, eğer varsa, bulmamızı sağlayıp sağlamadığı ya da bizi yanlış yönlendirip yönlendirmediği konunun tamamen dışındadır.

Street'e göre değer yargılarımızın başlangıç noktasını oluşturan ve sonrasında düşünsel denklik süreciyle üzerinde değişiklik yapabileceğimiz güdü ve eğilimlerin doğayla ilgili Darwinci açıklaması şöyledir: Çoğalma başarısına sadece kişinin hayatta kalmasına yardımcı olarak değil, aynı zamanda çocukların beslenmesini ve bakımını teşvik ederek, saldırganlığı engelleyerek ve sosyal dayanışmayı sağlayarak katkıda bulunmuş olmalarıdır. Sonuçta ortaya çıkan yargıların zihinden bağımsız doğruluğu Darwinci hikâyede hiçbir rol oynamaz: Doğal seleksiyona göre zihinden bağımsız ahlaki doğru diye bir şey varsa, bu yargılar sistemli şekilde yanlış olabilir.

Aynı şey olgusal yargılarımız için söylenemez. Eğer zihinden bağımsız fiziksel bir dünya varsa, çevremizle ilgili temel doğruları keşfetme konusunda sistemli bir yetersizlik ya da acizlik (daha karmaşık bilimsel doğruyu bir kenara bırakırsak) çoğalma başarımız için oldukça talihsiz olurdu. Fiziksel dünya hakkındaki realizm, güdülerimiz ve davranış

kapasitelerimizle birlikte algısal ve bilişsel yetilerimiz hakkındaki herhangi bir Darwinci açıklamanın temel yönüdür. Ancak değer hakkındaki realizm konu dışıdır.

Bu, bir önceki bölümde söylediğim bir şeyi yeniden değerlendirmemi gerektiriyor. Ahlaki realizmin bilişsel yetilerimizin, pratik mantık yetisi dahil, Darwinci açıklamasıyla birleştirilebilmesi için bir yol önermiştim. Eğer değerle ilgili düşünce öncesi izlenimlerimizi –içgüdüsel beğeni ve nefretler, eğilimler ve bastırmalar– gerçek değerin tezahürleri olarak anlayabilirsek, genel nedenlerin sistematik ve istikrarlı yapısını ve ahlak ilkelerini keşfettiğimiz bilişsel sürecin, normatif alanda görüntüden gerçekliğe geçiş olarak düşünülebileceğini söylemiştim. Bu noktada bilimsel akıl yürütmeyle ilgili Darwinci açıklamanın realist bir çözümlemesine benzetilebilir. Sonrasında Darwinci mantık açıklamasının kabul edilebilirliğine karşıt bir görüş ortaya koydum; ancak bunu şu an için bir kenara bırakmama izin verin, çünkü değer realizmiyle ilgili olgusal akıl yürütmenin ve pratik akıl yürütmenin başladığı mantık öncesi veriler arasındaki farktan kaynaklanan belirli bir probleme yoğunlaşmak istiyorum. Başka örnekler de olmasına rağmen, kolaylık olması adına tartışmayı haz ve acıyla sınırlandıracağım.

Haz ve acı arasındaki büyük fark Darwinci görüşe göre değerin ve fiziksel dünyanın düşünce öncesi tezahürleri arasındaki farktır.[57] Fiziksel dünyayla ilgili realist görüş, örneğin görsel algı hakkındaki, Darwinci hikâye için çok önemlidir: Görme gücü çoğalma başarısına katkıda bulunur, çünkü dış dünyayı görmemizi sağlar ve bu tüm işlevlerin başarılı olması için gereklidir. Buna karşın acının gerçek kötülüğü ve bu kötülüğün farkında olma becerisi, acıdan hoşlanmamamızın Darwinci açıklaması için tamamen gereksizdir.

57 Karşılaştırma için Street, "A Darwinian DÎemma," 123-25 ve n35.

Acıdan hoşlanmamak sadece acıyla ilişkilendirilen fiziksel bir yaralanmadan uzak durmamıza yol açtığı için uyum başarısını artırır, acının gerçekten kötü olması nedeniyle değil. Doğal seleksiyona göre acı başlı başına iyi ve haz başlı başına kötü olabilir ya da (daha büyük ihtimalle) her ikisi de pekala başlı başına tamamen değersiz olabilir – bunu elbette anlayamıyor olmamıza rağmen.

Bir realist, öznelcinin aksine, bu olasılıkları anlamsız oldukları gerekçesiyle reddedemez, bunun yerine yanlış olduklarına inanması gerekir – tıpkı fiziksel dünya hakkında realist birinin Descartes'ın görsel algı hakkındaki kötü şeytan hipotezinin boş değil yanlış olduğuna inanması gibi. Darwinci bir görsel algı açıklaması, dış dünya hakkında bize bilgi sağlamasını ve kötü şeytan hipotezinin yanlış olmasını gerektirir. Buna karşın temel arzularımızın ve nefretlerimizin kaynağının Darwinci açıklaması, bunların düşünceden bağımsız değer hakkında genel olarak güvenilir algılar olup olmadığı ya da böyle bir şeyin olup olmadığı hakkında hiçbir çıkarımda bulunmaz.

4

Dolayısıyla değer realizmi hipotezinin Darwinci görüş için gereksiz olduğunda Street ile hemfikirim. Darwinci bakış açısına göre, değer hakkındaki izlenimlerimiz realist bir şekilde oluşturulmuşsa tamamen temelsizdir. Ve eğer bu en temel tepkilerimiz için geçerliyse, aynı zamanda pratik düşünce ve kültürel gelişim tarafından yine onlardan oluşturulan değer ve ahlakın karmaşık yapısı için de geçerlidir – bilimin dayandığı algısal deneyimleri realist bir şekilde değerlendirmekten vazgeçersek bilimsel realizmin

sarsılacağı gibi. Kişinin davranışları arasındaki bütünlük ya da tutarlılığın korunmasına ve sürdürülmesine dayanan bir sistem bile değerin (mantığın aksine) zihinden bağımsız olduğu fikrine ihtiyaç duymaz, eğer değerin gerçek kapsamını sağlayan davranışlar kendilerinin ötesinde hiçbir şeye göndermede bulunmuyorsa.

Buna karşın acının sadece nefret ettiğimiz bir şey değil, gerçekten kötü bir şey olduğuna ve hazzın sadece sevdiğimiz bir şey değil, gerçekten güzel bir şey olduğuna inanıyorum. Her ne kadar tersini hayal etmeye çalışsam da bana öyle geliyor ve sanırım birçok insan için de aynısı geçerlidir. Bu, içgüdüsel tepkilerimizin düşünce öncesi görsel algılarımızdan daha güvenilir olduğu anlamına gelmez. İçgüdüsel tepkilerimiz sadece anlamak için kapsamlı bir pratik ve ahlaki akıl yürütme gerektirebilecek bir alanın keşfedilmesi için başlangıç noktalarıdır. Darwinci açıklamada bunun bir yanılgı olarak görülmesi gerekir – belki de çoğalma başarısına katkıda bulunmasından dolayı, doğal seleksiyonun ürünü olan bir nesnellik yanılgısı. Aslına bakılırsa yanıltıcı nesnelliği sadece dil ve gelenek gibi olumsal, davranışa bağlı normlara dayandırma eğilimi insanlara özgü ve oldukça yararlı gibi görünmektedir. Ne var ki benim durumumda Darwinizmin bilimsel ehliyeti ve bu diğer örnekler, nesnelliğin temel değer yargıları konusunda bir yanılgı olmadığı yönündeki mevcut görüşü yerinden etmek için yeterli değildir.

Ancak realist alternatif nedir? Bunu ortaya koymak güçtür, çünkü haz ve acının bilinçli yaratıkların uyum başarısında hayati bir rol oynadığı açıktır, nesnel değerleri böyle bir rol oynamasa bile. Realist görüşe göre arzu ve nefreti içeren bu deneyimler aynı zamanda kendi içinde olumlu ve olumsuz bir değere sahiptir ve bunu düşünce sayesinde açıkça bilebiliriz; seks, yemek yemek ya da fiziksel yaralanma gibi

bazı bedensel olaylarla neden ilişkili olduklarının evrimsel açıklaması için gerekli olmasalar bile. Uyum becerisine sahip olmakla birlikte ondan daha fazlasıdırlar. Nesnel değere sahip olan tek şeyler olmamakla birlikte, bu deneyimler değerin evrenin bir parçası olduğunu gösteren en bariz ve çarpıcı olguların arasında yer alırlar ve bizi gerçek değerle tanıştıran en net örneklerdir.

Realist açıklamaya göre haz ve acı ikili bir yapıya sahiptir. Önemli özellikleri olan beğeni ve nefret nedeniyle hayatta kalma ve uyum başarısında çok önemli bir rol oynamakla birlikte belli biyolojik işlevler ve işlev bozukluklarıyla ilişkileri doğal seleksiyonla açıklanabilir. Ancak bizim gibi pratik mantığa sahip varlıklar için aynı zamanda düşünsel bilincin nesneleridirler; haz ve acının kendi içinde iyi ve kötü olduğu yargısıyla başlayıp, başka değerlerle birlikte davranışlarımızın nedenlerinin daha sistematik ve detaylı bir şekilde bilinmesine ve bir araya gelmelerini ve etkileşimlerini yöneten ilkelerin anlaşılmasına ve en nihayetinde ahlaki ilkelere uzanan bir bilinç süreci.

Eğer bu yargıları oluşturan yetilere de Darwinci bir açıklama getirilecek olursa, realist açıklama çürütülmüş olur çünkü o zaman bu yargıları düşüncelerimizden bağımsız doğruların keşfi olarak görmek için hiçbir nedenimiz olamaz. Hazzın nesnel iyiliği ve acının nesnel kötülüğü ve daha karmaşık değer yargılarımızın nesnel doğruluğu ya da yanlışlığı bu yetilerin anlaşılmasıyla veya onları kullanmamızla tamamen ilgisiz olurdu. Dolayısıyla realist görüşe göre haz ve acının seks ve yaralanma ile ilişkisi doğal seleksiyonla açıklanabilse bile nesnel değerleri, bu değerlerin farkında olma kapasitemiz ve bundan çıkarılabilecek başka sonuçlar bu şekilde açıklanamaz.

Street realizmin doğru olamayacağı sonucuna varır; ben ise Darwinizmde ve biz insanlarla ilgili standart biyolojik görüşte eksik bir şey olduğu sonucuna varıyorum. Street'in olumsuz sonucu olumlu bir alternatifi de beraberinde getirir, bir tür yapısalcılık.[58] Ne yazık ki benim olumsuz sonucum olumlu alternatifi de oldukça akıl almaz yapar ve daha fazlasını söylemek mümkün olmadıkça, ortak varsayımsal önermeye nasıl bir cevap verilebileceği yönündeki rakip görüşler arasında kıyaslama yapmak zor olacaktır.

5

Bilinç ve bilişin doğa düzenine dahil edilmesinde olduğu gibi, değer ve doğa düzeni problemi de hem yapısal hem de tarihsel bir yöne sahiptir. Yapısal soru türümüzle ilgilidir: Eğer realizm doğru ise ve sadece kendi davranışlarımızın ürünleri olmayan değerleri ve pratik nedenleri de biliyor ve buna göre davranıyorsak, biz ne tür varlıklarız? Tarihsel soru kökenlerimiz hakkındadır: Bu gibi varlıklar yaratmış olmak için evren ve evrim süreci nasıl olmalıdır? Her iki soru da materyalist natüralizme ve biyolojideki Darwinci uygulamaya alternatif gerektiriyor gibi görünmektedir, ancak olasılıklar nelerdir?

Realizmin en öne çıkan yapısal sonucuna göre insanlar sadece değeri keşfetme değil, aynı zamanda onunla harekete geçme becerisine sahiptir. Hazzın iyi olması ve acının kötülüğü gibi deneyime dayanan temel değerler örneğinde, deneyimin kendisinde içsel bir dürtü söz konusudur: Devam etmesi isteği hazzın bir parçası, sona ermesi isteği acının bir

58 Bkz. Sharon Street, "Constructivism about Reasons" *Oxford Studies in Metaethics* 3 (2008): 207-46.

parçasıdır. Ancak aslında var olmayan bir haz ya da acıyı düşündüğümüzde –yaşayabileceğimiz olası bir deneyim ya da başkalarının yaşadığı deneyimler– durum böyle değildir. Yine de acının kötü olduğu ve ister kendimizin ister başkalarının acı çekmesini engelleyecek şekilde davranmak için bir neden olduğu bilgisiyle harekete geçebiliriz. Bu düşünceler mevcut haz ya da acının anlık, yapısal dürtüsüne karşı koymamıza yol açabilir, ona sadece nesnel bir değer vererek. Ve elbette dürüstlük ve sahtekarlık, adalet ve adaletsizlik, sadakat ve ihanet gibi çok daha karmaşık değerler için de aynısı geçerlidir.

Bu güdüsel kapasite nasıl bir kapasitedir? Daha önce de söylediğim gibi bu kapasite üzerimizde nedensel bir etkisi olan, dünyanın ekstra metafiziksel bir bileşenine dayanarak açıklanmamalıdır. Dünyanın değer bahşeden ve nedenler sağlayan özellikleri, insanların deneyimleri, birbirleriyle ilişkileri ve farklı davranışların insanların ve diğer yaratıkların hayatlarındaki olası sonuçları ile ilgili sıradan olgulardır. Davranış için bir sebep olması, aspirinin baş ağrınızı iyileştirmesi gibi, sıradan bir olgudur ve bu sebep sizin aspirin almanıza ya da benim size aspirin vermeme neden olur. Gerçek değerlere göre davranma kapasitem, örneğin, size aspirin vermek için harekete geçme kapasitesidir – çünkü baş ağrınızı iyileştireceğini bilirim ve bunun bu şekilde davranmak için bir neden sayıldığının farkındayımdır; çünkü baş ağrısı kötüdür. Bu gibi şeyleri her zaman yaparız. Ancak bunlar ne anlama gelir?

Bu kanımca davranışın bilinçli şekilde kontrol edilmesini içerir ve epifenomenal bilinçliliğin eşlik ettiği fiziksel nedensellik olarak analiz edilemez, buna ek olarak bir tür özgür irade içerir – ne var ki bu kavrama nasıl bir anlam verileceği, her zaman olduğu gibi, oldukça belirsizdir. Aspirin

vermeye karar verdiğimde değer karşısında bilinçli bir şekilde davranmış olurum, çünkü başınızın ağrıdığını öğrenirim ve aspirinin buna iyi geleceğini bilirim. Elbette ki baş ağrınızın geçmesini isterim, ancak bu da baş ağrısının kötü olduğunu bilmemin bir sonucudur. Davranışımın açıklaması, baş ağrısı ve aspirin hakkındaki bu olgularla ilgilidir – belli şeyleri yapmak ya da yapmamak için neden olarak sayılan şeyler. Bunlar değere duyarlı bir özne tarafından nedenler olarak anlaşıldığında davranışı etkilerler. Bu, bir görüşteki nedenlerin bilinmesinin, gerçeklere dayanan bir inanışın oluşturulmasını açıklayabilmesinden çok da farklı değildir – son bölümde tartışıldığı gibi.

Geleneksel özgür irade problemi hakkındaki fikirlerim bağdaşmazcıdır, ancak konunun bunun için sona erdirilmesi gerektiğinden emin değilim. Bilinçli güdünün davranışın nedenleri vasıtasıyla, davranışın nedensel determinizmiyle bağdaştırılmasının bir yolu varsa, gerek fiziksel gerekse psikolojik olarak, bu durumda değer realizmi determinizmle uyumlu olabilir. Şu an için sadece güdülerimizin kaynağının nasıl belirlendiği hakkındaki Darwinci açıklamayla uyumlu olmadığı üzerinde durmak istiyorum.

Determinizmi bir kenara bırakacak olursak, değer realizminin insan hakkındaki diğerlerinden farklı görüşüne göre temel bir tür doğruluk olan değerlerin ve nedenlerin anlaşılmasıyla harekete geçebilirler ve davranışların bu gibi güdülerle açıklanması temel bir tür açıklamadır, gerek psikolojik gerek fizyolojik başka türden bir şeye indirgenebilir değildir. Size aspirin veririm, çünkü baş ağrınızı hafifleteceğini bilirim, dolayısıyla bu gerçeğin böyle davranmak için bir neden sayıldığını bildiğimi gösterir. Ve bu başka bir şeyin, gerçek temel açıklamanın sadece yüzeysel bir açıklaması değildir.

Bir diğer deyişle insan davranışı sadece fizyoloji ya da isteklerle değil, aynı zamanda yargılarla açıklanır. Scanlon'un deyimiyle[59] yargı becerisine duyarlı yaklaşımlar sergileyen özneleriz ve bu yargılar kendilerinin ötesinde konular içerir. Değerler dünyasında yaşıyor ve bu değerlere davranışlarımıza yol gösteren normatif yargılar aracılığıyla karşılık veriyoruz. Bu, daha genel bilişsel kapasitelerimiz gibi, bilinçli yaratıklar olarak yapımızın üst düzey bir gelişimidir. Belki estetik değere göre davranma kapasitesini de içerir – deneyimlerimizin ve yargılarımızın bize gösterdiği, yargıdan bağımsız bir alan olarak realist bir şekilde açıklanarak.

Bu durumda indirgemeci ve oluşumcu açıklamalar arasındaki tercih konusuna tekrar dönecek olursak, bilincin değerlendirmeci yargılarda ve pratik akıl yürütmede kullanılmasının indirgemeci bir analize uygun olması oldukça ihtimal dışı görünür, indirgemeci monizm karmaşık organizmalardaki bilinçliliği açıklasa bile. Genel anlamda bilişte olduğu gibi, değere göre davranmak sadece bütün bilinçli öznenin bir işlevi olarak anlam kazanıyor gibi görünmektedir, parçalarının verdiği tepkilerin kombinasyonu olarak değil. Bu açıdan değerin en önemli ham maddelerinden bir bölümünü sağlayan haz ve acı deneyimlerinden farklıdır: Bu deneyimler bir tür psikofiziksel monizmle indirgemeci bir şekilde açıklanabilirler. Ancak pratik akıl yürütme ve bu akıl yürütmenin davranış üzerindeki etkisi, ne yapmamız gerektiğini bilen bütün bilinçli özneyi içerir – ve yapısal soruya oluşumcu bir cevap önerir. Ne var ki öznenin bütünlüğünün, indirgemeci zihin açıklamasıyla nasıl bağdaşacağı problemi psikofiziksel monizmi her düzeyde zorlayacaktır. Belki de fazlasıyla kuramsal olan

59 Scanlon, *What We Owe to Each Other*, 20.

bu aşamada parça-bütün problemi, pratik mantık için indirgemeciliği tat alma duyusu için yaptığından daha kesin bir şekilde saf dışı etmemelidir.

Pratik mantıkla ilgili realist görüşün en önemli metafiziksel yönü şudur: Bilinçlilik epifenomenal ve pasif değildir, aksine dünyada aktif bir rol oynar. Bu, kendimiz hakkında sahip olduğumuz olağan bakış açısının bir parçasıdır, ancak deneyime dayanan bilinçliliğin sadece psikofiziksel bir şeye indirgenemez olmasına materyalist natüralizmin insanoğlunun doğasının tam bir açıklamasını yapmakta başarısız olduğu başka bir nokta ekler.[60] Pratik mantık ister oluşumcu olsun ister bir tür psikofiziksel monizm ile mikro düzeyde davranışa indirgenebilir olsun, değer realizminin etkili olması için bilinçlilik şarttır ve insan davranışındaki epifenomalizmi saf dışı eder. (Öznelci değer görüşü epifenomalizmle de bağdaşmayabilir, ancak bu kesin olmaktan uzaktır: Öznelcilik, bilinçli değer yargılarımızın hepsinin davranışın fizyolojik nedenlerinin yan etkisi olduğu ihtimaliyle tutarlı olabilir.)

Bu konuyu bir kenara bırakıp değerle ilgili öznel ve realist görüşler arasındaki temel farka geri dönelim. Öznelcilik değer yargılarımızı, doğal güdüsel eğilimlerimizin dilsel ve rasyonel kapasitelerimizle mümkün hale gelen doğal bir sonucu ve olgunlaşması olarak görür, daha fazlası değil. Realizm ise değer yargılarını keşif sürecinin bir sonucu olarak açıklar, algısal inanışlara benzer olan değerlerin başlangıçtaki tezahürleriyle başlar ve nasıl yaşamamız gerektiğiyle ilgili daha iyi bir düşünceye doğru (umarız ki) ilerler. Eğer realizm doğruysa, bu bağlamda pratik mantık bilişsel yetilerimizden biridir.

60 BÎinçlÎik ve özgür irade arasındaki Îişki hakkında ikna edici bir açıklama için bkz. David Hodgson, *RatÎnality + ConscÎusness = Free WÎl* (New York: Oxford University Press, 2011).

6

Yapısal soruya realizmin bakış açısından bir cevap önermedim, sadece böyle bir cevabın yerine getirmesi gereken şartları belirttim. Şimdiyse tarihsel soru hakkında aynı şekilde kesin olmayan bir şey söylememe izin verin. Realizmin aksine öznelciliğin, en azından kuramsal olarak, değere sahip olma becerisi olan yaratıkların nasıl ortaya çıkmış olabileceğine dair Darwinci açıklamaya uygun olduğu açıktır. En azından bu soru, bu açıklamanın içerdiği bilinç ya da mantıkla ilgili mevcut genel problemlere bir yenisini eklemez. Bu görüşe göre değer, hayvan ve insan psikolojisinin doğal olguları olan arzu ve eğilimlerden doğar ve daha üst düzey değer yargıları bu temelden hareketle deneyim, düşünce ve kültür tarafından oluşturulan güdüsel olgunlaşmalardır.

Buna karşın tarihsel soruya realist bakış açısından verilebilecek cevap çok daha belirsizdir, bunun nedeni kısmen sonucun belirsiz olmasıdır. Davranışlarını nedenlere göre kontrol edebilen bizim gibi yaratıkların evriminin açıklanması için standart Darwinci resme ne eklenmesi gerektiğini bilmek isteriz. Bu kapasite çoğalma başarısına karşıt olmadığı ve dolayısıyla doğal seleksiyonla yok edilmeyeceğinden doğal seleksiyonun etkisiyle uyumlu olmasına rağmen, evrim listesinde ortaya çıkması başka bir şeyle açıklanmak zorundadır.

Değer realizmi biyolojik evrim sürecinin ve ondan önceki fiziksel ve kimyasal tarihin bilinçli yaratıkları, yaşamlarını ve deneyimlerini dolduran gerçek değeri, ve en sonunda yargıya duyarlı yaklaşımlar sergileme becerisine sahip, bu değerlerin farkında olarak davranabilen ve onlarla harekete geçebilen kendini bilen varlıkları meydana getirmiş olmasını açıklayabilmelidir. Hikâye çokça acı ve haz içerir,

dolayısıyla optimist teleolojik açıklamaya uygun değildir. Bununla birlikte değer ve ahlak anlayışının gelişimi, bilginin ve mantığın gelişimi ve bu daha üst düzey işlevlerin temelini oluşturan bilincin gelişimi, evrenle ilgili genel görüşün açıklaması gereken şeyin bir bölümü oluşturur. Söylediğim gibi, süreç adım adım uyanan evrenle ilgilidir.

Farkında olduğumuz kadarıyla değerin dünyadaki tarihiyle ilgili neler söylenebilir? Değer alanında hiçbir şey net olmamakla birlikte en genel anlamda hayatın tarihiyle örtüşüyor gibi görünmektedir. Başlangıçta, ilk yaşam türlerinin ortaya çıkmasıyla, iyiliğe *sahip* varlıklar meydana gelmiştir ve bazı şeyler onlar için iyi ya da kötü gidebilir. Bu bağlamda bir bakteri bile kendine özgü işlevinden dolayı iyiliğe sahiptir, fakat kaya değildir. En sonunda evrim tarihi sürecinde deneyime dayanan yaşamları bildiğimiz haliyle iyi ya da kötü gidebilecek bilinçli varlıklar ortaya çıkar. Sonrasında bu varlıkların soyundan gelen düşünme ve kendini bilme becerisine sahip varlıklar, başlarına gelenleri iyi ya da kötü olarak anlamaya ve bu şeylerin peşinden gitmeyi ya da onlardan uzak durmayı gerektiren nedenlerin farkına varmaya başlar. Bu nedenlerin ne yapmaları gerektiğini belirleyecek şekilde nasıl bir araya geldiğini öğrenirler. Ve son olarak sadece kendileri için neyin iyi ya da kötü olduğuna dayanmayan nedenler hakkında kolektif bir düşünme kapasitesi geliştirirler.

Bu, onlara benzeyen başka varlıkların yaşamlarıyla başlar, ancak nerede olursa olsun –başka bilinçli yaratıkların yaşamlarında ve hatta belki de bilinçli deneyimden yoksun yaşam türlerinde bile– konu iyi ve kötüyü içerecek şekilde genişletilebilir. Davranışın bir nedeni olması sadece mantığı olan varlıklar için geçerlidir ve değer, sahip olduğumuz nedenlerin açıklaması olarak anlaşılabilir ancak

değer kavramının bundan çok daha geniş bir uygulama alanı vardır. Sadece pratik akıl yürütme becerisine sahip varlıklar değerin farkında olabilir, ancak farkında olduklarında onu pratik mantık yetisine sahip olmayan yaratıkların yaşamlarında da görürler. Bu, genel anlamda muhtemelen hayatla eş sürelidir, fakat değerin biz insanlarca ne ölçüde önemsendiği sorusunu cevapsız bırakacağım. Sadece bilinçli yaşamlardaki değer olgusunun nedenler oluşturduğunu savunmak fazlasıyla basit görünmektedir. Scanlon'un söylediği gibi büyük yaşlı bir ağacı sadece yeni bir motorlu testereyi deneme zevki için kesmek duyarsız ve uygunsuz bir davranıştır.[61]

Değer ve değerli hakkındaki tarihsel soruyu cevaplamak için iki şeyin açıklanması gerekir: Birincisi, değerin iyiye sahip farklı hayatlarda çok çeşitli şekillerde ortaya çıkması; ve ikincisi, bir davranışa yol açabilecek nedenlerin ve bunları anlama ve ona göre davranma becerisine sahip varlıkların ortaya çıkması. İlki hayatın varlığını açıklayan herhangi bir şey tarafından açıklanabilir, farklı türlerde bilinçliliğin hayvanların yaşamındaki yeri dahil. İkincisi ise daha fazlasını gerektirir. Genel anlamda nedenin ortaya çıkmasının açıklanmasından fazlasını gerektirir mi? Bence evet, çünkü açıklanması gereken sadece genel bilişsel kapasite değil, davranışa yol açan nedenlerin farkına varma ve ona göre davranma kapasitesinin nasıl ortaya çıktığıdır. Pratik mantık güdüsel sistemin ve iradenin bir gelişimidir, sadece inançlar oluşturma sisteminin gelişimi değil.

Eğer değer hayata bağlıysa, kapsamı da belli yaşam türlerine bağlı olacaktır ve bize sağladığı en dikkat çekici nedenler, realist görüş için bile, kendi yaşam türümüze bağlı olacaktır. Realist açıklama, öznelciliğin son derece

61 Scanlon, *What We Owe to Each Other*, 68.

akla yatkın görünmesini sağlayan noktalardan birini içerir: Bizim değerli bulduğumuz şeylerin, çok büyük ölçüde bizim yaşam türümüzün biyolojik ayrıntılarına bağlı olduğu gerçeği. İnsana dair iyi ve kötü, öncelikli olarak doğal arzularımıza, duygularımıza, kapasitelerimize ve kişilerarası ilişkilerimize bağlıdır. Street'in vurguladığı gibi eğer arılara ve aslanlara daha çok benzeseydik, bize iyi görünen şeyler çok farklı olurdu.[62]

Hayal edilebilecekler şöyle dursun, var olan yaşam türlerinin tümü tarafından oluşturulan farklı değerleri tek bir realist görüşte birleştirmek adına haz ve acı gibi ortak bir payda bulmaya çalışmak hata olurdu. Bunun yerine değer çoğulcu olarak görülmelidir: Gerçek değer, eğer böyle bir şey varsa, çeşitli yaşam türleri, ya da en azından bilinçli yaşam kadar zengin ve karmaşıktır. Bu hayatların büyük bölümü sadece içeriden anlaşılmaya çalışıldığında bulanık kaldığından, oluşturdukları değer de, olumlu ve olumsuz, anlama kapasitemizin fazlasıyla ötesindedir. Bu değerler tarafından oluşturulan nedenlerin ne kadar uzağa ulaşabileceği de belirsizdir – kendimizin dışında başka insanların hayatlarında fark ettiğimiz değerler için bile geçerli olduğu gibi. Ve evrenin başka yerlerinde bizim soyumuzla akraba olmayan hangi akıl almaz yaşam türleri olduğunu ve onlarla ilişkili değerin varlığını kim bilebilir? Ancak değer realizmi bir etkene bağlı davranışla ilgili nedenleri içerebileceğinden, bir yaratığın yaşamında neyin nesnel olarak değerli

62 "Örneğin aslanların soyundan evrimleştiğimizi hayal edelim, öyle ki erkekler görece sıklıkla durumlar öyle "gerektirdiği" için kendilerinin olmayan yavruları öldürmek gibi güçlü ve düşünsel olmayan, değerlendirmeci bir eğÎime sahip olmuş olsun ve buna karşılık dişÎer, kendi yavrusunu öldürdüğünde bunu o erkeğin 'aleyhinde kullanmak' gibi düşünsel olmayan güçlü bir eğÎime sahip olmasın, aksine kısa süre sonra kendisine flört amacıyla yaklaşmasını kabul etsin." Sharon Street, "A Darwinist DÎemma", 120.

olduğunun bilinmesi, bu değerin başkasının davranışlarının nedenleri hakkında nasıl sonuçları olabileceği sorusunu otomatik olarak çözmez.

Ne var ki değere doğrudan erişimimiz insan hayatı sayesinde mümkün olur; özel bir kültür yaratan, oldukça özel bir organizma olan insan. İnsanın dünyası, ya da herhangi bir insanın kişisel hayatı, potansiyel olarak ve çoğunlukla gerçekte de, akıl almaz zenginliklerin sahnesidir – güzellik, aşk, haz, bilgi ve var olmanın ve dünyada yaşamanın katıksız keyfi gibi. Aynı zamanda potansiyel olarak ve çoğunlukla gerçekte de, korkunç mutsuzlukların sahnesidir ancak her iki durumda da değer, ne kadar bizim yaşam türümüze özel de görünse, kaçınılmaz şekilde gerçek görünür. Bu iyilerin ve kötülerin çoğuna duyarlı olmamız hayatta kalmamızda ve çoğalma başarımızda hayati bir rol oynar –cinsel haz, fiziksel acı, açlık ve susuzluk sancıları ve bunların giderilmeleri– ancak bunlar aynı zamanda kendi içlerinde de iyi ve kötüdür ve bu değerlerin farkına varabilir, onları tartabiliriz. Bu değerleri başta kendi yaşamlarımızda fark ederiz, ancak durum bununla sınırlı kalmaz.

Tarihsel bir açıklama arayışındaki bir realistin, hayatın insanı ciddi anlamda harekete geçiren yönlerinin ve bilinçliliğin zaten değerle dolu olarak ortaya çıktığını varsayması gerekir, dünyadaki yerlerini özneleri olan organizmaların hayatlarındaki rolleriyle edinmelerine rağmen. Seksin, yemenin ve içmenin verdiği hazlar harikadır ve buna ek olarak uyum başarısı sağlarlar. Değer dünyaya hayatla dahil olur ve değerin farkına varma ve ondan etkilenme kapasitesi daha geniş uzantılarıyla üst düzey yaşam türleriyle ortaya çıkar. Bu nedenle, hayatla ilgili tarihsel açıklama değerin açıklamasını da içermelidir, tıpkı bilinçliliğin açıklamasını içermesi gerektiği gibi.

Nedensel, teleolojik ve yönelimsel tarihsel açıklama olasılıklarını hatırlayacak olursak, nedensel bir açıklamanın nasıl mümkün olabileceğini anlamak zordur. Değerin varlığı hakkındaki yapısal soruya kısmen indirgemeci bir cevap verilebilse bile –örneğin haz deneyiminin değeri proto-zihinsel parçalarının ortak değeriyle oluşturulmuş olsun– bu, tarihsel soruya cevap olarak hiçbir yere varmaz. Hayatın kaynağı, bilinçli yaşamın gelişmesi ve mantığın ortaya çıkmasının indirgemeci tarihsel analizini, önemsediğimiz her şeyin nesnel bir değere sahip olmasını tamamen bir rastlantı yapmayacak şekilde ne tür bir psikofiziksel monizmin açıklayabileceğini hayal etmek zordur.

Öte yandan hayatın oluşum ve gelişiminin açıklamasının aynı zamanda değerin oluşum ve gelişimini açıklaması gerektiğini anladığımızda, teleolojik açıklama daha uygun görünmeye başlar. Bu şu anlama gelir, hayatın oluşmasını açıklayan şey kısmen hayatın, değerin oluşması ve en sonunda farkına varılması için gerek şart olduğu gerçeğidir.

Bu şartı yerine getirmesine rağmen yönelimsel açıklama hipotezini de bir kenara bırakıyorum. Böylece elimizde teleoloji kalır. Doğal teleoloji hipotezine göre doğal dünya iyiye sahip türde varlıklara neden olma eğilimindedir – bazı şeyler bu varlıklar için iyi ya da kötü olabilir.[63] Bunlar gerçek ve olası yaşam türleridir. Tarihsel evrim sürecinde ortaya çıkmış olmakla birlikte bu sürecin varlığı ve doğal seleksiyonun faaliyet gösterdiği olasılıklarla ilgili açıklamanın bir bölümü, dünyaya çok çeşitli türlerde değer kattıkları olacaktır.

Değerin oluşması, hem iyi hem de kötünün oluşması olduğundan, tamamen iyicil bir teleolojik açıklama adayı olamaz: İyi olana yönelik bir eğilim. Aslına bakılırsa tek

63 Bu açıklamanın mantığıyla ÎgÎi açıklama için bir önceki bölüme bakınız.

bir sonucun ortaya çıkmasına yönelen hiçbir teleolojik ilke uygun görünmemektedir. Daha ziyade, karmaşık türlerin çoğalmasına ve olası karmaşık sistemlerin kapsamında olan çeşitli değişimlerin meydana gelmesine yönelik bir eğilim olması gerekir.[64]

Eğer davranışa yol açan nesnel nedenlerin farkında olma eğiliminde olmasaydık ve sadece arzularımızla harekete geçiyor olsaydık değerin realist anlamda varlığı için hiçbir nedenimiz olmazdı. Öznel güdüler sistemi, algı, hafiza ve teorik mantık tarafından sağlanan bilgiyle yönlendirilme kapasitelerimizden başka açıklanacak hiçbir şey olmazdı. Ancak nesnel değer izlenimlerimizi tümüyle yanıltıcı değil, çoğunlukla doğru olarak gördüğümüzde, hayatın oluşmasını ve evrimini çoğalabilen organizmaların gelişim tarihinden fazlası olarak görmemiz gerekir, Darwinci versiyonda olduğu gibi.

Evrimin, işlerin onlar için iyi ya da kötü gidebileceği, iyiye *sahip* birçok organizma meydana getirdiğini ve bu organizmaların bazılarında bilinçli olarak kendi iyiliklerini ve en nihayetinde başlı başına iyi olanı hedeflemek gibi ek bir kapasitenin ortaya çıktığını biliyoruz. Realist bakış açısına göre bu sadece doğal seleksiyonun rastlantısal bir yan etkisi olamaz ve teleolojik açıklama bu şartı karşılar. Teleolojik açıklamada değerin varlığı tesadüf değildir çünkü değer, tüm oluşum ve değişim olasılıklarıyla hayat diye bir şeyin neden var olduğunun açıklamasının bir parçasıdır. Özetle değer, hayatın sadece rastlantısal bir yan etkisi

64 C.D. Broad *The Mind and Its Place in Nature* (London: Routledge & Kegan Paul, 1925), 81-94 çalışmasında böyle bir olasılığı ele alır. Henri Bergson'ın yaratıcı evrim görüşü benzer bir eğÎim olduğunu varsayar, ancak Bergson bunu doğa düzenine ek olarak değÎ fakat evrensel bir yaşamsal gücün özgür yaratısı olarak düşünmüştür. Bkz. *L'évolutÎn créatrice* (1907); İngIizceye *Creative EvolutÎn* adıyla Arthur Mitchell tarafından çevrÎmiştir (New York: Henry Holt, 1911).

değildir; daha ziyade hayat vardır, çünkü değer için gerekli ve vazgeçilmez bir koşuldur.[65]

Bu, Darwinci resmin tamamen reddedilmesinden çok gözden geçirilerek değiştirilmesidir. Teleolojik hipotez tarihsel gelişimin ayrıntılarının, değişen çevresel şartlardaki uygun olasılıklar içinde çoğalma başarısına dayanan doğal seleksiyonla büyük ölçüde açıklandığını savunur. Ancak doğal seleksiyon var olan yaşam türleri ve bilinçliliğin ayrıntılarını ve aralarındaki ilişkiyi bir ölçüde belirlemesine rağmen, genetik materyalin varlığı ve doğal seleksiyonun kullanımına sunduğu olası türler başka bir şekilde açıklanmalıdır. Teleolojik hipoteze göre bu şeyler sadece değerden bağımsız kimya ve fizik ile değil, fakat başka bir şeyle, yani hayatın, bilinçliliğin ve onlardan ayrılmaz olan değerin oluşmasını sağlayan evrensel eğilimle belirlenebilir.

Bugünün entelektüel şartlarında böyle bir ihtimalin ciddiye alınması mümkün görünmemektedir, ancak DNA, RNA ya da bir öncül ile kontrol edilen, çoğalabilen bir hücre kadar işlevsel olarak, son derece karmaşık ve bilgiden yana zengin bir sistemin hayat olmayan bir ortamda, sadece kimyasal evrimle nasıl ortaya çıkmış olabileceğini gösteren, yalnızca kuramsal bile olsa, hiçbir tutarlı açıklamanın olmadığı görüşümü tekrarlamak istiyorum. Söz konusu problemin farkında olanlar sadece akıllı tasarımı savunanlarla sınırlı değildir. Bilim adamları hayatın kaynağı hakkında salt kimyasal bir açıklama aramaya devam etmesine rağmen, bunun neredeyse bir mucize gibi göründüğünü söyleyen Francis Crick gibi sadık bilimsel natüralistler de vardır.[66]

65 Evrenin neden var olduğu hakkında yazan Derek Parfit İe karşılaştırmak için bkz. "Why Anything? Why This?" *London Review of Books*, 22 Ocak 1998; Parfit, *On What Matters* (Oxford: Oxford University Press, 2011) içinde tekrar basılmıştır.

66 Francis Crick, *Life Itself: Its Origins and Nature* (New York: Simon

Örneğin Crick "güdümlü panspermia" hipotezi hakkındaki düşünceleriyle yola çıkar: Bu hipoteze göre hayat, galaksimizin başka bir yerinde, hayatın daha önce evrimleştiği gelişmiş bir uygarlıktan dünyaya gönderilen tek hücreli hayat tohumlarıyla oluşmuştur. Bu görüş, uzayda fiziksel ortamları hayatın rastlantı sonucu oluşmasını daha az ihtimal dışı yapan başka gezegenlerin var olduğu varsayımına dayanır. Ancak Crick bu olasılıklardan herhangi birine güvenmek için hiçbir dayanak olmadığını savunur.

Son bölümde anlaşılırlığını kısaca savunduğum bir açıklama türü olan bir tür doğal teleoloji, mucizeye alternatif olabilir – gerek oldukça ihtimal dışı olan rastlantı görüşüne, gerekse doğa düzenine ilahi bir müdahale olması görüşüne alternatif bir doğal teleoloji. Hayatın doğal bir düzen meydana getirme eğiliminin, fiziğin ve kimyanın teleolojik olmayan yasalarıyla açıklanmayan temel bir özelliği olabilir. Mevcut kanıtlar dikkate alındığında, bu kabul edilebilir bir varsayım gibi görünmektedir. Ve değere göre davranabilen varlıklar ortaya çıktığında, yönelimsel eyleme dair oldukça farklı bir teleoloji yeni değerin yaratılmasına neden olan tarihsel resmin bir parçası haline gelir. Evren sadece bilinçli ve kendisinin farkında olmakla kalmamış, aynı zamanda bazı yönlerden gelecekteki yolunu seçebilmiştir – bilinçlilik, bilgi ve seçim hem bireysel hem de topluca hareket eden çok sayıda varlığa dağıtılmasına rağmen.

Bu teleolojik yorumlar kesin bir kanaat olmadan sadece olasılıklar olarak sunulmaktadır. Ben değerler ve nedenler hakkındaki sorularımızı ve düşüncelerimizi realist bir şekilde

---

& Schuster, 1981), 88. Ayrıca bkz. Jacques Monod, *Chance and Necessity: An Essay on the Natural PhÎosophy of Modern BÏlogy*, çev. Austin Wainhouse (New York: Knopf, 1971); ve Ernst Mayr, *EvolutÏn and the Diversity of Life: Selected Essays* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1976).

anlamak için, tesadüfen ve de doğal seleksiyon tarafından sıfırdan oluşturulmuş olan ya da genetik gidişatın ürünleri olan yetilerin işleyişinden kaynaklandıkları fikrini reddetmek gerektiği yönündeki olumsuz iddiaya inanıyorum. Örneğin kendimize, intikam alınanın doğru bir gerekçe mi yoksa sadece doğal bir dürtü mü olduğunu ya da üçüncü kişilerin veya diğer türlerin menfaatlerine ne kadar önem vermemiz gerektiğini sorduğumuzda, biyolojik emirlerin ötesine geçmemizi sağlayan yargı kapasitemize başvurduğumuzu düşünmemiz gerekir.

Kanımca bu aynı zamanda teorik mantığı, bize duyusal algı tarafından sunulan dünyanın gerçek yapısını belirlemek için kullanmamız için de geçerlidir.[67] Söylediğim gibi duyularımızın güvenilir olduğu çünkü güvenilirliklerinin uyum başarısına katkıda bulunduğu yargısına varmak akla uygundur, ancak mantığımızın güvenilir olduğu, çünkü güvenilir olmasının uyum başarısına katkıda bulunduğu yargısı tutarsızdır. Bu yargının kendisi deneyime dayanan bir onaylama biçimidir: Bir yargıya varırken o yargının mutlaka başlı başına yetkin olduğunu düşünürüz. Teorik açıdan zihinle ilgili başka herhangi bir bakış açısının uygun olabileceğini düşünmüyorum.

Ancak değer ve pratik mantık açısından öznelci olmanın mantıklı olduğuna inanıyorum – nesnel değerle ilgili tüm izlenimleri ya da davranışa yol açan nesnel nedenleri yanıltıcı olarak görmek ve pratik düşünme ve ahlaki akıl yürütme

67 Sharon Street, Îginçtir ki, eğer akıl yürütme kapasitelerimiz büyük ölçüde evrimsel bir şekÎde açıklanabÎiyorsa, teorik mantığın da realist bir şekÎde değerlendirÎemeyeceğini savunur. Street *doğru* hakkında, dünyayla ÎgÎi olarak doğal bir realisttir, ancak epistemik nedenler hakkında realist değÎdir. Değer alanında, elbette, hem doğru hem de nedenler hakkında antirealisttir. Bkz. Sharon Street, "EvolutÎn and the Normativity of Epistemic Reasons", *Canadian Journal of PhÎosophy*, Supplementary Volume 35 (2011): 213-48.

sürecini sadece kişinin gerçekten ne istediğine karar vermenin karmaşık yolları olarak düşünmek. Mantığın teorik kullanımı, tek başına olduğunda, prensipte kişinin güdüsel sistemini sadece doğal nedenlerin bir ürünü olarak görmenin ve hiçbir şekilde neyin iyi ya da kötü olduğuna göre hareket etmediğini düşünmenin mümkün olduğu bir çerçeve çizer. Bu görüşü kabul etmeyi imkansız bulsam da, anlaşılmaz olduğunu düşünmüyorum. Konu görece akla yatkınlıkla ilgilidir. Ve değer realizmini kabul etme eğiliminde olmayan biri için, vardığım radikal sonuçların sadece inandırıcılıktan uzaklığını artıracağını kabul etmeliyim.

Sonuç

Felsefe, yoluna karşılaştırmalı bir şekilde devam etmelidir. Yapılabilecek en iyi şey, her önemli alanda önceki ilgilerimize dayanarak olabildiğince etraflı ve dikkatli bir şekilde rakip alternatif kavramlar geliştirmek ve bunların yeterli nitelikte olup olmadıklarını görmektir. Bu, kesin kanıttan ya da çürütmeden daha güvenilir bir ilerleme biçimi olacaktır.

Hemen hemen her şeyde, tahmine dayanan Darwinci açıklamalara fazlasıyla dayanan ve dinsel görüşlerin tepeden tırnağa silahlı saldırılarına uğrayan bilimsel natüralizmin hakim olduğu bu ortamda, olası alternatifler hakkında düşünmenin faydalı olacağını düşünüyorum. Hepsinden önemlisi, akıl almaz olarak görülmeyen şeylerin sınırlarını, dünyayı gerçekten de ne kadar az anladığımız ışığında genişletmek istiyorum. Eğer seküler teoriler ve bu teorilerin hükmettiği çağdaş aydın kültür kendi küçük düşürücü etiketlerinden biriyle uyuşmak için, materyalizm ve Darwinizmden vazgeçebilirse bu bir ilerleme olurdu. Ben bu yaklaşımın evrenimiz hakkında gerek yapısal gerekse tarihsel olarak yeterli bir açıklama getiremediğini göstermeye çalıştım.

Ne var ki alternatifler arama yönündeki girişimimin hayal gücünden oldukça uzak olduğundan kuşkum yok. Evrenin temelde hayatı ve zihni var etme eğiliminde olduğu düşüncesi, büyük olasılıkla natüralist açıklamanın bilinen

türlerinden şu anda anlayabileceğimden çok daha radikal bir kopuş gerektirecektir. Özellikle de bilinci biyolojik bir olgu olarak anlamaya çalışırken, öznel ve nesnel arasındaki farkın ne kadar köklü olduğunu unutmak ve zihin hakkında fiziksel olaylar ve süreçler için geliştirilmiş olan kavramlarla düşünme hatasına düşmek çok kolaydır. Wittgenstein bu hataya karşı hassastı, fakat bu hatadan zihinsel dilin gramerinin araştırılmasıyla uzak durmaya çalışmak bana açıkça yetersiz görünüyor.

Doğrunun sadece insanlığın şu anki düşünsel gelişim aşaması nedeniyle değil, yapısal bilişsel sınırlarımız nedeniyle anlayışımızın ötesinde olması kesinlikle mümkündür. Ancak kanımca bunu bilemeyiz ve bizim ve diğer canlıların dünyada nasıl var olduğuna dair sistematik bir düşünce biçimi arayışını sürdürmek mantıklıdır. Bu süreçte yanlış hipotezler üretme ve reddetme becerisi önemli bir rol oynar. Hakim natüralist görüşe, yani hayatı ve zihni neo-Darwinci bir uzantıyla anlama ve anlatma iddiasında olan indirgemeci materyalizme sabırla karşı çıktım. Ancak başlangıçtaki açıklamalarıma geri dönecek olursam, bu görüşü geçmişe dayalı olarak inandırıcılıktan uzak buluyorum – ideolojik teorinin sağduyuya karşı kahraman zaferi. Deneyime dayanan kanıtlar farklı kapsamlı teorileri içerecek şekilde değerlendirilebilir, ancak bu durumda kavramsal ve olasılıksal bozulma ve çarpıtmaların bedeli çok yüksektir. Doğru düşünme yönündeki mevcut fikir birliğinin birkaç kuşak sonra gülünç görüneceğine bahse girerim – bununla birlikte yerini aynı derecede hükümsüz olan yeni bir fikir birliğine bırakması da mümkündür. İnsan bitmez tükenmez bir inanma arzusuna sahiptir.

Yayımcının notu:

Zihin ve Evren'in çeviri sürecinde değerli önerilerini esirgemeyen Prof. Dr. Erdinç Sayan'a dikkati, emeği ve desteği için teşekkür ederiz.

Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?

Zihin-beden problemini ciddi anlamda zorlaştıran şey bilinçtir. Söz konusu problemle ilgili mevcut tartışmaların bilinç konusuna pek eğilmemesinin ya da açıkça yanlış anlamasının nedeni olarak belki de bu zorluk gösterilebilir. Son dönemlerdeki indirgemeci coşku dalgası, zihin olgusuyla ve zihinsel kavramlarla ilgili çeşitli materyalizm, psikofiziksel özdeşlik ya da indirgeme olasılıklarını açıklamak için farklı analizler üretmiştir.[1] Ancak bu tür ve diğer indirgemelerde ortak olan ve sıkça rastlanan problemler ele alınmış ve

1 Örnek olarak J. J. C. Smart, *Phîosophy and Scientific Realism* (Londra: Routledge & Kegan Paul, 1963); David K. Lewis, 'An Argument for the Identity Theory', *Journal of Phîosophy*, LXIII (1966), David M. Rosenthal, *Materialism & the Mind-Body Problem*, (Engelwood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1971)'da eklemelerle yeniden basılmıştır; HÎary Putnam, 'Psychological Predicates', *Art, Mind, & ReligÏn* içinde, haz. W.H. Capitan ve D.D. MerrÎl (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1967), *Materialism*'de (haz. Rosenthal) 'The Nature of Mental States' adıyla yeniden basılmıştır; D.M. Armstrong, *A Materialist Theory of the Mind* (Londra: Routledge & Kegan Paul, 1968); D.C. Dennett, *Content and ConscÏusness* (Londra: Routledge & Kegan Paul, 1969). 'Armstrong on the Mind', *PhÎosophical Review*, LXXIX (1970), 394-403'te; Dennett, *Journal of Philosophy*, LXIX (1972)'un eleştirisinde kuşkularımı ifade etmiştim. Ayrıca bkz. Saul Kripke, 'Naming and Necessity' *Semantics of Natural Language* içinde, haz. D. Davidson ve G. Hannan (Dordrecht: Reidel, 1972), özellikle s. 334-42; ve M. T. Thornton, 'Ostensive Terms and Materialism', *The Monist*, LVI (1972), 193-214.

zihin-beden problemini su-H_2O probleminden ya da Turing makinesi-IBM makinesi probleminden, yıldırım-elektrik boşalması probleminden, gen-DNA probleminden ya da meşe ağacı-hidrokarbon probleminden farklı ve kendine özgü kılan şey göz ardı edilmiştir.

Her indirgemeci analistin, modern bilime dayandırdığı kendi favori analojisi vardır. Birbiriyle ilişkili olmayan bu başarılı indirgeme örneklerinden herhangi birinin zihnin beyinle ilişkisine ışık tutma ihtimali son derece düşüktür. Ancak filozoflar, anlaşılmaz şeyleri, tamamen farklı olmasına rağmen bilinen ve anlaşılan şeylere uygun ifadelerle açıklama yolundaki genel insani zaafı paylaşırlar. Bu durum zihinle ilgili makul olmayan açıklamaların kabul edilmesine yol açmıştır ve bunun nedeni ekseriyetle bilindik türden indirgemelere imkan vermeleridir. Alışılagelmiş örneklerin zihin ve beden arasındaki ilişkiyi anlamaya neden yardımcı olmadığını ve şu anda zihinsel bir olgunun fiziksel doğasının nasıl açıklanabileceği hakkında doğrusunu söylemek gerekirse neden hiçbir fikrimizin olmadığını açıklamaya çalışacağım. Bilinç olmasaydı, zihin-beden problemi çok daha az ilgi çekici olurdu. Bilinç olduğunda ise, umutsuz vaka gibi görünmektedir. Bilinçli zihin olgusunun en önemli ve karakteristik özelliği yeterince anlaşılmamıştır. Çoğu indirgemeci teori bunu açıklamaya çalışmaz bile. Ve dikkatli bir araştırma, şu anda buna uygulanabilecek hiçbir indirgemeci yaklaşım olmadığını gösterecektir. Bu amaç için yeni bir teori üretilebilir, ancak böylesi bir çözüm, varsa bile, uzak entelektüel gelecekte söz konusu olabilir.

Bilinçli deneyim yaygın bir olgudur. Basit organizmalarda var olup olmadığından emin olamasak da canlı yaşamının birçok düzeyinde mevcuttur ve bunun için bir kanıt göstermek genel olarak son derece zordur. (Aşırı uç görüşteki bazı

kişiler, insan dışında diğer memelilerde bile var olduğunu reddetmeye hazırdır.) Evrende, diğer güneş sistemlerindeki diğer gezegenlerde, bizim için tamamen hayal edilemez nitelikteki çok farklı formlarda var olduğuna şüphe yoktur. Ancak form ne kadar değişiklik gösterirse göstersin, bir organizmanın en küçük şekilde de olsa bilinçli bir deneyim yaşaması, o organizma *olmak* gibi bir şeyin mevcut olduğu anlamına gelir. Deneyimin formu hakkında daha başka çıkarımlar yapılması mümkün olabilir; organizmanın davranışı hakkında bile (şüphe duymama rağmen) çıkarımlar yapılabilir. Ancak temelde bir organizma ancak ve ancak o organizma olmak diye bir şey –o organizma *için* olan bir şey– varsa bilinçli zihinsel durumlara sahiptir.

Buna deneyimin öznel niteliği diyebiliriz. Bu nitelik, bilinen, yakın geçmişte yapılmış indirgemeci zihin analizlerinin hiçbiri tarafından net bir şekilde ortaya konmamıştır, çünkü hepsi de bu eksiklikle mantıksal olarak bağdaşır. İşlevsel durumları ya da istemli durumları açıklayan sistemlerden herhangi birine dayanarak analiz edilemez, çünkü bu durumlar hiçbir deneyim yaşamamasına rağmen insan gibi davranan robotlar ya da otomatlarda da söz konusudur.[2] Yine benzer nedenlerle deneyimlerin tipik insan davranışıyla ilişkili nedensel rolüne dayanarak da analiz edilemez.[3] Bilinçli zihinsel durumların ve olayların davranışa neden olduğunu ya da bunlara işlevsel bir nitelik verilebileceğini

---

2 Böyle bir robot gerçekte var olmayabÎir. Belki insan gibi davranabÎecek kadar karmaşık herhangi bir şey de deneyim yaşayabÎir. Ne var ki bunun doğruluğu sadece deneyim kavramı analiz edÎerek ortaya çıkarılamaz.

3 Bu, değiştirÎemez olduğumuza karşılık gelmez çünkü hem deneyim konusunda değiştirÎemez değÎiz, hem de deneyim, deneyimleri hakkında hiçbir inanca sahip olmayan, dÎ ve düşünceden yoksun hayvanlarda da söz konusudur.

reddediyor değilim. Sadece bu tür bir şeyin analizlerinde tümüyle ele alınmadığı görüşündeyim. Herhangi bir indirgeme, neyin indirgeneceğinin analizine dayanmalıdır. Analiz bir şeyi dışarıda bırakıyorsa, problem yanlış bir şekilde ortaya konmuş olacaktır. Materyalizm savunmasını, zihinsel olgunun öznel niteliğini ele almakta açıkça başarısız olan herhangi bir zihinsel olgu analizine dayandırmak anlamsızdır. Dolayısıyla deneyimin öznel niteliği hakkında fikir sahibi olmadan fizikalizm teorisinden ne beklendiğini bilebilmek mümkün değildir.

Zihnin fiziksel temeliyle ilgili bir açıklamanın birçok şeyi aydınlatması gerekir; ne var ki en zoru da budur. Sıradan bir maddenin olgusal özelliklerinin onun fiziksel ya da kimyasal indirgenmesinden hariç tutulması gibi, deneyimin olgusal özelliklerini indirgemenin dışında bırakmak –diğer bir deyişle onları insan gözlemcilerin zihinleri üzerindeki etkiler olarak açıklamak– imkansızdır.[4] Eğer fizikalizm savunulacaksa, olgusal özelliklere fiziksel bir açıklama getirilmelidir. Ancak öznel niteliklerini incelediğimizde böyle bir sonuç mümkün değil gibi görünmektedir. Bunun nedeni her öznel olgunun temelde tek bir bakış açısıyla ilişkili olmasıdır ve nesnel, fiziki bir teorinin bu bakış açısını dışarıda bırakması kaçınılmaz görünmektedir.

Konuyu öznel ve nesnel ya da *pour-soi* ve *en-soi* arasındaki ilişkiye değinmekten daha etraflıca ortaya koymaya çalışayım. Bunun hiç de kolay olmadığı söylenebilir. X gibi olmanın nasıl bir şey olduğuyla ilgili olgular son derece tuhaftır, öyle tuhaftır ki bu olguların gerçekliklerinden ya da haklarındaki iddiaların öneminden şüphe duyanlar olabilir.

---

4 Karşılaştırma için bkz. Richard Rorty, 'Mind-Body Identity, Privacy, and Categories', *Review of Metaphysics*, XIX (1965), özellikle s. 37-8.

Öznellik ve bakış açısı arasındaki ilişkiye örnek vermek ve öznel niteliklerin önemini açığa kavuşturmak için, konuyu öznel ve nesnel görüş biçimleri arasındaki farkı net bir şekilde ortaya koyan bir örnekle bağlantılı olarak incelemek yararlı olacaktır.

Yarasaların deneyim yaşadığına hepimizin inandığını varsayıyorum. Sonuçta yarasalar memeli canlılardır ve bu konuda farelerin, güvercinlerin ya da balinaların deneyim yaşadığından daha fazla bir şüphe yoktur. Bir eşekarısı ya da dil balığı yerine yarasayı seçtim çünkü filogenetik ağaçta daha aşağılara inildiğinde insanlar deneyim diye bir şey olduğu konusundaki inançlarını giderek kaybeder. Yarasalar diğer türlere kıyasla bize daha çok benzemekle birlikte, yine de bizden oldukça farklı bir hareket çeşitliliğine ve algısal donanıma sahiptirler, dolayısıyla ele almak istediğim problem son derece nettir (fakat kuşkusuz diğer türlerle ilgili olarak da ele alınabilir). Felsefi düşüncenin sağladığı fayda olmasa bile, hareketli bir yarasa ile kapalı bir yerde zaman geçirmiş biri, temelde farklı bir yaşam formu ile karşı karşıya kalmanın nasıl bir şey olduğunu bilecektir.

Yarasaların deneyim yaşadığı inancının temelinin, yarasa olmak diye bir şey olduğu düşüncesi olduğunu söylemiştim. Artık birçok yarasanın (özellikle küçük yarasalar olarak bilinen microchiroptera türü) dış dünyayı öncelikli olarak sonar ya da ekolokasyon ile, yani menzillerindeki nesnelerden gelen yansımaları ani, ince ayarlı, yüksek frekanslı çığlıklarla tespit ederek algıladığını biliyoruz. Beyinleri, dışa giden uyaranları takip eden yankılarla ilişkilendirecek şekilde tasarlanmıştır ve bu yolla edindikleri bilgiler yarasaların uzaklık, büyüklük, şekil, hareket ve doku ile ilgili, görme duyusuyla yaptığımıza benzer tam ve kesin ayrımlar yapmalarına olanak sağlar. Ancak yarasa sonarı, şüphesiz

bir algı türü olmakla birlikte, sahip olduğumuz herhangi bir duyuya işleyiş açısından benzer değildir ve bizim öznel bir şekilde tecrübe ya da hayal edebileceğimize benzediğini düşünmek için herhangi bir neden yoktur. Bu, yarasa olmanın nasıl bir şey olduğu düşüncesi için zorluk yaratıyor gibi görünmektedir. Herhangi bir yöntemin, kendi içinde bulunduğumuz durumdan[5] hareketle yarasanın iç dünyası hakkında çıkarım yapmamıza imkan verip vermediğini ve eğer vermiyorsa, bu düşünceyi anlamak için hangi alternatif yöntemler olabileceğini dikkate almamız gerekir.

Hayal gücümüz için temel malzemeyi sağlayan kendi deneyimlerimizdir, dolayısıyla hayal gücü sınırlı bir alana sahiptir. Kolumuzda alacakaranlıkta ve gece karanlığında etrafta uçmayı ve ağzımızla böcekler yakalamayı sağlayan ağlar olduğunu; oldukça zayıf bir görme duyusuna sahip olduğumuzu ve çevremizdeki dünyayı yansıtmalı yüksek frekanslı ses sinyalleri aracılığıyla algıladığımızı ve günü bir dam altında baş aşağı asılı geçirdiğimizi hayal etmek işe yaramayacaktır. Bunu hayal etmek (ki bunda çok da başarılı olamam), sadece benim bir yarasa gibi davranmamın nasıl bir şey olacağını düşünmeme yardımcı olabilir. Ancak konumuz bu değildir. Ben, yarasa olmanın, bir yarasa için nasıl bir şey olduğunu bilme arzusundayım. Fakat bunu hayal etmeye çalıştığımda, kendi zihnimin kaynaklarıyla sınırlanırım ve bu kaynaklar bu iş için yetersizdir. Ne mevcut deneyimlerime yapılacak eklemeleri, ne bundan aşama aşama yapılacak çıkarmaları, ne de eklemelerin, çıkarmaların ve değişikliklerin birtakım kombinasyonlarını hayal ederek bunu gerçekleştirebilirim.

5 'İçinde bulunduğumuz durum' derken sadece 'kendi durumum'dan bahsetmiyorum, daha ziyade kendimiz ve diğer insanlar için otomatik olarak başvurduğumuz akılcı düşüncelerden bahsediyorum.

Temel yapımı değiştirmeden bir eşekarısı ya da yarasa gibi görünüp davranamayacağım düşünüldüğünde, deneyimlerim de bu hayvanların deneyimlerine hiç benzemeyecektir. Öte yandan, bir yarasanın nörofizyolojik yapısına sahip olmam gerektiği varsayımının da herhangi bir şekilde anlamlı olabileceği şüphelidir. Aşamalı olarak bir yarasaya dönüşebilsem bile şu anki yaradılışımdaki hiçbir şey, gelecekteki metamorfoz geçirmiş halimin neye benzeyeceğini ve nasıl olacağını hayal etmeme imkan vermez. En iyi kanıt yarasaların deneyimlerinden gelebilirdi, şayet neye benzediğini bilebilseydik.

Dolayısıyla, kendi içinde bulunduğumuz durumdan çıkarım yapmak bir yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu düşünmeyi içeriyorsa, bu çıkarım tam ve eksiksiz olmayacaktır. Nasıl bir şey *olduğuna* dair şematik bir fikirden fazlasını oluşturmamız mümkün değildir. Örneğin bir hayvanın yapısına ve davranışına dayanarak ona genel birtakım deneyimler atfedebiliriz. Bu sayede yarasa sonarını üç boyutlu gelişmiş bir algı biçimi olarak betimliyoruz; yarasaların da çeşitli şekilde acı, korku, açlık ve cinsel istek hissettiğine ve sonar dışında daha bildik başka algı türlerine de sahip olduğuna inanıyoruz. Ne var ki aynı zamanda bu deneyimlerin kavrama becerimizin ötesinde öznel bir niteliğe sahip olduğuna inanıyoruz. Buna ek olarak, eğer evrenin başka bir yerinde bilinçli bir hayat varsa, muhtemelen bunun bir kısmı, en genel deneyime dayanan mevcut ifadelerle bile tanımlanabilir olmayacaktır.[6] (Ancak problem sıra dışı durumlarla sınırlı değildir, çünkü bir insan ve diğeri arasında da söz konusudur. Örneğin doğuştan kör ve sağır

6 Bu nedenle İngÎizcedeki 'what it is *like*' (Türkçeye 'neye benzer' ve 'nasıl bir şeydir' olarak çevrÎebÎir -*çn*) ifadesinin analojik formu yanıltıcıdır. (Bizim deneyimimize göre) neye *benzediği* değÎ, 'öznenin kendisi için nasıl bir şey olduğu' anlamına gelir.

bir insanın yaşadığı bir deneyimin öznel niteliği benim için ulaşılabilir olmadığı gibi, büyük olasılıkla benimki de onun için ulaşılabilir değildir. Bu, ikimizin de diğerinin yaşadığı deneyimin öznel bir niteliğe sahip olduğuna inanmasına engel olmaz.)

Gerçek doğasını muhtemelen kavrayamayacağımız bu gibi olguların varlığına inanabileceğimizi reddetmeye eğilimli biri varsa, bunu yarasaları izleyerek tekrar düşünmelidir. Bizim gibi olmanın nasıl bir şey olduğuyla ilgili bir fikir oluşturmaya çalışan zeki yarasaların ya da Marslıların[7] içinde bulunabileceğiyle benzer bir durumda olduğumuz söylenebilir. Kendi zihin yapıları başarılı olmalarını imkansız hale getirebilir, ancak bizim gibi olmak diye net ve kesin bir şeyin olmadığı, sadece belli türde genel zihinsel durumların bize atfedilebileceği (belki algı ve iştah her ikimiz için de ortak kavramlar olabilir; belki de olmayabilir) sonucuna varmalarının yanlış olacağını biliyoruz. Böyle şüpheci bir sonuca varmalarının yanlış olduğunu biliyoruz, çünkü bizim gibi olmak nasıl bir şeydir bilmekteyiz. Ciddi farklılıklar ve güçlükler söz konusu olsa ve bunu layıkıyla betimleyecek kelime dağarcığından yoksun olsak da, öznel nitelik oldukça belirgindir ve bazı yönlerden sadece bizim gibi yaratıklar tarafından anlaşılabilecek şekilde ifade edilebilir. Marslı ya da yarasa olgusunu ayrıntılı bir şekilde betimleme umudumuzun bile olmaması, yarasaların ve Marslıların ayrıntı zenginliği açısından bizimkine oldukça benzer deneyimleri olduğu iddiasını anlamsız olarak saf dışı bırakmamıza yol açmamalıdır. Birinin bu şeyler hakkında düşünmemize imkan verecek kavramlar ve bir teori geliştirmesi iyi olurdu; ancak doğamızın sınırları bizi böyle bir bilgiden sonsuza kadar mahrum edebilir. Ve hiçbir zaman

7 Bizden tamamen farklı dünya dışı varlıkların tümü.

tanımlayamayacağımız ya da anlayamayacağımız bir şeyin gerçekliğini ya da mantıksal önemini reddetmek, bilişsel çelişkinin en açık örneğidir.

Bu bizi, benim burada yapabileceğimden çok daha fazlasını gerektiren bir konuya getirir: Bir yanda olgular arasındaki ilişki, diğer yanda betimlemelerin kavramsal şemaları ya da sistemleri. Öznel alan konusundaki gerçekçiliğim, insana dair kavramların ötesinde olan gerçeklerin varlığına inanmak anlamına gelir. Elbette insanların betimlemek ya da idrak etmek için gereken kavramlara hiçbir zaman sahip *olmayacağı* olgular olduğuna inanmak mümkündür. Aslına bakılırsa insanoğlunun beklentilerinin sınırlı olduğu düşünüldüğünde bundan şüphe duymak aptalca olur. Sonuçta Cantor bulmadan önce herkes Kara Veba tarafından yok edilmiş olsa bile sonluötesi sayılar olurdu. Ancak canlı türü sonsuza kadar var olmaya devam etse bile insanoğlu tarafından hiçbir zaman *betimlenemeyecek* ya da *kavranamayacak* olgular olduğuna da inananlar olabilir – sırf yapımız gereken kavramları kullanmamıza imkan vermediği için. Bu imkansızlık başka varlıklar tarafından da gözlemlenebilir, ancak onların varlıklarının ya da var olma olasılıklarının, insanın kavrayamayacağı olguların bulunduğu varsayımının öneminin ön koşulu olduğu kesin değildir. (Sonuçta insan tarafından kavranamayan olguları kavrayabilen varlıkların doğası, büyük olasılıkla insan için anlaşılmaz bir olgudur.) Dolayısıyla yarasa olmanın nasıl bir şey olduğu hakkında düşünmenin, bizi insan dilinde ifade edilebilen önermelerin doğruluğuna dayanmayan gerçekler olduğu sonucuna götürdüğü söylenebilir. Bu gibi olguların varlığını, onları ifade etmeksizin ya da kavramaksızın kabul etmemiz gerekebilir.

Ne var ki bu konuyu devam ettirmeyeceğim. Konumuzla (yani zihin-beden problemi) ilgili olmasının nedeni, deneyimin

öznel niteliği hakkında genel bir gözlem yapmamıza imkan sağlamasıdır. Bir insan, bir yarasa ya da bir Marslı olmanın nasıl bir şey olduğu hakkındaki olguların statüsü ne olursa olsun, bunlar belirli bir bakış açısını içeren olgular gibi görünmektedir.

Burada deneyimin onu yaşayan kişiye özel bir şey olduğu iddiasından bahsetmiyorum. Söz konusu bakış açısı, sadece tek bir kişiye ait değildir. Daha ziyade bir *türdür*. Kişinin kendisine ait olmayan başka bir bakış açısını kullanması çoğunlukla mümkündür, dolayısıyla bu gibi olguların kavranması kişinin kendi içinde bulunduğu durumla sınırlı değildir. Fenomenolojik olguların tamamen nesnel olduğu bir boyut söz konusudur: Bir insan, başka birinin deneyiminin niteliğini bilebilir ya da dile getirebilir. Ne var ki öznel bir yönü de vardır, çünkü deneyime atfedilen nesnellik sadece atıf yapılan nesneye onun bakış açısını kullanabilecek kadar benzeyen biri için mümkündür – deyim yerindeyse atfı üçüncü kişiden olduğu kadar ilk elden de anlamak için. Deneyimi yaşayan kişi, diğer kişiden ne kadar farklıysa, bu girişimden beklenebilecek başarı da o oranda düşük olacaktır. İçinde bulunduğumuz durumda konuyla ilgili bir bakış açısına sahibizdir, ancak başka bir türün deneyimini *onun* bakış açısı olmadan anlamaya çalıştığımızdaki gibi, başka bir bakış açısından yaklaşacak olursak kendi deneyimimizi doğru dürüst anlamak konusunda da aynı ölçüde zorluk yaşarız.[8]

8 Türler arası engelleri hayal gücünün yardımıyla aşmak benim düşündüğümden daha kolay olabilir. Örneğin kör insanlar yakınlarındaki nesneleri bir tür sonar ile, yani sesle ya da baston kullanarak tespit edebilir. Belki de bunun nasıl bir şey olduğu bilinirse, paralel olarak bir yarasanın çok daha incelikli sonar sistemine sahip olmanın nasıl bir şey olduğu genel hatlarıyla hayal edilebilir. Kişinin kendisi ile diğer insanlar ve diğer türler arasındaki mesafe farklı aralıklarda olabilir. Diğer insanlar hakkında bile onlar gibi olmanın

Bu, zihin-beden problemiyle doğrudan ilgilidir. Çünkü deneyimle ilgili olgular –onu tecrübe eden organizma *için* nasıl olduğu hakkındaki olgular– sadece tek bir bakış açısından anlaşılabilir nitelikteyse, deneyimlerin gerçek niteliklerinin o organizmanın fiziksel işleyişinde nasıl açığa çıkabileceği merak konusudur. Organizmanın fiziksel işleyişi, *kusursuz* bir nesnel olgular alanıdır, yani birçok bakış açısından ve, farklı algı sistemlerine sahip bireyler tarafından gözlemlenebilecek ve anlaşılabilecek türden olgular. Bilim insanlarının yarasa nörofizyolojisi hakkında bilgi edinmesi için benzer imgesel engeller yoktur, ve zeki yarasalar ya da Marslılar da insan beyni hakkında bizim öğrenebileceğimizden çok daha fazlasını öğrenebilirler.

Bu, başlı başına indirgeme karşıtı bir tartışma değildir. Hiçbir görsel algı bilgisine ve anlayışına sahip olmayan Marslı bir bilim adamı gökkuşağını, yıldırımı ya da bulutları fiziksel bir olgu olarak kavrayabilir, buna karşın gökkuşağı, yıldırım ya da bulut kavramlarının bir insan için ne anlama geldiğini ya da bunların olgusal dünyamızda kapladığı yeri hiçbir zaman anlayamayabilir. Bu kavramlar tarafından ortaya konan şeylerin nesnel doğasını kavrayabilmesi mümkündür, çünkü kavramların kendisi belirli bir bakış açısıyla ve belirli bir görsel olgusallıkla ilişkili olmasına rağmen, sadece o

---

nasıl bir şey olduğu düşüncesi sadece kısmidir ve insan kendisinden çok daha farklı türlere geçiş yaptığında, azalmakla birlikte kısmi bir anlayış hâlâ söz konusu olabİir. Hayal gücü son derece esnektir. Ne var ki anlatmak istediğim şey bir yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu *bİemeyeceğimiz* değİdir. Bu tür bir epistemolojik problem ortaya atıyor değİim. Anlatmak istediğim daha ziyade bir yarasa olmanın nasıl bir şey olduğu hakkında bir *fikir* oluşturmak (ve daha ziyade bir yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu bİmek) için bİe kişinin bir yarasanın bakış açısını kullanması gerektiğidir. Eğer kişi kabaca ya da bir dereceye kadar bu bakış açısını kullanabİirse, kişinin fikri de kabataslak ya da kısmi olacaktır. Ya da şu anki anlayış kapasitemizle öyle görünmektedir.

bakış açısından kavranan şeyler değildir: Bir bakış açısından gözlemlenebilirler ancak onun ötesindedirler; dolayısıyla aynı zamanda gerek aynı organizmalar gerekse başkaları tarafından, başka bakış açılarından da gözlemlenebilirler. Yıldırım, görsel görüntüsüyle yansıtılmayan nesnel bir niteliğe sahiptir ve bir Marslı tarafından görüntüsü olmadan da incelenebilir. Daha net olmak gerekirse, görsel görüntüsünde ortaya konandan *daha* nesnel bir niteliğe sahiptir. Öznel betimlemeden nesnel betimlemeye geçişten bahsetmişken, kişinin ulaşabileceği ya da ulaşamayacağı bir son noktanın varlığı, eşyanın tamamen nesnel yapısal doğası hakkında çekimser kalmak istiyorum. Nesnelliği, anlama yetisinin yolculuk edebileceği bir yol olarak düşünmek daha doğru olabilir. Ve yıldırım gibi bir olguyu anlamak için, tamamen insana ait bakış açısından olabildiğince uzaklaşmak mantıklıdır.[9]

Öte yandan deneyim söz konusu olduğunda, belirli bir bakış açısıyla ilişki daha yakın gibi görünür. Öznenin bir deneyimi kavradığı belirli bir bakış açısı olmadığında deneyimin *nesnel* niteliğinin ne anlama gelebileceğini anlamak zordur. Sonuçta yarasanın bakış açısı ortadan kaldırılacak olursa yarasa olmanın nasıl bir şey olduğu hakkında geriye ne kalır? Ancak eğer deneyim öznel niteliğine ek olarak birçok farklı bakış açısından kavranabilecek nesnel bir yapıya sahip değilse, beynimi inceleyen bir Marslının benim zihinsel süreçlerim olan fiziksel süreçleri (yıldırımın fiziksel

9 Daha nesnel ve daha öznel betimlemeler ya da bakış açıları arasında sadece, insana ait daha geniş bir bakış açısından bir ayrım yapılabilse bile söz konusu problemin ele alınması mümkündür. Bu tür bir kavramsal göreceliliği benimsiyor değilim, ancak psikofiziksel indirgemenin diğer durumlarda öznel-nesnel modelle bağdaştırılamayacağı görüşünü savunmak için bu görüşün çürütülmesi gerekmez.

süreçlerini gözlemleyebileceği gibi) sadece farklı bir bakış açısından gözlemleyebileceği nasıl varsayılabilir? Dolayısıyla fizyolog bir bilim insanı bunları başka bir bakış açısından nasıl gözlemleyebilir?[10]

Psikofiziksel indirgemeyle ilgili olarak genel bir zorlukla karşı karşıya kalmış gibi göründüğümüz söylenebilir. Diğer alanlardaki indirgeme süreci, daha nesnel olmaya, şeylerin gerçek doğası hakkında daha doğru ve kesin bir bakış açısına ulaşmaya yönelik bir girişimdir. Bu, incelenen nesneye yönelik bireysel ya da türe özgü bakış açılarına olan bağlılığımız azaltılarak başarılabilir. Bir nesneyi duyularımız üzerinde bıraktığı izlenime dayanarak değil, onun daha genel etkilerine ve insan duyuları dışında başka araçlarla keşfedilebilir olan özelliklerine dayanarak tanımlarız. İnsana ait belirli bir bakış açısına ne kadar az bağlı olursa, yaptığımız tanım da o kadar nesnel olur. Bu yolu izlemek mümkündür, çünkü dış dünya hakkında düşünmek için kullandığımız kavram ve düşünceler başlangıçta bizim algısal donanımımızı içeren bir bakış açısından uygulamaya konmasına rağmen, bu kavram ve düşünceleri onların ötesindeki şeylerden bahsetmek için kullanırız – hakkında olgusal bir bakış açısına *sahip olduğumuz* şeyler. Dolayısıyla birinden diğeri için vazgeçmek ve hâlâ aynı şeyler hakkında düşünmek mümkündür.

Ne var ki deneyimin kendisi bu modele uymuyor gibi görünmektedir. Görüntüden gerçekliğe geçme düşüncesinin burada herhangi bir anlam ifade etmediği söylenebilir. Bu durumda, bir olguya yönelik başlangıçtaki öznel bakış açısından, daha nesnel ancak aynı şeyle ilgili olan başka bir bakış açısı lehine vazgeçerek, aynı olguyu anlamak için daha

10 *Mona Lisa* tablosuna baktığımda yaşadığım görsel deneyim belirli bir niteliğe sahiptir ve beynimi inceleyen biri tarafından hiçbir şekÎde izi sürülemez. Orada *Mona Lisa*'nın küçücük bir görüntüsünü görse bÎe, onu deneyimle ÎişkÎendirmek için hiçbir nedeni olamaz.

nesnel bir anlayışa ulaşmaya çalışmak neye benzetilebilir? İnsan deneyiminin gerçek doğasına, belirli insan bakış açımızdan vazgeçerek ve ancak bizim gibi olmanın nasıl bir şey olduğundan tamamen habersiz bir varlığın koyabileceği bir tanıma ulaşmaya çalışarak yaklaşabileceğimiz düşüncesi kesinlikle mantıksız *gözükmektedir*. Deneyimin öznel yapısı sadece tek bir bakış açısından tam olarak kavranabiliyorsa, daha nesnel olmak –yani belirli bir bakış açısına daha az bağlı kalmak– bizi olgunun gerçek doğasına yaklaştırmaz: Ondan daha da uzaklaştırır.

Deneyimin indirgenebilir olduğuna yönelik bu itirazın tohumlarının bir bakıma başarılı indirgeme örneklerinde zaten bulunduğu söylenebilir; çünkü sesin aslında havada ya da başka ortamlarda bir dalga olgusu olduğunu keşfederken bir bakış açısını başka bir bakış açısını kullanmak için terk ederiz ve terk ettiğimiz işitsel, insana ya da hayvana ait bakış açısı indirgenmemiş kalır. Son derece farklı türlerin üyeleri aynı fiziksel olayı nesnel ifadelerle anlayabilir ve bu, diğer türlerin algılama biçimlerini de anlamalarını gerektirmez. Dolayısıyla kendilerine özgü bakış açılarının, her ikisinin de kavrayabildiği ortak gerçekliğin bir parçası olmadığı ortak bir gerçeklikten bahsedebilirler. İndirgeme ancak türe özgü bakış açısı indirgenecek şeyin dışında tutulursa başarılı olabilir.

Ancak dış dünyayı tüm yönleriyle kavramak ve anlamak adına bu bakış açısını bir kenara bırakırken haklı olmakla birlikte, tamamen göz ardı edemeyiz, çünkü bu bakış açısı iç dünyanın temelidir ve sadece bu dünya hakkındaki bir bakış açısı değildir. Felsefi psikolojinin son dönemdeki yeni-davranışçılık (neobehaviourism) görüşünün altında büyük ölçüde indirgenemeyecek hiçbir şey kalmaması adına nesnel zihin kavramı oluşturma çabası yatar. Fiziksel bir zihin teorisinin

deneyimin öznel niteliğini aydınlatması gerektiğini kabul ediyorsak, şu anda var olan hiçbir düşünce biçiminin bunun nasıl yapılabileceği hakkında bize bir ipucu vermediğini de kabul etmemiz gerekir. Bu problem kendine özgüdür. Eğer zihinsel süreçler aslında fiziksel süreçlerse, doğası gereği,[11]

11 Dolayısıyla sebep ve sebepten ayrık sonuçta olduğu gibi olumsal bir Îişki olamaz. Fiziksel bir durumun belirli bir şekÎde hissedÎdiğî doğrudur. Saul Kripke *Semantics of Natural Language* çalışmasında (haz. Davidson ve Harman) nedensel davranışçı analizlerin ve bununla bağlantılı zihin analizlerinin başarısız olduklarını, çünkü örneğin 'acıyı' yalnızca sızının olumsal bir adı olarak gördüklerini öne sürer. Deneyimin nesnel karakteri (Kripke'nin ifadesiyle 'onun anlık olgusal niteliği' [s.340]) bu gibi analizlerin dışarıda bıraktığı ana özelliktir ve ***kesinlikle*** deneyimin kendisidir. Benim görüşüm Kripke'nin görüşüyle oldukça benzerdir. Kripke gibi ben de belli bir beyin durumunun muhakkak belli bir nesnel niteliğe sahip olması gerektiği hipotezinin daha Îeri bir açıklama olmadan anlaşılmaz olduğunu düşünüyorum. Zihin-beyin Îişkisini olumsal olarak değerlendiren teorÎer böyle bir açıklama getirmez, ancak belki de henüz keşfedÎmemiş başka alternatifler vardır.

Zihin-beyin Îişkisinin neden zorunlu olduğunu açıklayan bir teori, her şeye rağmen bizi Kripke'nin niçin bu Îişkinin yine de olumsal göründüğüne açıklık getirme problemiyle baş başa bırakabÎir. Bu zorluk bana şu açıdan üstesinden gelinebÎir gibi görünüyor. Bir şeyi algısal, sempatik ya da sembolik olarak canlandırarak hayal edebiliriz. Sembolik hayal gücünü bir kenara bırakıp algısal ve sempatik hayal gücünün nasıl işlediğine değineceğim. Bir şeyi algısal olarak hayal etmek için bÎinçli bir şekÎde o şeyi algıladığımızı düşünürüz. Bir şeyi sempatik olarak hayal etmek için ise bÎinçli bir şekÎde o şeyin kendisine benzeyen bir şey olduğumuzu düşünürüz. (Bu yöntem sadece zihinsel olayları ve bakışları hayal etmek için kullanılabÎir – kendimizin ya da bir başkasının.) Onunla bağlantılı bir beyin durumu olmadan, meydana gelen zihinsel bir durumu hayal etmeye çalıştığımızda, Îk olarak zihinsel durumun meydana gelmesini sempatik olarak hayal ederiz: yani zihinsel olarak ona benzeyen bir durumda olduğumuzu düşünürüz. Aynı zamanda, Îkiyle bağlantısı olmayan başka bir durumda olduğumuzu düşünerek, algısal olarak onunla ÎişkÎi fiziksel bir durumun meydana gelmediğini hayal etmeye çalışırız; bu, fiziksel duruma benzeyen bir durum olmadığında içinde bulunacağımıza benzeyen bir durumdur. Fiziksel özelliklerin hayal edÎmesi algısal, zihinsel özelliklerin hayal edÎmesi sempatik

belli fiziksel süreçlerden geçecek bir şey var demektir. Ama bunun neden böyle olduğu gizemini korumaktadır.

Bu düşüncelerden nasıl bir sonuca varılmalıdır ve sonrasında ne yapılması gerekir? Fizikalizmin yanlış olması gerektiği sonucuna varmak hata olacaktır. Sağlam bir temele dayanmayan nesnel bir zihin analizini benimseyen fizikalist hipotezlerin yetersizliği ile hiçbir şey kanıtlanamaz. Fizikalizmin, nasıl doğru ve geçerli olabileceğiyle ilgili şu an için hiçbir fikre sahip olmamamız nedeniyle anlayamadığımız bir görüş olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Belki de bir şeyleri anlamak için bu görüşün şart olduğunu düşünmek mantıksız olabilir. Sonuçta fizikalizm yeterince açıktır: Zihinsel durumlar bedensel durumlardır; zihinsel olaylar fiziksel olaylardır. Bunların *hangi* fiziksel durumlar ve olaylar olduklarını bilmiyoruz, ama bu, söz konusu varsayımı anlamamıza engel oluşturmamalıdır. '-Dir' ekinden daha net ne olabilir?

Ancak ben yanıltıcı olanın tam da '-dir' ekinin bariz netliği olduğuna inanıyorum. X, Y'dir dendiğinde çoğunlukla bunun nasıl olabileceğini biliriz, ancak bu, kavramsal ya da teorik altyapıya bağlıdır ve sadece '-dir' eki tarafından aktarılmaz. "X" ve "Y"nin ikisinin de nasıl bir gönderme yaptığını ve ne türde şeylere gönderme yaptığını biliriz ve bu iki göndergesel yolun tek bir şeyde ve noktada nasıl buluşabileceği hakkında kabataslak bir fikrimiz vardır,

---

iken, öyle görünüyor ki onunla bağlantılı zihinsel bir durum olmaksızın meydana gelen herhangi bir deneyimi hayal edebîliriz ve bunun tam tersi de geçerlidir. Aralarındaki îlişki zorunlu olsa bîe olumsal görünecektir ve bunun nedeni hayal gücünün birbirinden farklı bağımsız türleri olmasıdır.

(Kişi, sempatik hayal gücünün, algısal hayal gücüne benzer şekîde işlediği gibi yanlış bir kanıya varırsa solipsizm ortaya çıkmış olur: Bu durumda kişiye kendisinin yaşamadığı bir deneyimi hayal etmek imkansız görünür.

ister nesne olsun, ister bir süreç ya da bir olay. Ancak iki özdeşlik ifadesi oldukça farklı olduğunda nasıl doğru/gerçek olabileceği net olmayabilir. İki göndergesel yolun bir noktada nasıl buluşabileceği ya da ne türde şeylerde buluşabileceği hakkında kabataslak bile olsa bir fikre sahip olmayabiliriz ve anlamamız için teorik bir çerçeve sunulması gerekebilir. Çerçeve olmadan, özdeşliği çepeçevre saran bir gizem atmosferi söz konusu olur.

Bu, temel bilimsel buluşlara dair kişinin gerçekten anlamadan kabul etmesi gereken önermeler olarak ortaya konan popüler sunumların büyülü havasını açıklar. Örneğin şimdilerde insanlara erken yaşlarda önemli olan tek şey gerçekte enerjidir deniyor. Ancak '-dir' ekinin ne anlama geldiğini bilmesine rağmen, çoğu kişinin bu iddiayı doğru yapan şeyin ne olduğu hakkında hiçbir fikre sahip olmamasının nedeni teorik altyapı eksikliğidir.

Şu anda fizikalizmin durumu, önemi olan tek şey enerjidir hipotezi Sokrates'ten önce yaşamış bir filozof tarafından dile getirilmiş olsaydı ortaya çıkacak olan duruma benzemektedir. Bunun nasıl doğru olabileceği fikrinin kaynaklarına sahip değiliz. Zihinsel bir olay fiziksel bir olaydır şeklindeki varsayımı anlamak için 'dır' ekinin anlaşılmasından fazlasına ihtiyacımız vardır. Zihinsel ve fiziksel ifadelerinin nasıl aynı şeye gönderme yapabileceği hakkında bir fikre sahip olmadığımız gibi, diğer alanlardaki bilinen teorik özdeşlik analojileri de bunu sağlamakta başarısızdır. Başarısızdırlar çünkü bilinen modele göre zihinsel ifadelerin fiziksel olaylara gönderme yaptığını düşünürsek ya ayrı öznel olaylar, fiziksel olaylara zihinsel göndermenin güvence altına alındığı etkiler olarak görünür ya da zihinsel ifadelerin nasıl gönderme yaptığıyla ilgili yanlış bir açıklamaya varırız (örneğin, nedensel davranışçı açıklama).

Ne gariptir ki tam olarak anlayamadığımız bir şeyin doğruluğu ve gerçekliği için kanıtımız olabilir. Böcek metamorfozuyla ilgili bilgisi olmayan birinin güvenli bir kasaya bir tırtıl kilitlediğini ve haftalar sonra kasa açıldığında içinden bir kelebek çıktığını varsayalım. Eğer kişi kasanın bu süre içinde kapalı kaldığından eminse, kelebeğin başlangıçta bir tırtıl olduğuna inanmak için nedeni vardır, bunun nasıl böyle olduğu konusunda bir fikri olmasa bile. (Bir olasılık da tırtılın içinde onu yutan ve bir kelebeğe dönüşen küçük bir kanatlı parazit olduğudur.)

Fizikalizm ile ilgili olarak böyle bir noktada olduğumuz söylenebilir. Donald Davidson'a göre zihinsel olayların fiziksel nedenleri ve sonuçları varsa, fiziksel tanımlamaları olmalıdır. Davidson genel psikofiziksel bir teorimiz olmasa –ve aslında *olamasa*– bile buna inanmak için nedenimiz olduğunu savunur.[12] Davidson'ın bu görüşü istemli zihinsel olaylar için geçerlidir, ancak bana göre hislerin fiziksel süreçler olduğuna inanmak için de bazı nedenlerimiz vardır, nasıl olduğunu anlamasak bile. Davidson'ın görüşüne göre bazı fiziksel olaylar indirgenemez zihinsel özelliklere sahiptir ve belki de bu şekilde tanımlanabilir olan bazı görüşler doğrudur. Ancak şu anda oluşturabileceğimiz hiçbir fikir bununla bağdaşmaz; ya da bunu kavramamızı sağlayacak bir teorinin nasıl olabileceği hakkında hiçbir fikrimiz yoktur.[13]

---

12 Bkz. 'Mental Events' *Experience and Theory* içinde, haz. Lawrence Foster ve J. W. Swanson (Amherst: University of Massachusetts Press, 1970); fakat psikofiziksel yasalar aleyhindeki görüşlerini anlamadığımı söylemeliyim.

13 'Physicalism', *Philosophical Review*, LXXIV (1965), sayfa 339-56'daki makalem benzer görüşler içerir, *Modern Materialism*'de ek notlarla yeniden basılmıştır, haz. John O'Connor (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1969).

Deneyimlerin nesnel bir niteliğe sahip olmasının ne anlama gelebileceği temel sorusu üzerine çok az çalışma vardır (beyin konusu bunun tamamen dışında tutulabilir). Bir diğer deyişle, bana nasıl göründükleri sorusu yerine deneyimlerimin *gerçekten* nasıl olduğu sorusunu sormak anlamlı mıdır? Deneyimlerin doğasının fiziksel tanımlamada net bir şekilde ortaya konduğu hipotezini, daha önemli bir noktayı, yani nesnel bir yapıya sahip olduklarını (ya da nesnel süreçlerin öznel bir doğası olabileceğini) anlamadan tam olarak anlamak mümkün değildir.[14]

Varsayıma dayanan bir öneriyle bitirmek istiyorum. Öznel ve nesnel ayrımına başka bir açıdan yaklaşmak da mümkündür. Zihin ve beyin arasındaki ilişkiyi kısa süreliğine bir kenara bırakıp, başlı başına daha nesnel bir zihin anlayışına ulaşmaya çalışabiliriz. Şu an için hayal gücüne dayanmadan –deneyimi yaşayan öznenin bakış açısını kullanmadan– deneyimin öznel niteliği hakkında düşünmek için tamamen donanımsızız. Bu, yeni kavramlar oluşturma ve yeni bir yöntem –empati ya da hayal gücüne bağlı olmayan nesnel bir olgusallık– geliştirme mücadelesi olarak görülmelidir. Her şeyi net bir şekilde ortaya koyamayacak olsa bile, amacı bir dereceye kadar da olsa deneyimlerin öznel niteliğini bu deneyimleri yaşama kabiliyeti olmayan canlılarca anlaşılabilecek bir şekilde tanımlamak olacaktır.

Bu olgusallığı yarasaların sonar deneyimlerini betimlemek için geliştirmemiz gerekebilir; ancak insanla başlamak da mümkündür. Örneğin doğuştan kör olan birine görmenin nasıl olduğunu açıklamak için kullanılabilecek kavramlar

14 Bu soru, zihin-beden problemiyle yakın İişkisi çoğunlukla göz ardı edİen başka zihinler probleminin de sorusudur. Kişi nesnel deneyimin öznel bir yapısı olabİeceğini anlarsa, kendisinin dışındaki nesnelerin varlığını da anlayabİir.

geliştirmeye çalışılabilir. Kişi en sonunda hiçbir yere varamayabilir, ancak şu an yapabildiğimizden daha nesnel ve çok daha kesin ve doğru bir ifade yöntemi geliştirmek mümkün olmalıdır. Bu konuyla ilgili tartışmalarda karşımıza çıkan farklı türde kesinlikten uzak analojiler, örneğin 'Kırmızı, bir trompetin çıkardığı sese benzer', anlamlı ve işe yarar değildir. Bu sadece hem bir trompetin sesini duymuş hem de kırmızı rengi görmüş biri için açıktır. Ancak, algının yapısal özellikleri nesnel tanımlamaya daha açık olabilir, dışarıda kalan bir şey olsa bile. Ve ilk elden öğrendiklerimize alternatif kavramlar, öznel kavramların sağladığı ifade kolaylığı ve doğrudanlık nedeniyle mahrum kaldığımız bir düşünce ve anlayışa, kendi deneyimimiz hakkında bile, ulaşmamızı sağlayabilir.

Bu anlamda nesnel bir olgusallık, kendi yararı dışında, daha anlaşılır bir modele ulaşmak için deneyimin fiziksel[15] temeli hakkında sorular sorulmasına imkan verebilir. Bu tür nesnel bir tanımlamaya imkan veren öznel deneyimle ilgili görüşler, daha bildik türde nesnel açıklamalar için daha iyi bir aday olabilir. Ancak bu tahmin doğru olsun olmasın, herhangi bir fiziksel zihin teorisinin, genel öznel-nesnel problemine daha fazla kafa yorulmadan kapsamlı bir şekilde

15 'Fiziksel' kelimesini tanımlamadım ancak sadece çağdaş fizik kavramlarıyla tanımlanabÎen şeylerle ÎgÎi olmadığı açıktır, çünkü yeni gelişmeler beklentisi içindeyiz. Zihinsel olguların eninde sonunda fiziksel olduğunun kabul edÎmesini hiçbir şeyin engelleyemeyeceğini düşünenler olabÎir. Ancak fiziksel hakkında başka ne söylenirse söylensin nesnel olmalıdır. Dolayısıyla eğer fiziksel Îe ÎgÎi düşüncelerimiz zihinsel olguları içine alacak kadar kapsamlı hale gelecek olursa, bu olgulara nesnel bir nitelik vermek zorunda olacaktır – zaten fiziksel olarak kabul edÎen diğer olgulara dayanarak analiz edÎse de edÎmese de. Ne var ki zihinsel-fiziksel ÎişkÎerin en sonunda temel ifadeleri her iki kategoride de net olarak konumlandırılamayan bir teoriyle açıklanması bana daha olası görünmektedir.

tasarlanmış olması mümkün görünmemektedir. Aksi halde zihin-beden problemini ondan kaçınmadan ortaya atmak bile mümkün olmaz.

"Bilincin varlığı dünyayla ilgili hem en bildik hem de en şaşırtıcı şeylerden biridir. Onu beklenen bir şey olarak değerlendirmeyen hiçbir doğa düzeni açıklaması, eksiksiz bir çerçeve çizdiği iddiasında bile bulunamaz. Ve eğer fen bilimi, hayatın kaynağı hakkında ne söylerse söylesin, bizi bilinç konusunda aslında karanlıkta bırakıyorsa, dünya hakkında temel anlaşılabilirliği sağlayamamış olacaktır. Düzenin neden bu şekilde olduğunun akla uygun farklı bir resmi olmalıdır ve bu resim fiziksel dünyayı da içermelidir, çünkü problem zihinle sınırlandırılamaz."

Zihin felsefesinin yaşayan en büyük isimlerinden biri olmasının yanı sıra, farklı felsefi disiplinlerde de söz sahibi olan Thomas Nagel, şimdiden bir *klasik* haline gelen son kitabında zihin, bilinç ve bunlara bağlı olarak "değer" gibi kavramların tanımlanmasında Neo-Darwinci yaklaşımın açıklamalarıyla yetinip yetinemeyeceğimizi sorarken, diğer görüşlerin argümanlarını da cesurca işin içine sokarak *zihin açıcı bir zihin sorgulaması*na girişiyor.

1974 yılında yayımlanan ve zihin felsefesi alanında geçen yüzyılın en etkili metinlerinden sayılan "Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?" makalesinin de kitabın sonunda -ek olarak- yer aldığı *Zihin ve Evren*'i Özge Çağlar Aksoy çevirdi.

Kapak Tasarım Emily Mahon

www.jaguarkitap.com
twitter.com/jaguaryayınlari JAGUAR

ISBN 978-605-65019-6-8

